

Regeringens proposition

2000/01:80

Ny socialtjänstlag m.m.

Prop.
2000/01:80

Regeringen överlämnar denna proposition till riksdagen.

Stockholm den 15 mars 2001

Lena Hjelm-Wallén

Lars Engqvist
(Socialdepartementet)

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås en ny socialtjänstlag. Den nya lagen är kapitelindelad och språkligt moderniserad i förhållande till den nuvarande socialtjänstlagen. I den nya socialtjänstlagen föreslås också vissa materiella ändringar i förhållande till den nuvarande. Det föreslås också en ny lag om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten. Målsättningen för lagen är att se till att socialtjänsten har möjlighet att utnyttja modern informationsteknik för att höja effektiviteten och kvaliteten i arbetet. Lagen skall gälla utöver personuppgiftslagen (1998:204) och innehålla de särbestämmelser som är nödvändiga i socialtjänstens verksamhet. Vidare föreslås vissa ändringar i lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall (LVM), lagen (1990:52) med vissa bestämmelser om vård av unga (LVU) samt lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård (LSU).

De föreslagna materiella ändringarna i socialtjänstlagen innebär att rätten till bistånd för den enskilde vidgas och att rätten att överklaga genom förvaltningsbesvär skall omfatta i princip alla typer av biståndsbeslut, att länsstyrelserna ges utökade tillsynsinstrument samt att det blir obligatoriskt att upprätta vårdplaner när barn och unga skall vårdas utanför hemmet. Regeringen föreslår även en samlad strategi kring kunskapsutvecklingen inom socialtjänsten.

De föreslagna ändringarna i LVM, LVU och LSU innebär att det införs en möjlighet att ta urin-, blod- och utandningsprov på tvångsintagna i s.k. LVM-hem och särskilda ungdomshem. Vidare föreslås avseende LVM och LVU att vissa tvångsbefogenheter flyttas från socialtjänstförordningen (1981:750) till respektive lag. Dessutom föreslås vissa förändringar i LVM i syfte att klargöra dels när ett beslut om tvångsvård upphör

att gälla vid olovlig frånvaro, dels vem som ansvarar för ledningen av verksamheten vid hemmet.

Prop. 2000/01:80

Som ikraftträdandedag föreslås beträffande ändringarna i LVM, LVU och LSU den 1 juli 2001, för lagen om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten den 1 oktober 2001 samt för socialtjänstlagen den 1 januari 2002.

1	Förslag till riksdagsbeslut	7
2	Lagförslag	9
2.1	Förslag till socialtjänstlag.....	9
2.2	Förslag till lag om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten.....	30
2.3	Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken.....	33
2.4	Förslag till lag om ändring i föräldrabalken.....	35
2.5	Förslag till lag om ändring i brottsbalken	37
2.6	Förslag till lag om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring	39
2.7	Förslag till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare.....	41
2.8	Förslag till lag om ändring i sekretesslagen (1980:100) ..	43
2.9	Förslag till lag om ändring i hälso- och sjukvårdslagen (1982:763)	45
2.10	Förslag till lag om ändring i skollagen (1985:1100).....	47
2.11	Förslag till lag om ändring i lagen (1987:813) om homosexuella sambor	48
2.12	Förslag till lag om ändring i lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall	49
2.13	Förslag till lag om ändring i lagen (1989:14) om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden m.m. och om överflyttning av barn	54
2.14	Förslag till lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga	55
2.15	Förslag till lag om ändring i lagen (1990:1402) om övertagande av vissa sjukhem och andra vårdinrättningar	59
2.16	Förslag till lag om ändring i lagen (1990:1404) om kommunernas betalningsansvar för viss hälso- och sjukvård	60
2.17	Förslag till lag om ändring i lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård.....	61
2.18	Förslag till lag om ändring i folkbokföringslagen (1991:481)	62
2.19	Förslag till lag om ändring i lagen (1994:137) om mottagande av asylsökande m.fl.	63
2.20	Förslag till lag om ändring i lagen (1994:1720) om civilt försvar	64
2.21	Förslag till lag om ändring i lagen (1994:459) om arbetsförmedlingsregister	65
2.22	Förslag till lag om ändring i lagen (1994:566) om lokal försöksverksamhet med finansiell samordning mellan socialförsäkring, hälso- och sjukvård och socialtjänst.....	66
2.23	Förslag till lag om ändring i lagen (1995:1518) om mervärdesskattekonton för kommuner och landsting	67

2.24	Förslag till lag om ändring i lagen (1997:191) med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner.....	68
2.25	Lag om ändring i lagen (1997:192) om internationell adoptionsförmedling.....	69
2.26	Förslag till lag om ändring i lagen (1997:297) om försöksverksamhet med samtjänst vid medborgarkontor.....	70
2.27	Förslag till lag om ändring i socialförsäkringsregisterlagen (1997:934)	71
2.28	Lag om ändring i lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård.....	73
2.29	Förslag till lag om ändring i lagen (1998:1656) om patientnämndsverksamhet m.m.	74
2.30	Förslag till lag om ändring i lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension	75
2.31	Förslag till lag om ändring i inkomstskattelagen (1999:1229)	76
2.32	Förslag till lag om ändring i lagen (1999:332) om ersättning till steriliserade i vissa fall.....	77
2.33	Förslag till lag om ändring i lagen (2000:461) om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn.....	78
2.34	Förslag till lag om ändring i lagen (2000:625) om arbetsmarknadspolitiska program	79
3	Ärendet och dess beredning.....	80
4	Allmänna utgångspunkter	81
5	En ny socialtjänstlag	85
6	Rätten till bistånd.....	86
6.1	Nuvarande ordning.....	86
6.2	Den enskildes rätt till bistånd skall stärkas	87
6.3	Överklagande.....	96
7	Tillsynen över socialtjänsten	97
7.1	Innebörden av tillsynsbegreppet.....	99
7.2	Utökade tillsynsinstrument.....	100
7.3	Samordning av tillsynen.....	102
8	Vårdplan för barn som behöver vårdas i ett annat hem än det egna	104
9	Avskaffande av samhällsrepresentanter i de auktoriserade adoptionsorganisationernas styrelser	106
10	Stöd för anhöriga och närstående.....	108
11	Nationellt stöd för kunskapsutvecklingen inom socialtjänsten	111
12	Vissa SiS-frågor.....	115
12.1	Möjlighet att ta blod-, urin- och utandningsprov på intagna i LVM-hem och särskilda ungdomshem.....	115
12.2	Frågan om ledning av verksamheten vid LVM-hemmen	119

12.3	Klargörande av när ett LVM-beslut upphör att gälla	120
12.4	Tvångsbefogenheter i socialtjänstförordningen flyttas till LVM och LVU.....	121
13	Behandling av personuppgifter inom socialtjänsten.....	122
13.1	Författningsreglering av socialtjänstens behandling av personuppgifter	122
13.2	Lagteknisk utformning	132
13.3	Tillämpningsområde.....	135
13.4	Ändamålen med behandlingen av personuppgifter	139
13.5	Kategorier av personuppgifter.....	143
13.6	Personuppgiftsansvar	145
13.7	Sökbegrepp.....	146
13.8	Samkörning	147
13.9	Utlämnande av personuppgifter på medium för automatiserad behandling.....	148
13.10	Direktåtkomst	149
13.11	Information.....	150
13.12	Säkerhet vid behandling och tillsynsmyndighetens befogenheter	154
13.13	Anmälan till tillsynsmyndigheten, m.m.	154
13.14	Bevarande och gallring.....	155
13.15	Sekretess.....	157
13.16	Rättelse	158
13.17	Skadestånd.....	158
13.18	Överklagande.....	159
13.19	Särskilt om s.k. sammanställningsregister	159
14	Ekonomiska konsekvenser av förslagen	162
15	Ikraftträdande.....	163
16	Författningskommentar.....	163
16.1	Förslaget till socialtjänstlag.....	163
16.2	Förslaget till lag om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten.....	173
16.3	Förslaget till lag om ändring i lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall.....	177
16.4	Förslaget till lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga	179
16.5	Förslaget till lag om ändring i lagen (1998:603) om verkställighet av slutna ungdomsvård	180
Bilaga 1	Sammanfattning av betänkandet Socialtjänst i utveckling (SOU 1999:97).....	181
Bilaga 2	Författningsförslag i betänkandet Socialtjänst i utveckling (SOU 1999:97).....	196
Bilaga 3	Remissinstanser till betänkandet Socialtjänst i utveckling (SOU 1999:97).....	215
Bilaga 4	Sammanfattning av betänkandet Behandling av personuppgifter inom socialtjänsten (SOU 1999:109) ...	216

Bilaga 5	Författningsförslag i betänkandet Behandling av personuppgifter inom socialtjänsten (SOU 1999:109) ...	225	Prop. 2000/01:80
Bilaga 6	Remissinstanser till betänkandet Behandling av personuppgifter inom socialtjänsten (SOU 1999:109) ...	229	
Bilaga 7	Jämförelse mellan den nuvarande och den föreslagna nya socialtjänstlagen	230	
Bilaga 8	Lagrådsremissens lagförslag	235	
Bilaga 9	Lagrådets yttrande	264	
	Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 15 mars 2001.....	276	
	Rättsdatablad	277	

Regeringen föreslår att riksdagen antar regeringens förslag till

1. socialtjänstlag,
2. lag om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten,
3. till lag om ändring i rättegångsbalken,
4. lag om ändring i föräldrabalken,
5. lag om ändring i brottsbalken,
6. lag om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring,
7. lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare,
8. lag om ändring i sekretesslagen (1980:100),
9. lag om ändring i hälso- och sjukvårdslagen (1982:763),
10. lag om ändring i skollagen (1985:1100),
11. lag om ändring i lagen (1987:813) om homosexuella sambor,
12. lag om ändring i lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall,
13. lag om ändring i lagen (1989:14) om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden m.m. och om överflyttning av barn,
14. lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga,
15. lag om ändring i lagen (1990:1402) om övertagande av vissa sjukhem och andra vårdinrättningar,
16. lag om ändring i lagen (1990:1404) om kommunernas betalningsansvar för viss hälso- sjukvård,
17. lag om ändring i lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård,
18. lag om ändring i folkbokföringslagen (1991:481),
19. lag om ändring i lagen (1994:137) om mottagande av asylsökande m.fl.,
20. lag om ändring i lagen (1994:1720) om civilt försvar,
21. lag om ändring i lagen (1994:459) om arbetsförmedlingsregister,
22. lag om ändring i lagen (1994:566) om lokal försöksverksamhet med finansiell samordning mellan socialförsäkring, hälso- och sjukvård och socialtjänst,
23. lag om ändring i lagen (1995:1518) om mervärdesskattekonton för kommuner och landsting,
24. lag om ändring i lagen (1997:191) med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner,
25. lag om ändring i lagen (1997:192) om internationell adoptionsförmedling,
26. lag om ändring i lagen (1997:297) om försöksverksamhet med samtjänst vid medborgarkontor,
27. lag om ändring i socialförsäkringsregisterlagen (1997:934),
28. lag om ändring i lagen (1998:603) om verkställighet av slutna ungdomsvård,
29. lag om ändring i lagen (1998:1656) om patientnämndsverksamhet m.m.,
30. lag om ändring i lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension,

31. lag om ändring i inkomstskattelagen (1999:1229),
32. lag om ändring i lagen (1999:332) om ersättning till steriliserade i vissa fall,
33. lag om ändring i lagen (2000:461) om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn,
34. lag om ändring i lagen (2000:625) om arbetsmarknadspolitiska program.

Prop. 2000/01:80

2.1 Förslag till socialtjänstlag

Härigenom föreskrivs följande.

1 kap. Socialtjänstens mål

1 § Samhällets socialtjänst skall på demokratins och solidaritetens grund främja människornas

- ekonomiska och sociala trygghet,
- jämlikhet i levnadsvillkor,
- aktiva deltagande i samhällslivet.

Socialtjänsten skall under hänsynstagande till människans ansvar för sin och andras sociala situation inriktas på att frigöra och utveckla enskildas och grupperns egna resurser.

Verksamheten skall bygga på respekt för människornas självbestämmanderätt och integritet.

2 § När åtgärder rör barn skall det särskilt beaktas vad hänsynen till barnets bästa kräver. Med barn avses varje människa under 18 år.

3 § Bestämmelser om vård utan samtycke ges i lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall och i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.

2 kap. Kommunens ansvar

1 § Varje kommun svarar för socialtjänsten inom sitt område.

2 § Kommunen har det yttersta ansvaret för att de som vistas i kommunen får det stöd och den hjälp som de behöver.

Detta ansvar innebär ingen inskränkning i det ansvar som vilar på andra huvudmän.

I fråga om den som omfattas av lagen (1994:137) om mottagande av asylsökande m.fl. finns särskilda bestämmelser i den lagen.

I 3 § och 16 kap. 2 § finns föreskrifter om ansvar i vissa fall för annan kommun än den som den enskilde vistas i.

3 § En person som önskar flytta till en annan kommun, men till följd av ålderdom, funktionshinder eller allvarlig sjukdom har ett varaktigt behov av omfattande vård- och omsorgsinsatser och därför inte kan bosätta sig där utan att inflyttningsskommunen erbjuder behövliga insatser, får hos den kommunen ansöka om sådana insatser. En sådan ansökan skall behandlas som om den enskilde vore bosatt i inflyttningsskommunen.

Det förhållandet att sökandens behov är tillgodosedda i hemkommunen får inte beaktas vid prövning av en sådan ansökan.

Hemkommunen är skyldig att på begäran bistå med den utredning som inflyttningsskommunen kan behöva för att kunna pröva ansökan.

4 § Kommunens uppgifter inom socialtjänsten fullgörs av den eller de nämnder som kommunfullmäktige bestämmer.

Vad som i denna lag eller annan författning sägs om socialnämnd gäller i förekommande fall den eller de nämnder som utses enligt första stycket.

5 § Kommunen får sluta avtal med annan om att utföra kommunens uppgifter inom socialtjänsten. Genom ett sådant avtal får en kommun tillhandahålla tjänster åt en annan kommun. Uppgifter som innefattar myndighetsutövning får dock inte med stöd av denna bestämmelse överlämnas till ett bolag, en förening, en samfällighet, en stiftelse eller en enskild individ.

6 § Kommunen får även träffa överenskommelse med landstinget, den allmänna försäkringskassan och länsarbetsnämnden om att, inom ramen för socialtjänstens uppgifter, samverka i syfte att uppnå en effektivare användning av tillgängliga resurser. Kommunen skall bidra till finansieringen av sådan verksamhet som bedrivs i samverkan.

Riksrevisionsverket får granska sådan verksamhet som bedrivits i samverkan med och delvis finansierats av försäkringskassan eller länsarbetsnämnden. Vid en sådan granskning har Riksrevisionsverket rätt att ta del av de uppgifter som behövs för att granska verksamheten.

3 kap. Socialnämndens uppgifter

1 § Till socialnämndens uppgifter hör att

- göra sig väl förtrogen med levnadsförhållandena i kommunen,
- medverka i samhällsplaneringen och i samarbete med andra samhällsorgan, organisationer, föreningar och enskilda främja goda miljöer i kommunen,
- informera om socialtjänsten i kommunen,
- genom uppsökande verksamhet och på annat sätt främja förutsättningarna för goda levnadsförhållanden,
- svara för omsorg och service, upplysningar, råd, stöd och vård, ekonomisk hjälp och annat bistånd till familjer och enskilda som behöver det.

2 § Socialnämndens medverkan i samhällsplaneringen skall bygga på nämndens sociala erfarenheter och särskilt syfta till att påverka utformningen av nya och äldre bostadsområden i kommunen. Nämnden skall också verka för att offentliga lokaler och allmänna kommunikationer utformas så att de blir lätt tillgängliga för alla.

Socialnämnden skall även i övrigt ta initiativ till och bevaka att åtgärder vidtas för att skapa en god samhällsmiljö och goda förhållanden för barn och ungdom, äldre och andra grupper som har behov av samhällets särskilda stöd. Socialnämnden skall i sin verksamhet främja den enskildes rätt till arbete, bostad och utbildning.

3 § Insatser inom socialtjänsten skall vara av god kvalitet.

För utförande av socialnämndens uppgifter skall det finnas personal med lämplig utbildning och erfarenhet.

Kvaliteten i verksamheten skall systematiskt och fortlöpande utvecklas och säkras.

Prop. 2000/01:80

4 § Socialnämnden skall i den uppsökande verksamheten upplysa om socialtjänsten och erbjuda grupper och enskilda sin hjälp. När det är lämpligt skall nämnden härvid samverka med andra samhällsorgan och med organisationer och andra föreningar.

5 § Socialnämndens insatser för den enskilde skall utformas och genomföras tillsammans med honom eller henne och vid behov i samverkan med andra samhällsorgan och med organisationer och andra föreningar.

När en åtgärd rör ett barn skall barnets inställning så långt det är möjligt klarläggas. Hänsyn skall tas till barnets vilja med beaktande av dess ålder och mognad.

6 § Socialnämnden bör genom hemtjänst, dagverksamheter eller annan liknande social tjänst underlätta för den enskilde att bo hemma och att ha kontakt med andra.

Nämnden bör även i övrigt tillhandahålla sociala tjänster genom rådgivningsbyråer, socialcentraler och liknande, social jour eller annan därmed jämförlig verksamhet.

Nämnden kan utse en särskild person (kontaktperson) eller en familj med uppgift att hjälpa den enskilde och hans eller hennes närmaste i personliga angelägenheter, om den enskilde begär eller samtycker till det. För barn som inte har fyllt 15 år får kontaktperson utses endast om barnets vårdnadshavare begär eller samtycker till det. Har barnet fyllt 15 år får kontaktperson utses endast om barnet självt begär eller samtycker till det.

7 § Socialnämnden skall arbeta för att förebygga och motverka missbruk av alkohol och andra beroendeframkallande medel.

Socialnämnden skall genom information till myndigheter, grupper och enskilda och genom uppsökande verksamhet sprida kunskap om skadeverkningar av missbruk och om de hjälpmöjligheter som finns.

4 kap. Rätten till bistånd

1 § Den som inte själv kan tillgodose sina behov eller kan få dem tillgodosedda på annat sätt har rätt till bistånd av socialnämnden för sin försörjning (försörjningsstöd) och för sin livsföring i övrigt.

Den enskilde skall genom biståndet tillförsäkras en skälig levnadsnivå. Biståndet skall utformas så att det stärker hans eller hennes möjligheter att leva ett självständigt liv.

2 § Socialnämnden får ge bistånd utöver vad som följer av 1 § om det finns skäl för det.

3 § Försörjningsstöd lämnas för skäliga kostnader för

1. livsmedel, kläder och skor, lek och fritid, förbrukningsvaror, hälsa och hygien samt dagstidning, telefon och TV-avgift,

2. boende, hushållsel, arbetsresor, hemförsäkring samt medlemskap i fackförening och arbetslöshetskassa.

Skäliga kostnader enligt första stycket 1 skall i enlighet med vad regeringen närmare föreskriver beräknas enligt en för hela riket gällande norm (riksnorm) på grundval av officiella prisundersökningar av olika hushållstypers baskonsumtion. Om det i ett enskilt fall finns särskilda skäl, skall socialnämnden dock beräkna dessa kostnader till en högre nivå. Nämnden får också i ett enskilt fall beräkna kostnaderna till en lägre nivå, om det finns särskilda skäl för detta.

4 § Socialnämnden får begära att den som uppbär försörjningsstöd under viss tid skall delta i av nämnden anvisad praktik eller annan kompetenshöjande verksamhet om den enskilde inte har kunnat beredas någon lämplig arbetsmarknadspolitisk åtgärd, och

1. inte har fyllt tjugofem år, eller
2. har fyllt tjugofem år men av särskilda skäl är i behov av kompetenshöjande insatser, eller
3. följer en utbildning med tillgång till finansiering i särskild ordning men under tid för studieuppehåll behöver försörjningsstöd.

Praktik eller kompetenshöjande verksamhet som avses i första stycket skall syfta till att utveckla den enskildes möjligheter att i framtiden försörja sig själv. Verksamheten skall stärka den enskildes möjligheter att komma in på arbetsmarknaden eller, där så är lämpligt, på en fortsatt utbildning. Den skall utformas med skälig hänsyn till den enskildes individuella önskemål och förutsättningar.

Socialnämnden skall samråda med länsarbetsnämnden innan beslut fattas enligt första stycket.

5 § Om den enskilde utan godtagbart skäl avböjer att delta i praktik eller annan kompetenshöjande verksamhet som anvisats enligt 4 §, får fortsatt försörjningsstöd vägras eller nedsättas. Detsamma gäller om han eller hon utan godtagbart skäl uteblir från praktiken eller den kompetenshöjande verksamheten.

6 § Den som deltar i praktik eller annan kompetenshöjande verksamhet enligt 3 § skall därvid inte anses som arbetstagare. I den utsträckning den enskilde utför uppgifter som stämmer överens med eller till sin art liknar sådant som vanligen utförs vid förvärvsarbete, skall han eller hon dock likställas med arbetstagare vid tillämpning av 2 kap. 1–9 §§, 3 kap. 1–4 §§ och 7–14 §§, 4 kap. 1–4 §§ och 8–10 §§ samt 7–9 kap. arbetsmiljölagen (1977:1160) och av lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring.

5 kap. Särskilda bestämmelser för olika grupper

Barn och unga

1 § Socialnämnden skall

- verka för att barn och ungdom växer upp under trygga och goda förhållanden,

- i nära samarbete med hemmen främja en allsidig personlighetsutveckling och en gynnsam fysisk och social utveckling hos barn och ungdom,

- med särskild uppmärksamhet följa utvecklingen hos barn och ungdom som har visat tecken till en ogynnsam utveckling,

- aktivt arbeta för att förebygga och motverka missbruk bland barn och ungdom av alkoholhaltiga drycker, andra berusnings- eller beroendeframkallande medel samt dopningsmedel,

- i nära samarbete med hemmen sörja för att barn och ungdom som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det skydd och stöd som de behöver och, om hänsynen till den unges bästa motiverar det, vård och fostran utanför det egna hemmet,

- i sin omsorg om barn och ungdom tillgodose det särskilda behov av stöd och hjälp som kan finnas sedan ett mål eller ärende om vårdnad, boende, umgänge eller adoption har avgjorts.

2 § När ett barns bästa kräver det, får socialnämnden förbjuda eller begränsa möjligheterna för en person som har sitt hem inom kommunen att i hemmet ta emot andras barn.

Ett sådant förbud omfattar inte fall då det med hänsyn till särskilda omständigheter är uppenbart befogat att ett barn tas emot i hemmet.

3 § Kommunen skall sörja för

- att föräldrar kan erbjudas samtal under sakkunnig ledning i syfte att nå enighet i frågor som gäller vårdnad, boende och umgänge (samarbetsamtal) samt

- att föräldrar får hjälp att träffa avtal enligt 6 kap. 6 §, 14 a § andra stycket eller 15 a § andra stycket föräldrabalken.

Kommunen skall sörja för att familjerådgivning genom kommunens försorg eller annars genom lämplig yrkesmässig rådgivare kan erbjudas dem som begär det.

Med familjerådgivning avses i denna lag en verksamhet som består i samtal med syfte att bearbeta samlevnadskonflikter i parförhållanden och familjer.

Äldre människor

4 § Socialnämnden skall, med respekt för äldre människors självbestämmande och integritet, verka för att äldre människor får möjlighet att leva och bo självständigt, under trygga förhållanden.

5 § Socialnämnden skall verka för att äldre människor får goda bostäder och skall ge dem som behöver det stöd och hjälp i hemmet och annan lättåtkomlig service.

Kommunen skall inrätta särskilda boendeformer för service och omvårdnad för äldre människor som behöver särskilt stöd.

6 § Socialnämnden skall göra sig väl förtrogen med levnadsförhållandena i kommunen för äldre människor samt i sin uppsökande verksamhet upplysa om socialtjänstens verksamhet på detta område.

Kommunen skall planera sina insatser för äldre. I planeringen skall kommunen samverka med landstinget samt andra samhällsorgan och organisationer.

Människor med funktionshinder

7 § Socialnämnden skall verka för att människor som av fysiska, psykiska eller andra skäl möter betydande svårigheter i sin livsföring får möjlighet att delta i samhällets gemenskap och att leva som andra.

Socialnämnden skall medverka till att den enskilde får en meningsfull sysselsättning och får bo på ett sätt som är anpassat efter hans eller hennes behov av särskilt stöd.

Kommunen skall inrätta bostäder med särskild service för dem som till följd av sådana svårigheter som avses i första stycket behöver ett sådant boende.

8 § Socialnämnden skall göra sig väl förtrogen med levnadsförhållandena i kommunen för människor med fysiska och psykiska funktionshinder samt i sin uppsökande verksamhet upplysa om socialtjänstens verksamhet på dessa områden.

Kommunen skall planera sina insatser för människor med fysiska och psykiska funktionshinder. I planeringen skall kommunen samverka med landstinget samt andra samhällsorgan och organisationer.

Missbrukare

9 § Socialnämnden skall aktivt sörja för att den enskilde missbrukaren får den hjälp och vård som han eller hon behöver för att komma ifrån missbruket. Nämnden skall i samförstånd med den enskilde planera hjälpen och vården och noga bevaka att planen fullföljs.

Anhörigvårdare

10 § Socialnämnden bör genom stöd och avlösning underlätta för dem som vårdar närstående som är långvarigt sjuka eller äldre eller som har funktionshinder.

Brottsoffer

11 § Socialnämnden bör verka för att den som utsatts för brott och dennes anhöriga får stöd och hjälp. Socialnämnden bör härvid särskilt beakta att kvinnor som är eller har varit utsatta för våld eller andra övergrepp i hemmet kan vara i behov av stöd och hjälp för att förändra sin situation.

Bemyndigande

12 § För insatser inom omsorger om äldre människor eller människor med funktionshinder får regeringen, eller den myndighet som regeringen

bestämmer, meddela sådana föreskrifter som behövs till skydd för enskildas liv, personliga säkerhet eller hälsa.

Prop. 2000/01:80

6 kap. Vård i familjehem och i hem för vård eller boende

Allmänna bestämmelser om vård utom hemmet

1 § Socialnämnden skall sörja för att den som behöver vårdas eller bo i ett annat hem än det egna tas emot i ett familjehem eller i ett hem för vård eller boende.

Socialnämnden ansvarar för att den som genom nämndens försorg har tagits emot i ett annat hem än det egna får god vård.

Vården bör utformas så att den främjar den enskildes samhörighet med anhöriga och andra närstående samt kontakt med hemmiljön.

2 § Varje kommun ansvarar för att det finns tillgång till familjehem och hem för vård eller boende för enskilda och familjer som behöver vårdas och bo utanför det egna hemmet. Enligt 3 § skall dock behovet av vissa hem tillgodoses av staten.

3 § Behovet av sådana hem som avses i 12 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga samt 22 och 23 §§ lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall skall tillgodoses av staten. Statens institutionsstyrelse är central förvaltningsmyndighet för dessa hem. Styrelsen leder och har tillsyn över verksamheten vid hemmen.

Statens institutionsstyrelse får, om det finns särskilda skäl för det, genom avtal uppdra åt ett landsting eller en kommun att inrätta och driva ett sådant hem som avses i första stycket.

För vård i ett hem som avses i denna paragraf får staten ta ut avgift av den kommun som begärt placeringen.

4 § Vård i familjehem och hem för vård eller boende skall bedrivas i samråd med socialnämnden. Detta gäller även sådana hem som avses i 3 §.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer meddelar ytterligare föreskrifter om vård i familjehem och hem för vård eller boende.

Särskilda bestämmelser om mottagande av barn

5 § När ett barn placeras skall det i första hand övervägas om barnet kan tas emot av någon anhörig eller annan närstående. Vad som är bäst för barnet skall dock enligt 1 kap. 2 § alltid beaktas.

6 § Ett barn får inte utan socialnämndens medgivande tas emot för stadigvarande vård och fostran i ett enskilt hem som inte tillhör någon av föräldrarna eller någon annan som har vårdnaden om honom eller henne. Som ett medgivande anses socialnämndens beslut att bereda den underåriga vård i ett visst familjehem.

Socialnämnden får inte lämna medgivande utan att förhållandena i det enskilda hemmet och förutsättningarna för vård i hemmet är utredda.

7 § Socialnämnden skall i fråga om de barn som avses i 6 §

- medverka till att de får god vård och fostran och i övrigt gynnsamma uppväxtförhållanden,
- verka för att de får lämplig utbildning,
- lämna vårdnadshavarna och dem som vårdar sådana barn råd, stöd och annan hjälp som de behöver.

8 § Vårdas ett barn med stöd av denna lag i ett annat hem än det egna, skall socialnämnden minst en gång var sjätte månad överväga om vården fortfarande behövs.

9 § Ett medgivande enligt 6 § att ta emot ett barn för stadigvarande vård och fostran meddelas av socialnämnden i vårdnadshavarens hemkommun. Om nämndens prövning gäller ett hem i en annan kommun, skall nämnden informera och samråda med den kommunen innan den fattar sitt beslut.

Den nämnd som har lämnat medgivande enligt 6 § fullgör skyldigheterna enligt 7 §.

10 § Enskilda personer eller sammanslutningar får inte bedriva verksamhet som syftar till att förmedla barn till hem som avses i 6 §.

11 § Om vårdnaden av ett barn flyttats över till en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare som barnet tidigare varit familjehemsplacerad hos, får kommunen fortsätta att betala dessa vårdnadshavare skälig ersättning.

Internationella adoptioner

12 § Är det fråga om att ta emot ett barn med hemvist utomlands i syfte att adoptera det, skall ett medgivande enligt 6 § inhämtas innan barnet lämnar det land där det har sitt hemvist. Medgivande får lämnas endast om den eller de som vill adoptera har tillfredsställande kunskaper om barn och deras behov och har blivit informerade om den planerade adoptionens innebörd. Medgivandet upphör att gälla om inte barnet har tagits emot i hemmet inom två år från det medgivandet lämnades.

13 § Den eller de som vill adoptera är skyldiga att anmäla till socialnämnden om deras omständigheter ändras mer väsentligt under den tid medgivandet gäller. Medgivandet skall återkallas, om förutsättningarna för det inte längre finns. Medgivandet kan återkallas även när barnet har tagits emot av den eller de som vill adoptera, om en fortsatt vistelse hos dem inte vore förenlig med barnets bästa.

14 § När ett visst barn har föreslagits för adoption, skall socialnämnden skyndsamt och senast inom två veckor från det att den eller de som vill adoptera kommit in med en anmälan om detta pröva om samtycke skall ges till att adoptionsförfarandet får fortsätta. Om det är fråga om ett adoptionsförfarande som omfattas av lagen (1997:191) med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner, skall därvid 3 § i den lagen tillämpas. Den

tid inom vilken prövning enligt detta stycke skall ske får förlängas om det finns synnerliga skäl.

Prop. 2000/01:80

15 § Ett medgivande enligt 12 § om att ta emot ett barn med hemvist utomlands i syfte att adoptera det och ett samtycke enligt 14 § till adoptionsförfarandet meddelas av socialnämnden i den eller de sökandes hemkommun.

I de fall samtycke enligt 14 § lämnats av socialnämnden i en annan kommun fullgör i stället den nämnden skyldigheterna enligt 7 §.

16 § Om rätt för auktoriserade sammanslutningar att i vissa fall förmedla barn från utlandet för adoption finns bestämmelser i lagen (1997:192) om internationell adoptionsförmedling.

7 kap. Föreskrifter om enskild verksamhet

1 § Ett bolag, en förening, en samfällighet, en stiftelse eller en enskild individ får inte utan tillstånd av länsstyrelsen yrkesmässigt bedriva verksamhet i form av

1. hem för vård eller boende,
2. sådana boenden som motsvarar dem som avses i 5 kap. 5 § andra stycket eller 5 kap. 7 § tredje stycket,
3. hem för viss annan heldygnsvård,
4. hem eller öppen verksamhet för vård under en begränsad del av dygnet.

Tillstånd skall sökas hos länsstyrelsen i det län där verksamheten skall bedrivas.

Tillstånd behövs inte för sådan verksamhet som kommunen genom avtal enligt 2 kap. 5 § har överlämnat till en enskild att utföra.

2 § Tillstånd att bedriva sådan verksamhet som avses i 1 § får beviljas endast om verksamheten uppfyller kraven på god kvalitet och säkerhet.

Tillstånd får förenas med villkor av betydelse för kvaliteten och säkerheten i verksamheten.

Om verksamheten helt eller till väsentlig del ändras eller flyttas, skall nytt tillstånd sökas.

3 § Bestämmelserna i 11 kap. 5 och 6 §§ gäller i tillämpliga delar i enskild verksamhet som står under länsstyrelsens tillsyn enligt denna lag. Dokumentationen skall bevaras så länge den kan antas ha betydelse för åtgärder i verksamheten.

4 § En handling i en personakt i enskild verksamhet som står under länsstyrelsens tillsyn enligt denna lag skall, om det begärs av den som akten rör, så snart som möjligt tillhandahållas denne för läsning eller avskrivning på stället eller i avskrift eller kopia, om inte annat följer av 15 kap. 1 §.

Frågor om utlämnande enligt första stycket prövas av den som ansvarar för personakten. Anser denne att personakten eller någon del av den inte bör lämnas ut skall han eller hon genast med eget yttrande överlämna frågan till länsstyrelsen för prövning.

5 § Länsstyrelsen får besluta att en personakt i enskild verksamhet som står under länsstyrelsens tillsyn enligt denna lag skall tas om hand

1. om verksamheten upphör,
2. om det på sannolika skäl kan antas att personakten inte kommer att handhas enligt föreskrifterna i denna lag eller enligt föreskrifter som meddelats med stöd av lagen, eller
3. om den som ansvarar för personakten ansöker om det och det finns ett påtagligt behov av att akten tas om hand.

En omhändertagen personakt skall återlämnas, om det är möjligt och det inte finns skäl för omhändertagande enligt första stycket. Beslut i fråga om återlämnande meddelas av länsstyrelsen efter ansökan av den som vid beslutet om omhändertagande ansvarade för personakten.

Personakter som har tagits om hand skall förvaras avskilda hos arkivmyndigheten i den kommun där akterna omhändertagits. Personakterna skall bevaras i minst två år från det att de kom in till arkivmyndigheten. En myndighet som har hand om en personakt som har omhändertagits har, om en uppgift ur akten begärs för ett särskilt fall, samma skyldighet att lämna uppgiften som den haft som ansvarat för akten före omhändertagandet.

8 kap. Avgifter

1 § Stöd- och hjälpinsatser av behandlingskaraktär medför inte kostnadsansvar för den enskilde vårdtagaren. Kommunen får dock, utom beträffande barn, ta ut ersättning för uppehållet av den som på grund av missbruk av alkohol, narkotika eller därmed jämförbara medel får vård eller behandling i ett hem för vård eller boende eller i ett familjehem. Regeringen meddelar föreskrifter om den högsta ersättning som får tas ut för varje dag. För andra stöd- och hjälpinsatser får kommunen ta ut skälig ersättning.

Om ett barn genom socialnämndens försorg får vård i ett annat hem än det egna, är föräldrarna skyldiga att i skälig utsträckning bidra till kommunens kostnader enligt grunder som regeringen föreskriver. Socialnämnden får i sådana fall uppbära underhållsbidrag som avser barnet.

Bestämmelserna i första stycket gäller inte i fråga om tjänster för vilka avgift har bestämts enligt 2 §.

2 § För familjerådgivning, hemtjänst, verksamhet för barn och ungdom enligt 5 kap. 1 § som inte är stöd- och hjälpinsatser av behandlingskaraktär, sådant boende som avses i 5 kap 5 § andra stycket eller 7 § tredje stycket eller annan liknande social tjänst får kommunen ta ut skäliga avgifter enligt grunder som kommunen bestämmer. Avgifterna får dock inte överstiga kommunens självkostnader.

Avgifter för hemtjänst får inte, tillsammans med avgifter som avses i 26 § tredje stycket hälso- och sjukvårdslagen (1982:763), uppgå till så stort belopp att den enskilde inte förbehålls tillräckliga medel för sina personliga behov, boendekostnader och andra normala levnadskostnader. När avgifterna fastställs skall kommunen försäkra sig om att omsorgstagarens make eller sambo inte drabbas av en oskäligt försämrad ekonomisk situation.

1 § Om någon genom oriktiga uppgifter eller genom underlåtenhet att lämna uppgifter eller på annat sätt förorsakat att ekonomiskt bistånd enligt 4 kap. 1 § utgetts obehörigen eller med för högt belopp, får socialnämnden återkräva vad som har betalats ut för mycket.

Om någon i annat fall än som avses i första stycket tagit emot sådant ekonomiskt bistånd obehörigen eller med för högt belopp och skäligen borde ha insett detta, får socialnämnden återkräva vad som har betalats ut för mycket.

2 § Socialnämnden får, i andra fall än som avses i 1 §, återkräva bistånd som den enskilde har erhållit enligt 4 kap. 1 § endast om det har lämnats

1. som förskott på en förmån eller ersättning,
2. till den som är indragen i arbetskonflikt, eller
3. till den som på grund av förhållanden som han eller hon inte kunnat råda över hindrats från att förfoga över sina inkomster och tillgångar.

Har ekonomisk hjälp lämnats i annat fall än som avses i 4 kap. 1 § får socialnämnden återkräva hjälpen, om den har getts under villkor om återbetalning.

Ett beslut som avser ekonomisk hjälp som kan komma att återkrävas enligt denna paragraf skall vara skriftligt. Beslutet skall innehålla uppgifter om den eller de omständigheter som enligt denna paragraf utgör grund för återbetalningsplikten. Beslutet skall delges den enskilde.

3 § Vill socialnämnden föra talan om ersättning som en enskild inte återbetalar frivilligt för ekonomisk hjälp som avses i 1 eller 2 § eller för kostnader som kommunen har haft enligt 8 kap. 1 § första eller andra stycket, skall talan väckas hos länsrätten inom tre år från det kommunens kostnader uppkom. Talan väcks vid den länsrätt inom vars domkrets den enskilde är bosatt.

Talan om ersättning får inte bifallas, om den ersättningsskyldige genom att återbetala kostnaden eller en del av denna kan antas bli ur stånd att klara sin försörjning eller sin dagliga livsföring i övrigt eller annars synnerliga skäl talar mot bifall till ersättningsanspråket.

4 § Socialnämnden får helt eller delvis efterge den ersättningsskyldighet som avses i 1 och 2 §§ och i 8 kap. 1 § första och andra styckena.

10 kap. Nämndorganisation

Socialnämnden

1 § För en socialnämnd gäller vad som är föreskrivet om nämnder i kommunallagen (1991:900).

2 § Socialnämnden skall själv eller genom ombud föra kommunens talan i mål och ärenden som enligt denna lag eller annan författning ankommer på socialnämnden.

3 § Socialnämnden skall hos fullmäktige, kommunstyrelsen och övriga nämnder och hos andra myndigheter göra de framställningar som nämnden finner påkallade.

Socialnämnden får inhämta yttranden och upplysningar från kommunstyrelsen och övriga nämnder och från beredningar och tjänstemän i den egna kommunen, när det behövs för nämndens verksamhet.

Delegation

4 § Uppdrag att besluta på socialnämndens vägnar får ges endast åt en särskild avdelning som består av ledamöter eller ersättare i nämnden i ärenden som är en uppgift för nämnden enligt 6 kap. 6, 8 och 11–12 §§ denna lag, 4 och 6 §§, 11 § första och andra styckena, 13 §, 14 § tredje stycket, 21, 22, 24, 26, 27 och 43 §§ lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga samt 11 och 13 §§ lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall.

Första stycket gäller även i ärenden enligt 6 kap. 13 § om samtycke vägras och beslut enligt 9 kap. 3 § om att föra talan om återkrav enligt 9 kap. 1 §.

5 § Uppdrag att besluta på socialnämndens vägnar får när det gäller föräldrabalken avse endast uppgifter som anges i följande lagrum

- 1 kap. 4 § föräldrabalken,
- 2 kap. 1, 4–6, 8 och 9 §§ föräldrabalken, dock inte befogenhet enligt 9 § att besluta att inte påbörja utredning eller att lägga ned en påbörjad utredning,
- 3 kap. 5, 6 och 8 §§ föräldrabalken,
- 6 kap. 6 §, 14 a § andra stycket och 15 a § andra stycket föräldrabalken,
- 6 kap. 19 § föräldrabalken när det gäller beslut att utse utredare i mål och ärenden om vårdnad, boende eller umgänge,
- 7 kap. 7 § föräldrabalken när det gäller godkännande av avtal om att underhållsbidrag skall betalas för längre perioder än tre månader,
- 11 kap. 16 § andra stycket föräldrabalken.

Uppdrag att besluta på socialnämndens vägnar får inte omfatta befogenhet att meddela beslut i frågor som avses i 5 kap. 2 § denna lag eller att fullgöra nämndens uppgifter enligt 5 § lagen (1947:529) om allmänna barnbidrag eller 17 § lagen (1996:1030) om underhållsstöd.

6 § Bestämmelser om rätt att i vissa fall fatta beslut i socialnämndens ställe finns i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga och lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall.

11 kap. Handläggning av ärenden

1 § Socialnämnden skall utan dröjsmål inleda utredning av vad som genom ansökan eller på annat sätt har kommit till nämndens kännedom och som kan föranleda någon åtgärd av nämnden.

Vad som har kommit fram vid utredning och som har betydelse för ett ärendes avgörande skall tillvaratas på ett betryggande sätt.

2 § Vid en utredning av om socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd eller stöd får nämnden, för bedömningen av behovet av insatser, konsultera sakkunniga samt i övrigt ta de kontakter som behövs. Utredningen skall bedrivas så att inte någon onödigt utsätts för skada eller olägenhet. Den skall inte göras mer omfattande än vad som är motiverat av omständigheterna i ärendet.

Utredningen skall bedrivas skyndsamt och vara slutförd senast inom fyra månader. Finns det särskilda skäl får socialnämnden besluta att förlänga utredningen för viss tid.

Den som berörs av en sådan utredning skall underrättas om att en utredning inleds.

3 § När ett barn behöver vårdas i ett annat hem än det egna skall en plan upprättas för den vård som socialnämnden avser att anordna. Planen skall även uppta åtgärder och insatser som andra huvudmän har ansvar för.

4 § Socialnämnden är skyldig att slutföra en utredning enligt 2 § och fatta beslut i ärendet även om barnet byter vistelsekommun. Detsamma gäller om en utredning inletts enligt 1 § och ärendet avser vård av missbrukare.

Första stycket gäller inte om den nya vistelsekommunen samtycker till att ta över utredningen av ärendet.

5 § Handläggning av ärenden som rör enskilda samt genomförande av beslut om stödinsatser, vård och behandling skall dokumenteras. Dokumentation skall utvisa beslut och åtgärder som vidtas i ärendet samt faktiska omständigheter och händelser av betydelse.

Handlingar som rör enskildas personliga förhållanden skall förvaras så att obehöriga inte får tillgång till dem.

6 § Dokumentation skall utformas med respekt för den enskildes integritet. Den enskilde bör hållas underrättad om de journalanteckningar och andra anteckningar som förs om honom eller henne. Om den enskilde anser att någon uppgift i dokumentationen är oriktig skall detta antecknas.

7 § Socialnämnden skall i alla ärenden tillämpa bestämmelserna i 13 § förvaltningslagen (1986:223).

8 § I ärenden hos socialnämnden som avser myndighetsutövning mot någon enskild skall nämnden tillämpa följande bestämmelser i förvaltningslagen (1986:223):

- 14 § första stycket om en parts rätt att meddela sig muntligen,
- 16 och 17 §§ om en parts rätt att få del av uppgifter,
- 20 § om motivering av beslut,
- 21 § om underrättelse av beslut,
- 26 § om rättelse av skrivfel och liknande.

Bestämmelserna i 16 och 17 §§ förvaltningslagen gäller dock inte uppgifter som rör någon annan sökande i ett ärende om ett sådant boende som avses i 5 kap. 5 § andra stycket eller 7 § tredje stycket eller om någon annan liknande social tjänst.

Vad som sägs i första stycket gäller också när det är fråga om en ansökan eller ett yttrande till en annan myndighet i ett mål eller ärende som rör myndighetsutövning mot enskild hos denna.

9 § Den som enligt vad som sägs i 8 § skall ges tillfälle att yttra sig enligt 17 § förvaltningslagen (1986:223) har rätt att få företräde inför nämnden, om inte särskilda skäl föranleder annat.

Den som ges tillfälle att yttra sig skall underrättas om sin rätt att få företräde inför nämnden.

10 § Barn som har fyllt 15 år har rätt att själva föra sin talan i mål och ärenden enligt denna lag.

Barn som är yngre bör höras, om det kan vara till nytta för utredningen och barnet inte kan antas ta skada av det.

11 § Socialnämnden har rätt att av de allmänna försäkringskassorna eller erkända arbetslöshetskassorna få uppgifter om ekonomisk hjälp som har lämnats till enskilda, som har ärenden hos nämnden. Socialnämnden har vidare rätt att få uppgifter som lämnats till kommunen i ärenden om ekonomisk hjälp enligt lagen (1992:1068) om introduktionsersättning för flyktingar och vissa andra utlänningar.

12 § I mål och ärenden enligt denna lag som avser myndighetsutövning mot enskild får delgivning inte ske med tillämpning av 12 eller 15 § delgivningslagen (1970:428).

12 kap. Behandling av uppgifter

Register m.m.

1 § I sammanställningar av personuppgifter hos socialnämnden får det inte tas in uppgifter om ömtåliga personliga förhållanden.

Detta hindrar inte att det i en sådan sammanställning tas in uppgifter om åtgärder som har beslutats inom socialtjänsten och som innebär myndighetsutövning och den bestämmelse som ett beslut om en sådan åtgärd grundar sig på.

Bestämmelsen i första stycket hindrar heller inte att personuppgifter behandlas hos socialnämnden för uppföljning, utvärdering, kvalitetssäkring, forskning och framställning av statistik.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer meddelar ytterligare föreskrifter om sammanställning av personuppgifter.

2 § Anteckningar och andra uppgifter i en personakt hos socialnämnden som tillhör sådan sammanställning av uppgifter som avses i 1 § första stycket skall gallras fem år efter det sista anteckningen gjordes i akten. Uppgifterna skall dock inte gallras så länge uppgifter om samma person inte har gallrats av nämnden enligt andra stycket.

Uppgifter i en sammanställning som avses i 1 § första stycket skall gallras fem år efter det att de förhållanden som uppgifterna avser har upphört.

Gallringen skall vara avslutad senast kalenderåret efter det att gallringsskyldigheten inträdde.

3 § I fråga om automatiserad och viss manuell behandling av personuppgifter finns, utöver bestämmelserna i denna lag, föreskrifter i lagen (2001:000) om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten och personuppgiftslagen (1998:204).

4 § Följande handlingar får inte gallras med stöd av bestämmelserna i 2 § första stycket:

1. handlingar som kommit in eller upprättats i samband med utredning om faderskap,
2. handlingar som kommit in eller upprättats i samband med utredning om adoption,
3. handlingar som kommit in eller upprättats i samband med att en underårig har placerats eller tagits emot i ett hem för vård eller boende, i ett familjehem eller i ett annat enskilt hem som inte tillhör någon av föräldrarna eller någon annan som har vårdnaden om honom eller henne.

Avtal enligt 6 kap. 6 §, 14 a § andra stycket eller 15 a § andra stycket föräldrabalken som godkänts av socialnämnden får inte gallras förrän barnet fyller arton år.

Handlingar skall vidare undantas från gallring enligt bestämmelserna i 2 § av hänsyn till forskningens behov i ett representativt urval av kommuner och i övriga kommuner beträffande ett representativt urval av personer.

Socialnämndens uppgiftsskyldighet m.m.

5 § Socialnämnden skall, enligt vad regeringen närmare föreskriver, lämna ut personuppgifter till Socialstyrelsen för angelägna statistiska ändamål.

6 § Socialnämnden skall lämna ut personuppgifter till statliga myndigheter, när detta begärs för forskningsändamål och det kan ske utan risk för att den enskilde eller någon honom eller henne närstående lider men.

7 § Socialnämnden skall på begäran av en annan myndighet lämna uppgifter till denna om utbetalad ekonomisk hjälp, om syftet är att undvika felaktiga utbetalningar från det allmänna eller en felaktig taxering.

Om kommunens uppgifter inom socialtjänsten fullgörs av flera nämnder skall varje sådan nämnd, i den utsträckning det begärs, till de övriga lämna

1. uppgifter om att en person är aktuell i ett ärende inom socialtjänsten, och
2. de uppgifter som behövs för att administrera fördelningen av platser inom särskilda boendeformer i kommunen.

Uppgiftsskyldigheten enligt andra stycket gäller inte uppgifter som omfattas av sekretess enligt 7 kap. 4 § andra stycket sekretesslagen (1980:100).

8 § Har någon som påföljd för brott överlämnats till vård inom socialtjänsten, skall socialnämnden underrätta åklagarmyndigheten, om vården eller de andra åtgärder som redovisats i vårdplanen inte kommer till stånd.

Detsamma gäller om den som överlämnats till vård inom socialtjänsten bryter mot en föreskrift som meddelats med stöd av 31 kap. 1 § tredje stycket 2 brottsbalken.

9 § Om socialnämnden i sin verksamhet iakttagit något som tyder på att nya medel används för missbruksändamål eller att ändringar sker i missbruksmönster av kända medel, skall nämnden utan dröjsmål anmäla detta till Statens folkhälsoinstitut.

10 § Av 1 kap. 5 § sekretesslagen (1980:100) framgår att socialnämnden utan hinder av sekretess kan polisanmäla brott som hindrar nämndens verksamhet. Detsamma gäller enligt 14 kap. 2 § femte stycket samma lag beträffande vissa brott som riktar sig mot underåriga. Av samma stycke följer också att sekretess inte hindrar att uppgifter, som angår misstanke om brott för vilket inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år, lämnas till en åklagarmyndighet, polismyndighet eller annan myndighet som har att ingripa mot brottet.

Från socialtjänsten skall utan hinder av sekretess lämnas

1. uppgifter om huruvida någon vistas i ett hem för vård eller boende, om uppgifterna för särskilt fall begärs av en domstol, åklagarmyndighet, polismyndighet, kronofogdemyndighet eller skattemyndighet,

2. uppgifter om en studerande som behövs för prövning av ett ärende om att avskilja denne från högskoleutbildning.

13 kap. Tillsyn över socialtjänsten

1 § Socialstyrelsen har tillsyn över socialtjänsten i landet. Styrelsen skall följa och vidareutveckla socialtjänsten. Till ledning för tillämpningen av denna lag utfärdar Socialstyrelsen allmänna råd.

2 § Länsstyrelsen har tillsyn över den socialtjänst som kommunerna inom länet svarar för.

Länsstyrelsen skall därvid

- följa socialnämndernas tillämpning av denna lag,
- informera och ge råd till allmänheten i frågor som rör socialtjänsten,
- biträda socialnämnderna med råd i deras verksamhet,
- främja samverkan på socialtjänstens område mellan kommunerna och andra samhällsorgan,
- verka för att kommunerna planerar för att kunna tillgodose framtida behov av bistånd i form av hemtjänst samt sådant boende som avses i 5 kap. 5 § andra stycket och 5 kap. 7 § tredje stycket,
- även i övrigt se till att socialnämnderna fullgör sina uppgifter på ett ändamålsenligt sätt.

3 § Länsstyrelsen har tillsyn över sådan enskild verksamhet som avser

1. verksamhet för vilken det krävs tillstånd enligt 7 kap. 1 § första stycket,

2. verksamhet som kommunen genom avtal enligt 2 kap. 5 § har överlämnat till en enskild att utföra,

3. annan enskild verksamhet än sådan som omfattas av 1–2 och som kommunen upphandlar tjänster från för att fullgöra skyldigheter enligt denna lag.

4 § Länsstyrelsen har rätt att inspektera verksamhet som står under dess tillsyn och får inhämta de upplysningar och ta del av de handlingar och annat material som behövs för tillsynen.

Den vars verksamhet inspekteras är skyldig att lämna den hjälp som behövs vid inspektionen.

5 § Verksamhet för vilken tillstånd krävs enligt 7 kap. 1 § första stycket står under löpande tillsyn av socialnämnden i den kommun där verksamheten bedrivs. Nämnden har rätt att inspektera verksamheten och får inhämta de upplysningar och ta del av de handlingar som behövs för tillsynen.

Om socialnämnden får kännedom om missförhållanden i enskild verksamhet som står under länsstyrelsens tillsyn, skall socialnämnden underätta länsstyrelsen om det.

6 § Om det förekommer något missförhållande i

1. annat hem för vård eller boende än sådant som avses i 6 kap. 3 §,

2. enskild verksamhet som står under länsstyrelsens tillsyn enligt 3 §,

3. hemtjänst,

4. sådant boende som avses i 5 kap 5 § andra stycket och 5 kap. 7 § tredje stycket,

får länsstyrelsen förelägga den som svarar för verksamheten att avhjälpa missförhållandet.

Ett föreläggande skall innehålla uppgifter om de åtgärder som tillsynsmyndigheten anser nödvändiga för att det påtalade missförhållandet skall kunna avhjälpas.

Om missförhållandet är allvarligt och länsstyrelsens föreläggande inte följs, får länsstyrelsen förbjuda fortsatt verksamhet.

7 § Om länsstyrelsen finner att en kommun inte fullgör vad som ålagts kommunen i en lagakraftvunnen dom om rätt till bistånd enligt 4 kap. 1 § får länsstyrelsen förelägga kommunen att avhjälpa bristen. Föreläggandet får förenas med vite.

Länsstyrelsen får inte meddela ett vitesföreläggande enligt första stycket om verkställighet av domen redan har sökts enligt utsökningsbalken. Ett meddelat vitesföreläggande förfaller om verkställighet söks enligt utsökningsbalken.

14 kap. Anmälan om missförhållanden

1 § Var och en som får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd bör anmäla detta till nämnden.

Myndigheter vars verksamhet berör barn och ungdom samt andra myndigheter inom hälso- och sjukvården och socialtjänsten är skyldiga

att genast anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd. Detta gäller även dem som är anställda hos sådana myndigheter. Sådan anmälningsskyldighet gäller också dem som är verksamma inom yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet som berör barn och ungdom eller annan yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet inom hälso- och sjukvården eller på socialtjänstens område. För familjerådgivning gäller i stället vad som sägs i tredje stycket.

De som är verksamma inom familjerådgivning är skyldiga att genast anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om att ett barn utnyttjas sexuellt eller misshandlas i hemmet.

Myndigheter, befattningshavare och yrkesverksamma som anges i andra stycket är skyldiga att lämna socialnämnden alla uppgifter som kan vara av betydelse för utredning av ett barns behov av skydd.

Om anmälan från Barnombudsmannen gäller bestämmelserna i 3 § lagen (1993:335) om Barnombudsman.

2 § Var och en som är verksam inom omsorger om äldre människor eller människor med funktionshinder skall vaka över att dessa får god omvårdnad och lever under trygga förhållanden. Den som uppmärksammar eller får kännedom om ett allvarligt missförhållande i omsorgerna om någon enskild skall genast anmäla detta till socialnämnden. Om inte missförhållandet avhjälpas utan dröjsmål, skall nämnden anmäla förhållandet till tillsynsmyndigheten.

Första stycket gäller även inom motsvarande yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet. Anmälan skall göras till den som är ansvarig för verksamheten. Den ansvarige är skyldig att utan dröjsmål avhjälpa missförhållandet eller anmäla detta till tillsynsmyndigheten.

15 kap. Tystnadsplikt

1 § Den som är eller har varit verksam inom yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet som avser insatser enligt denna lag får inte obehörigen röja vad han eller hon därvid har fått veta om enskildas personliga förhållanden.

2 § Den som är eller har varit verksam inom enskild familjerådgivning får inte obehörigen röja en uppgift som en enskild har lämnat i förtroende eller som har inhämtats i samband med rådgivningen.

3 § I det allmännas verksamhet gäller sekretesslagen (1980:100).

16 kap. Övriga bestämmelser

Överflyttning av ärende

1 § Ett ärende som avser vård eller någon annan åtgärd i fråga om en enskild person kan flyttas över till en annan socialnämnd, om denna nämnd samtycker till det.

2 § Om någon efter beslut av en socialnämnd vistas i en annan kommun i familjehem, hem för vård eller boende eller sådan boendeform eller bostad som avses i 5 kap. 5 § andra stycket, 7 § tredje stycket och 7 kap. 1 § första stycket 2, har den kommun som beslutat om vistelsen ansvaret för det bistånd enligt 4 kap. 1 § samt det individuellt behovsprövade stöd och de individuellt behovsprövade sociala tjänster enligt 3 kap. 6 § och 5 kap. 1 och 9 §§ som den enskilde kan behöva. Placeringskommunens ansvar upphör om ärendet överflyttas enligt 1 §.

Den kommun där den enskilde är folkbokförd har samma ansvar som en placeringskommun enligt första stycket för bistånd, stöd och sociala tjänster

1. under kriminalvård i anstalt,
2. under vård på sjukhus eller i annan sjukvårdsinrättning på initiativ av någon annan än en kommun,
3. som aktualiserats inför avslutningen av vård enligt 1 eller 2.

Överklagande av beslut

3 § Socialnämndens beslut får överklagas hos allmän förvaltningsdomstol, om nämnden har meddelat beslut i fråga om

- ansökan enligt 2 kap. 3 §,
- bistånd enligt 4 kap. 1 §,
- vägran eller nedsättning av fortsatt försörjningsstöd enligt 4 kap. 5 §,
- förbud eller begränsning enligt 5 kap. 2 §,
- medgivande enligt 6 kap. 6 §,
- återkallelse av medgivande enligt 6 kap. 13 §, eller
- samtycke enligt 6 kap. 14 §.

Beslut i frågor som avses i första stycket gäller omedelbart. En länsrätt eller kammarrätt får dock förordna att dess beslut skall verkställas först sedan det har vunnit laga kraft.

4 § Länsstyrelsens beslut i ärenden om

- tillstånd enligt 7 kap. 1 §,
- om omhändertagande av personakt enligt 7 kap. 5 §,
- om föreläggande eller förbud enligt 13 kap. 6 §,
- om avslag på en begäran om vitesföreläggande enligt 13 kap. 7 § får överklagas hos allmän förvaltningsdomstol.

I fråga om överklagande av länsstyrelsens beslut enligt 7 kap. 4 § gäller i tillämpliga delar bestämmelserna i 15 kap. 7 § sekretesslagen (1980:100).

Länsstyrelsens beslut om omhändertagande av personakt enligt 7 kap. 5 § och om föreläggande eller förbud enligt 13 kap. 6 § samt domstols motsvarande beslut gäller omedelbart. Polismyndigheten skall lämna den hjälp som behövs för att verkställa ett beslut om omhändertagande av personakt.

5 § Prövningstillstånd krävs vid överklagande till kammarrätten av beslut enligt denna lag.

6 § Till böter döms den som

- överträder ett förbud eller en begränsning som har meddelats med stöd av 5 kap. 2 §,
- åsidosätter någon av bestämmelserna i 6 kap. 6 § första stycket eller 12 §, eller, om inte gärningen är belagd med straff i lagen (1997:192) om internationell adoptionsförmedling, 10 §,
- utan tillstånd driver sådan verksamhet som avses i 7 kap. 1 §,
- i strid mot ett förbud som har meddelats enligt 13 kap. 6 § fortsätter verksamheten.

Allmänt åtal får väckas endast efter medgivande av socialnämnden, länsstyrelsen eller Socialstyrelsen.

Berusningsmedel m.m.

7 § I den mån huvudmannen för ett hem för vård eller boende, som drivs av landsting eller kommun, beslutar det, får de som bereds vård där inte inneha alkohol eller andra berusningsmedel. Detsamma gäller i fråga om injektionssprutor eller kanyler som kan användas för insprutning i människokroppen.

Om sådan egendom påträffas hos en intagen eller någon annanstans inom hemmet utan att det finns känd ägare till den, får den omhändertas. Den som förestår hemmet skall låta förstöra eller försälja egendomen enligt bestämmelserna om beslagtagna egendom i 2 § 1 första stycket lagen (1958:205) om förverkande av alkoholhaltiga drycker m.m. Belopp som erhålls vid försäljning tillfaller staten.

Kommuner utanför landsting

8 § Vad som sägs i denna lag om landsting skall tillämpas också på en kommun som inte tillhör något landsting.

Socialtjänsten i krig m.m.

9 § Regeringen får meddela särskilda föreskrifter om socialtjänsten enligt denna lag, om riket kommer i krig eller krigsfara eller om det råder sådana utomordentliga förhållanden som är föranledda av krig eller av krigsfara som riket har befunnit sig i.

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 2002 då socialtjänstlagen (1980:620) upphör att gälla.

2. Ett tillstånd eller ett förbud enligt den gamla lagen skall anses som ett tillstånd eller förbud enligt denna lag.

3. Ett överklagande av socialnämnds eller länsstyrelsens beslut som fattats före ikraftträdandet av denna lag skall prövas enligt bestämmelserna i den gamla lagen.

4. En ansökan om tillstånd att bedriva sådan verksamhet som avses i 7 kap. 1 § som gjorts före denna lags ikraftträdande, men som gäller tid

efter den 1 januari 2002 skall prövas i enlighet med bestämmelserna i Prop. 2000/01:80
denna lag.

Härigenom föreskrivs följande.

Lagens tillämpningsområde

1 § Denna lag tillämpas vid behandling av personuppgifter inom socialtjänsten, om behandlingen är helt eller delvis automatiserad eller om uppgifterna ingår i eller är avsedda att ingå i en strukturerad samling av personuppgifter som är tillgängliga för sökning eller sammanställning enligt särskilda kriterier.

2 § I denna lag avses med socialtjänst

1. verksamhet enligt lagstiftningen om socialtjänst och den särskilda lagstiftningen om vård utan samtycke av unga eller av missbrukare,
2. verksamhet som i annat fall enligt lag handhas av socialnämnd,
3. verksamhet som i övrigt bedrivs av Statens institutionsstyrelse,
4. verksamhet hos kommunal invandrarbyrå,
5. verksamhet enligt lagstiftningen om stöd och service till vissa funktionshindrade,
6. handläggning av ärenden om bistånd som lämnas av socialnämnd enligt lagstiftning om mottagande av asylsökande m.fl.,
7. handläggning av ärenden om introduktionsersättning för flyktingar och vissa andra utlänningar,
8. handläggning av ärenden om tillstånd till parkering för rörelsehindrade.

Med socialtjänst avses även tillsyn, uppföljning, utvärdering, kvalitets-säkring och administration av verksamhet som avses i första stycket 1–8.

3 § Lagen tillämpas inte vid behandling av personuppgifter hos domstolar. Den tillämpas inte heller vid behandling av personuppgifter för forsknings- och statistikändamål.

Förhållandet till personuppgiftslagen m.m.

4 § Personuppgiftslagen (1998:204) gäller vid behandling av personuppgifter inom socialtjänsten, om inte annat följer av denna lag eller föreskrifter som har meddelats med stöd av denna lag eller annars av 2 § personuppgiftslagen.

5 § Enligt socialtjänstlagen (2001:000) gäller särskilda bestämmelser om uppgiftsskyldighet, viss registrering och gallring hos socialnämnden.

När behandling av personuppgifter är tillåten

6 § Personuppgifter får behandlas bara om behandlingen är nödvändig för att arbetsuppgifter inom socialtjänsten skall kunna utföras.

Personuppgifter får även behandlas för uppgiftsutlämnande som föreskrivs i lag eller förordning.

En registrerad person har inte rätt att motsätta sig sådan behandling av uppgifter som är tillåten enligt denna lag.

Prop. 2000/01:80

Personuppgifter som får behandlas

7 § Socialtjänsten får behandla

1. person- och samordningsnummer,
2. känsliga personuppgifter som avses i 13 § personuppgiftslagen (1998:204), samt
3. uppgifter om lagöverträdelser som innefattar brott, domar i brottmål, straffprocessuella tvångsmedel eller administrativa frihetsberövanden.

Personuppgifter enligt första stycket får behandlas endast om uppgifterna har lämnats i ett ärende eller är nödvändiga för verksamheten.

Sekretess

8 § I fråga om utlämnande av personuppgifter som finns inom socialtjänsten gäller de begränsningar som följer av sekretesslagen (1980:100), socialtjänstlagen (2001:000) och lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade.

Rättelse och skadestånd

9 § Bestämmelserna i personuppgiftslagen (1998:204) om rättelse och skadestånd gäller även vid behandling av personuppgifter enligt denna lag.

Överklagande

10 § Beslut inom socialtjänsten om rättelse och om avslag på ansökan om information enligt 26 § personuppgiftslagen (1998:204) får överklagas hos allmän förvaltningsdomstol. Andra beslut enligt denna lag får inte överklagas.

Prövningstillstånd krävs vid överklagande till kammarrätten.

Övriga bestämmelser

11 § Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om vilka som är personuppgiftsansvariga och om begränsning av den i 6 § tillåtna behandlingen av personuppgifter samt om sökbegrepp, direktåtkomst och samkörning av personuppgifter.

Regeringen får även meddela föreskrifter om när personuppgifter får föras över till tredje land.

-
1. Denna lag träder i kraft den 1 oktober 2001.
 2. Bestämmelserna i lagen skall inte börja tillämpas förrän den 1 oktober 2007 när det gäller manuell behandling av personuppgifter, som påbörjats före den 24 oktober 1998 och sådan behandling som utförs

för ett visst bestämt ändamål, om manuell behandling för ändamålet påbörjats före den 24 oktober 1998.

3. Har en begäran om registerutdrag enligt 10 § datalagen (1973:289) kommit in innan denna lag träder i kraft men har utdraget inte expedierats före ikraftträdandet, skall framställan anses som en ansökan om information enligt 26 § personuppgiftslagen (1998:204).

4. Bestämmelsen om skadestånd skall tillämpas endast om den omständighet som yrkandet hänför sig till har inträffat efter det att denna lag har trätt i kraft för den aktuella behandlingen.

5. Hänvisningar i denna lag till socialtjänstlagen (2001:000) skall till utgången av år 2001 i stället avse motsvarande bestämmelser i socialtjänstlagen (1980:620)

Härigenom föreskrivs att 36 kap. 5 § rättegångsbalken skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

36 kap.

5 §¹

Den som till följd av 2 kap. 1 eller 2 § eller 3 kap. 1 § sekretesslagen (1980:100) eller någon bestämmelse, till vilken hänvisas i något av dessa lagrum, inte får lämna en uppgift får inte höras som vittne om denna utan tillstånd från den myndighet i vars verksamhet uppgiften har inhämtats.

Advokater, läkare, tandläkare, barnmorskor, sjuksköterskor, psykologer, psykoterapeuter, familjerådgivare enligt socialtjänstlagen (1980:620) och deras biträden får höras som vittnen om något som i denna deras yrkesutövning anförtrots dem eller som de i samband därmed erfarit, endast om det är medgivet i lag eller den, till vars förmån tystnadsplikten gäller, samtycker till det. Den som till följd av 9 kap. 4 § sekretesslagen inte får lämna uppgifter som avses där får höras som vittne om dem endast om det är medgivet i lag eller den till vars förmån sekretessen gäller samtycker till det.

Rättegångsombud, biträden eller försvarare får höras som vittnen om vad som anförtrots dem för uppdragets fullgörande endast om parten medger det.

Utan hinder av vad som sägs i andra eller tredje stycket föreligger skyldighet att vittna för

1. andra än försvarare i mål angående brott som avses i 14 kap. 2 § femte stycket sekretesslagen (1980:100) och

2. den som har uppgiftsskyldighet enligt 71 § socialtjänstlagen (1980:620) i mål enligt 25 eller 27 § samma lag eller enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.

Advokater, läkare, tandläkare, barnmorskor, sjuksköterskor, psykologer, psykoterapeuter, familjerådgivare enligt socialtjänstlagen (2001:000) och deras biträden får höras som vittnen om något som i denna deras yrkesutövning anförtrots dem eller som de i samband därmed erfarit, endast om det är medgivet i lag eller den, till vars förmån tystnadsplikten gäller, samtycker till det. Den som till följd av 9 kap. 4 § sekretesslagen inte får lämna uppgifter som avses där får höras som vittne om dem endast om det är medgivet i lag eller den till vars förmån sekretessen gäller samtycker till det.

2. den som har uppgiftsskyldighet enligt 14 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:000) i mål enligt 5 kap. 2 § och 6 kap. 6 § och 13-14 §§ samma lag eller enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.

Den som är präst inom ett trossamfund eller den som i ett sådant samfund har motsvarande ställning får inte höras som vittne om något som han eller hon har erfarit under bikt eller enskild själavård.

¹ Senaste lydelse 1999:293.

Den som har tystnadsplikt enligt 3 kap. 3 § tryckfrihetsförordningen eller 2 kap. 3 § yttrandefrihetsgrundlagen får höras som vittne om förhållanden som tystnadsplikten avser endast i den mån det föreskrivs i nämnda paragrafer.

Om någon enligt vad som sägs i denna paragraf inte får höras som vittne om ett visst förhållande, får vittnesförhör inte heller äga rum med den som under tystnadsplikt biträtt med tolkning eller översättning.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2002

2.4 Förslag till lag om ändring i föräldrabalken

Härigenom föreskrivs att 6 kap. 14, 17 a och 18 §§ samt 21 kap. 9 och 10 §§ föräldrabalken¹ skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 kap.

14 §²

Om rätten för barn och vårdnadshavare att få stöd och hjälp hos socialnämnden finns bestämmelser i socialtjänstlagen (1980:620). Socialnämnden förmedlar kontakter med andra rådgivande samhällsorgan.

Om rätten för barn och vårdnadshavare att få stöd och hjälp hos socialnämnden finns bestämmelser i socialtjänstlagen (2001:000). Socialnämnden förmedlar kontakter med andra rådgivande samhällsorgan.

17 a §³

Föräldrar kan enligt 12 a § socialtjänstlagen (1980:620) få hjälp att träffa avtal om vårdnad, boende och umgänge.

Föräldrar kan enligt 5 kap. 3 § socialtjänstlagen (2001:000) få hjälp att träffa avtal om vårdnad, boende och umgänge.

Socialnämnden i den kommun där barnet är folkbokfört prövar om ett avtal mellan föräldrarna enligt 6 §, 14 a § andra stycket eller 15 a § andra stycket skall godkännas.

Vid sin prövning av föräldrarnas avtal skall socialnämnden se till att frågor om vårdnad, boende och umgänge blir tillbörligt utredda. Utan hinder av sekretess enligt 7 kap. 4 § första stycket sekretesslagen (1980:100) är en annan socialnämnd som har tillgång till upplysningar som kan vara av betydelse för frågans bedömning skyldig att lämna sådana upplysningar på begäran av den socialnämnd som skall pröva avtalet.

Socialnämndens beslut enligt andra stycket får inte överklagas.

18 §⁴

Föräldrar kan enligt 12 a § socialtjänstlagen (1980:620) genom samarbetsamtal få hjälp att nå enighet i frågor om vårdnad, boende och umgänge.

Föräldrar kan enligt 5 kap. 3 § socialtjänstlagen (2001:000) genom samarbetsamtal få hjälp att nå enighet i frågor om vårdnad, boende och umgänge.

I mål om vårdnad, boende eller umgänge får rätten uppdra åt socialnämnden eller något annat organ att i barnets intresse anordna samarbetsamtal i syfte att nå enighet mellan föräldrarna.

Om rätten lämnar uppdrag enligt andra stycket, kan den förklara att målet skall vila under en viss tid. Detsamma gäller om samarbetsamtal redan har inletts och fortsatta samtal kan antas vara till nytta. Om det finns särskilda skäl, kan rätten förlänga den utsatta tiden.

¹ Lagen omtryckt 1995:974.

² Senaste lydelse 1998:319.

³ Senaste lydelse 1998:319.

⁴ Senaste lydelse 1998:319.

21 kap.**9 §⁵**

Hämtning och annan åtgärd som rör barnet skall utföras på ett sätt som är så skonsamt som möjligt för barnet.

Vid hämtning skall någon som kan vara till stöd för barnet närvara. Finns det en sådan kontaktperson för barnet som avses i socialtjänstlagen (1980:620) bör denne anlitas. Om möjligt skall också en barnläkare, barnpsykiater eller barnpsykolog medverka. Om barnet på grund av sjukdom inte bör flyttas eller om det möter något annat särskilt hinder, skall hämtningen uppskjutas.

Vid hämtning skall någon som kan vara till stöd för barnet närvara. Finns det en sådan kontaktperson för barnet som avses i socialtjänstlagen (2001:000) bör denne anlitas. Om möjligt skall också en barnläkare, barnpsykiater eller barnpsykolog medverka. Om barnet på grund av sjukdom inte bör flyttas eller om det möter något annat särskilt hinder, skall hämtningen uppskjutas.

10 §⁶

Föreligger i mål enligt detta kapitel fara för att barnet förs ur landet eller är saken av annan anledning brådskande, kan länsrätten omedelbart förordna att barnet skall tas om hand på det sätt som länsrätten finner lämpligt.

Kan ett beslut enligt första stycket inte avvaktas, får polismyndigheten, oavsett om något mål är anhängigt, vidta sådana omedelbara åtgärder som kan ske utan skada för barnet. När en sådan åtgärd vidtas skall om möjligt närvara en läkare samt företrädare för socialtjänsten eller i förekommande fall en sådan kontaktperson för barnet som avses i socialtjänstlagen (1980:620). Åtgärden skall genast anmälas till länsrätten, som utan dröjsmål prövar om den skall bestå.

Kan ett beslut enligt första stycket inte avvaktas, får polismyndigheten, oavsett om något mål är anhängigt, vidta sådana omedelbara åtgärder som kan ske utan skada för barnet. När en sådan åtgärd vidtas skall om möjligt närvara en läkare samt företrädare för socialtjänsten eller i förekommande fall en sådan kontaktperson för barnet som avses i socialtjänstlagen (2001:000). Åtgärden skall genast anmälas till länsrätten, som utan dröjsmål prövar om den skall bestå.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2002.

⁵ Senaste lydelse 1983:485.

⁶ Senaste lydelse 1983:485.

2.5 Förslag till lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs att 31 kap. 1 och 2 §§ brottsbalken skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

31 kap.

1 §¹

Kan den som är under tjuogoett år och som begått brott bli föremål för vård eller annan åtgärd enligt socialtjänstlagen (1980:620) eller lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga får rätten överlämna åt socialnämnden att föranstalta om nödvändig vård inom socialtjänsten enligt en för den tilltalade av nämnden uppgjord vårdplan. Överlämnande får ske endast om socialtjänstens planerade åtgärder, i förekommande fall i förening med böter eller med särskild föreskrift om ungdomstjänst enligt tredje stycket, kan anses tillräckligt ingripande med hänsyn till brottslighetens straffvärde och art samt den tilltalades tidigare brottslighet.

Framgår det av den upprättade planen att den tilltalade skall bli föremål för vård eller annan åtgärd med stöd av socialtjänstlagen, skall rätten meddela föreskrift om att han skall genomgå sådan vård eller åtgärd.

Om det behövs med hänsyn till brottslighetens straffvärde eller art eller den tilltalades tidigare brottslighet, får rätten förena ett överlämnande till vård inom socialtjänsten med

1. dagsböter, högst tvåhundra, vare sig böter har föreskrivits för brottet eller inte, eller

2. en särskild föreskrift om att den tilltalade skall utföra oavlönat arbete eller delta i annan särskilt anordnad verksamhet (ungdomstjänst) i lägst tjugo och högst etthundra timmar, om den tilltalade samtycker till det.

En föreskrift om ungdomstjänst får ändras eller upphävas på talan av åklagare, när det finns skäl till det.

Om skada på egendom har uppkommit genom brottet och det bedöms vara ägnat att främja den dömdes anpassning i samhället, får rätten, i samband med överlämnande enligt första stycket, föreskriva att den dömde på tid och sätt som anges i domen skall biträda den skadelidande med visst arbete, som syftar till att avhjälpa eller begränsa skadan eller

Kan den som är under tjuogoett år och som begått brott bli föremål för vård eller annan åtgärd enligt socialtjänstlagen (2001:000) eller lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga får rätten överlämna åt socialnämnden att föranstalta om nödvändig vård inom socialtjänsten enligt en för den tilltalade av nämnden uppgjord vårdplan. Överlämnande får ske endast om socialtjänstens planerade åtgärder, i förekommande fall i förening med böter eller med särskild föreskrift om ungdomstjänst enligt tredje stycket, kan anses tillräckligt ingripande med hänsyn till brottslighetens straffvärde och art samt den tilltalades tidigare brottslighet.

¹ Senaste lydelse 1998:604.

som annars i belysning av brottets och skadans art framstår som lämpligt. Sådan föreskrift får meddelas endast med den skadelidandes samtycke.

Prop. 2000/01:80

2 §²

Kan den som har begått en brottslig gärning bli föremål för vård enligt lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall får rätten överlämna åt socialnämnden eller, i fråga om den som redan är intagen i ett hem där sådan vård meddelas, åt *styrelsen för hemmet* att föranstalta om behövlig vård. Innan rätten beslutar om överlämnande skall socialnämnden eller styrelsen höras.

Kan den som har begått en brottslig gärning bli föremål för vård enligt lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall får rätten överlämna åt socialnämnden eller, i fråga om den som redan är intagen i ett hem där sådan vård meddelas, åt *den som förestår hemmet* att föranstalta om behövlig vård. Innan rätten beslutar om överlämnande skall socialnämnden eller styrelsen höras.

Är för brottet stadgat strängare straff än fängelse i ett år, får överlämnande enligt första stycket ske endast om det föreligger särskilda skäl.

Denna lag träder i kraft i fråga om 2 § den 1 juli 2001 och i fråga om 1 § den 1 januari 2002.

² Senaste lydelse 1994:97.

2.6 Förslag till lag om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring

Häri genom föreskrivs att 3 kap. 15 §, 10 kap. 3 § och 17 kap. 1 § lagen (1962:381) om allmän försäkring¹ skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 kap.

15 §²

Sjukpenning utgår ej för tid då den försäkrade

a) fullgör annan tjänstgöring enligt lagen (1994:1809) om totalförsvarsplikt än grundutbildning som är längre än 60 dagar;

b) är intagen i sådant hem som avses i 12 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga med stöd av 3 § sagda lag;

c) är häktad eller intagen i kriminalvårdsanstalt;

d) i annat fall än under b) eller c) sagts av annan orsak än sjukdom tagits om hand på det allmännas bekostnad.

För varje dag då en försäkrad bereds vård i ett sådant hem för vård eller boende eller familjehem enligt socialtjänstlagen (1980:620) som ger vård och behandling åt missbrukare av alkohol eller narkotika, skall sjukpenningen på begäran av den som svarar för vårdkostnaderna minskas med 80 kronor, dock med högst en tredjedel av sjukpenningens belopp. Därvid skall det belopp varmed minskning sker avrundas till närmast lägre hela krontal. Det belopp som sjukpenningen minskas med skall betalas ut till den på vars begäran minskningen har gjorts.

För varje dag då en försäkrad bereds vård i ett sådant hem för vård eller boende eller familjehem enligt socialtjänstlagen (2001:000) som ger vård och behandling åt missbrukare av alkohol eller narkotika, skall sjukpenningen på begäran av den som svarar för vårdkostnaderna minskas med 80 kronor, dock med högst en tredjedel av sjukpenningens belopp. Därvid skall det belopp varmed minskning sker avrundas till närmast lägre hela krontal. Det belopp som sjukpenningen minskas med skall betalas ut till den på vars begäran minskningen har gjorts.

Utan hinder av första stycket utgår sjukpenning till försäkrad som avses under c) vid sjukdom som inträffar under tid då han får vistas utom anstalt och därvid bereds tillfälle att förvärvsarbeta.

10 kap.

3 §³

Därest pensionsberättigad i annat fall än som avses i 2 § under hel månad är intagen i annan anstalt än sjukhus eller ock tillfälligt vistas utom anstalten, äger den som driver anstalten att, i den mån regeringen så förordnar, uppbära så stor del av den pensionsberättigades å månaden belöpande folkpension, som svarar mot kostnaderna för vården eller för-

¹ Lagen omtryckt 1982:120.

² Senaste lydelse 1999:800.

³ Senaste lydelse 1993:743.

sörjningen på anstalten, varvid den pensionsberättigade dock skall äga erhålla visst belopp för sina personliga behov. Vad nu sagts skall äga motsvarande tillämpning för det fall att den pensionsberättigade åtnjuter vård eller försörjning mot avgift, som erlägges av kommun eller lands-
ting.

Första stycket gäller inte i fråga om pensionsberättigad som

1. är helinackorderad i en sådan boendeform som avses i 20 § andra stycket socialtjänstlagen (1980:620),	1. är helinackorderad i en sådan boendeform som avses i 5 kap. 5 § andra stycket socialtjänstlagen (2001:000),
--	--

2. bor i bostad med särskild service som avses i lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, eller	3. skall betala ersättning enligt 8 kap. 1 § första stycket socialtjänstlagen.
---	--

3. skall betala ersättning enligt 34 § första stycket socialtjänstlagen.	3. skall betala ersättning enligt 8 kap. 1 § första stycket socialtjänstlagen.
--	--

17 kap.

1 §⁴

Har en ersättning enligt denna lag eller enligt en annan författning betalats ut av en allmän försäkringskassa eller en arbetslöshetskassa och beviljas senare en annan ersättning retroaktivt enligt denna lag för samma tid som den tidigare utbetalade ersättningen skall den retroaktiva ersättningen minskas. Minskningen skall ske med det belopp som överstiger vad som skulle ha utgetts för perioden om beslut om båda ersättningarna hade förelegat samtidigt.

Om någon i väsentlig mån har fått sin försörjning genom ekonomiskt bistånd enligt socialtjänstlagen (1980:620) utan villkor om återbetalning får socialnämnden från försäkringskassan uppbära retroaktivt beviljad periodisk ersättning enligt denna lag, till den del den motsvarar vad socialnämnden sammanlagt har betalat ut till dennes samt hans makes och minderåriga barns försörjning för den tid som den retroaktiva ersättningen avser.

Om någon i väsentlig mån har fått sin försörjning genom ekonomiskt bistånd enligt socialtjänstlagen (2001:000) utan villkor om återbetalning får socialnämnden från försäkringskassan uppbära retroaktivt beviljad periodisk ersättning enligt denna lag, till den del den motsvarar vad socialnämnden sammanlagt har betalat ut till dennes samt hans makes och minderåriga barns försörjning för den tid som den retroaktiva ersättningen avser.

I fråga om minskning av pension då livränta utgår enligt äldre lagstiftning om yrkesskador gäller 2 §.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2002.

⁴ Senaste lydelse 1997:315.

2.7 Förslag till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

Härigenom föreskrivs att 11 och 17 §§ lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

11 §¹

I fråga om den som misstänks för att ha begått brott innan han fyllt arton år skall åklagaren, innan han fattar beslut i åtalsfrågan, inhämta yttrande från socialnämnden i den kommun som enligt socialtjänstlagen (1980:620) har ansvaret för den unge, om denne har erkänt gärningen eller det annars finns skälig misstanke att han har begått brottet. Yttrande behöver inte inhämtas om brottet är ringa, om det är uppenbart att det finns förutsättningar för åtalsunderlåtelse eller om det annars är obehövligt.

I fråga om den som misstänks för att ha begått brott innan han fyllt arton år skall åklagaren, innan han fattar beslut i åtalsfrågan, inhämta yttrande från socialnämnden i den kommun som enligt socialtjänstlagen (2001:000) har ansvaret för den unge, om denne har erkänt gärningen eller det annars finns skälig misstanke att han har begått brottet. Yttrande behöver inte inhämtas om brottet är ringa, om det är uppenbart att det finns förutsättningar för åtalsunderlåtelse eller om det annars är obehövligt.

Ett yttrande enligt första stycket skall innehålla en redogörelse för vilka åtgärder som nämnden tidigare har vidtagit i fråga om den unge samt en plan för de åtgärder som nämnden avser att vidta, varvid arten, omfattningen och varaktigheten av åtgärderna skall framgå. Yttrandet skall, om åklagaren begär det eller om nämnden finner det nödvändigt, även innehålla en redogörelse för den unges personliga utveckling och hans levnadsomständigheter i övrigt.

Nämnden skall även utan samband med yttrande lämna åklagaren de upplysningar som denne begär i fråga om den unge.

17 §²

Åtalsunderlåtelse får beslutas, om den unge blir föremål för sådan åtgärd som anges nedan och det med skäl kan antas att därigenom vidtas vad som är lämpligast för den unge:

1. vård eller annan åtgärd enligt socialtjänstlagen (1980:620),
1. vård eller annan åtgärd enligt socialtjänstlagen (2001:000),
2. vård eller annan åtgärd enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, eller
3. annan åtgärd som innebär att den unge får hjälp eller stöd.

Åtalsunderlåtelse får också beslutas, om det är uppenbart att brottet har skett av okynne eller förhastande.

Vid bedömningen av om åtalsunderlåtelse skall meddelas skall åklagaren utöver vad som följer av första och andra styckena särskilt beakta den

¹ Senaste lydelse 1998:608.

² Senaste lydelse 1994:1760.

unges vilja att ersätta målsäganden för skada som uppkommit genom brottet, att avhjälpa eller begränsa skadan eller att på annat sätt gottgöra målsäganden.

Åtalsunderlåtelse får inte beslutas, om något väsentligt allmänt eller enskilt intresse därigenom åsidosätts. Vid bedömningen av om något väsentligt allmänt intresse åsidosätts skall särskilt beaktas om den unge tidigare har gjort sig skyldig till brott.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2002.

2.8 Förslag till lag om ändring i sekretesslagen (1980:100)

Härigenom föreskrivs att 7 kap. 4 § samt 16 kap. 1 § sekretesslagen (1980:100)¹ skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

7 kap.

4 §²

Sekretess gäller inom socialtjänsten för uppgift om enskilds personliga förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon honom närstående lider men. Sekretessen gäller dock inte beslut om omhändertagande, beslut om vård utan samtycke eller beslut om slutna ungdomsvård. Utan hinder av sekretessen får uppgift lämnas till enskild som uppnått myndig ålder om förhållanden av betydelse för att denne skall få vetskap om vilka hans biologiska föräldrar är.

Inom kommunal familjerådgivning gäller sekretess för uppgift som enskild har lämnat i förtroende eller som har inhämtats i samband med rådgivningen.

Med socialtjänst förstås verksamhet enligt lagstiftningen om socialtjänst och den särskilda lagstiftningen om vård av unga och av missbrukare utan samtycke samt verksamhet som i annat fall enligt lag handhas av socialnämnd eller av Statens institutionsstyrelse. Till socialtjänst räknas också verksamhet hos annan myndighet som innefattar omprövning av socialnämnds beslut eller särskild tillsyn över nämndens verksamhet samt verksamhet hos kommunal invandrarbyrå. Med socialtjänst jämföras ärenden om bistånd åt asylsökande och andra utlänningar, ärenden om introduktionsersättning för flyktingar och vissa andra utlänningar, ärenden om tillstånd till parkering för rörelsehindrade, ärenden om allmän omvårdnad hos nämnd med uppgift att bedriva patientnämndsverksamhet samt verksamhet enligt lagstiftningen om stöd och service till vissa funktionshindrade.

Sekretess gäller i verksamhet som avser omhändertagande av personakt enligt 70 c § socialtjänstlagen (1980:620) för uppgift om enskilds personliga förhållanden. Utan hinder av sekretessen får uppgift lämnas till socialnämnd om uppgiften behövs för handläggning av ärende eller genomförande av beslut om stödinsatser, vård eller behandling och det är av synnerlig vikt att uppgiften lämnas.

Sekretess gäller i verksamhet som avser omhändertagande av personakt enligt 7 kap. 5 § socialtjänstlagen (2001:000) för uppgift om enskilds personliga förhållanden. Utan hinder av sekretessen får uppgift lämnas till socialnämnd om uppgiften behövs för handläggning av ärende eller genomförande av beslut om stödinsatser, vård eller behandling och det är av synnerlig vikt att uppgiften lämnas.

¹ Lagen omtryckt 1992:1474.

² Senaste lydelse 1998:1658.

I fråga om uppgift i allmän handling gäller sekretessen i högst sjuttio år.

Sekretess enligt första stycket gäller inte

1. beslut i ärenden om ansvar eller behörighet för personal inom kommunal hälso- och sjukvård, eller

2. beslut i fråga om omhändertagande eller återlämnande av personakt.

Beträffande anmälan i ärende om ansvar eller behörighet för personal inom kommunal hälso- och sjukvård gäller sekretess om det kan antas att den som uppgiften rör eller någon honom närstående lider betydande men om uppgiften röjs.

16 kap.

1 §³

Nuvarande lydelse

Att friheten enligt 1 kap. 1 § tryckfrihetsförordningen och 1 kap. 2 § yttrandefrihetsgrundlagen att meddela och offentliggöra uppgifter i vissa fall är begränsad framgår av 7 kap. 3 § första stycket 1 och 2, 4 § 1–8 samt 5 § 1 och 3 tryckfrihetsförordningen och av 5 kap. 1 § första stycket samt 3 § första stycket 1 och 2 yttrandefrihetsgrundlagen. De fall av uppsåtligt åsidosättande av tystnadsplikt, i vilka nämnda frihet enligt 7 kap. 3 § första stycket 3 och 5 § 2 tryckfrihetsförordningen samt 5 kap. 1 § första stycket och 3 § första stycket 3 yttrandefrihetsgrundlagen i övrigt är begränsad, är de där tystnadsplikten följer av

10. 19 § första stycket 1 och 3 postlagen (1993:1684)

11. 71 c § socialtjänstlagen (1980:620)

12. har upphävts genom lag (1998:624).

Föreslagen lydelse

Att friheten enligt 1 kap. 1 § tryckfrihetsförordningen och 1 kap. 2 § yttrandefrihetsgrundlagen att meddela och offentliggöra uppgifter i vissa fall är begränsad framgår av 7 kap. 3 § första stycket 1 och 2, 4 § 1–8 samt 5 § 1 och 3 tryckfrihetsförordningen och av 5 kap. 1 § första stycket samt 3 § första stycket 1 och 2 yttrandefrihetsgrundlagen. De fall av uppsåtligt åsidosättande av tystnadsplikt, i vilka nämnda frihet enligt 7 kap. 3 § första stycket 3 och 5 § 2 tryckfrihetsförordningen samt 5 kap. 1 § första stycket och 3 § första stycket 3 yttrandefrihetsgrundlagen i övrigt är begränsad, är de där tystnadsplikten följer av

10. 19 § första stycket 1 och 3 postlagen (1993:1684)

11. 15 kap 2 § socialtjänstlagen (2001:000)

12. har upphävts genom lag (1998:624).

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2002.

³ Senaste lydelse 2000:576.

2.9 Förslag till lag om ändring i hälso- och sjukvårdslagen (1982:763)

Härigenom föreskrivs att 18, 22 och 26 §§ hälso- och sjukvårdslagen (1982:763)¹ skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Varje kommun skall erbjuda en god hälso- och sjukvård åt dem som bor i en sådan boendeform eller bostad som avses i 20 § andra stycket och 21 § tredje stycket socialtjänstlagen (1980:620) eller som efter beslut av kommunen bor i sådan särskild boendeform som avses i 69 § första stycket 2 samma lag. Varje kommun skall även i samband med dagverksamhet, som omfattas av 10 § socialtjänstlagen, erbjuda en god hälso- och sjukvård åt dem som vistas där.

En kommun får även i övrigt erbjuda dem som vistas i kommunen hälso- och sjukvård i hemmet (hemsjukvård).

Landstinget får till en kommun inom landstinget överlåta skyldigheten att erbjuda sådan vård, som sägs i andra stycket, om landstinget och kommunen kommer överens om det samt regeringen medger det. Överenskommelsen får avse även ansvar för förbrukningsartiklar som avses i 3 c §.

Kommunens ansvar enligt första och tredje styckena och kommunens befogenhet enligt andra stycket omfattar inte sådan hälso- och sjukvård som meddelas av läkare.

En kommun får sluta avtal med någon annan om att utföra de uppgifter som kommunen ansvarar för enligt denna lag. En uppgift som innefattar myndighetsutövning får dock inte med stöd av denna bestämmelse överlämnas till ett bolag, en förening, en samfällighet, en stiftelse eller en enskild individ.

Föreslagen lydelse

18 §²

Varje kommun skall erbjuda en god hälso- och sjukvård åt dem som bor i en sådan boendeform eller bostad som avses i 5 kap. 5 § andra stycket eller 5 kap. 7 § tredje stycket socialtjänstlagen (2001:000) eller som efter beslut av kommunen bor i sådan särskild boendeform som avses i 7 kap. 1 § första stycket 2 samma lag. Varje kommun skall även i samband med dagverksamhet, som omfattas av 3 kap. 6 § socialtjänstlagen, erbjuda en god hälso- och sjukvård åt dem som vistas där.

22 §³

Ledningen av kommunens hälso- och sjukvård utövas av den eller de nämnder som kommunfullmäktige enligt 4 § socialtjänstlagen (1980:620) bestämmer.

Ledningen av kommunens hälso- och sjukvård utövas av den eller de nämnder som kommunfullmäktige enligt 2 kap. 4 § socialtjänstlagen (2001:000) bestämmer.

¹ Lagen omtryckt 1992:567.

² Senaste lydelse 1997:316.

³ Senaste lydelse 1992:567.

I en kommun som inte ingår i ett landsting utövas ledningen av den hälso- och sjukvård som avses i 18 § första eller andra stycket i enlighet med 10 §.

26 §⁴

Av patienter får vårdavgifter tas ut enligt grunder som landstinget eller kommunen bestämmer, i den mån inte annat är särskilt föreskrivet. Patienter som är bosatta inom landstinget respektive kommunen, liksom patienter som avses i 3 c §, skall därvid behandlas lika. Landstinget får dock för sluten vård fastställa avgiftsnivåer i olika inkomstintervall och besluta om vilka regler om nedsättning av avgiften som skall gälla. Högsta avgiftsbelopp för sluten vård är 80 kronor för varje vård dag.

Endast kommunen får ta ut vårdavgifter för sådan vård som den har betalningsansvar för enligt 2 § lagen (1990:1404) om kommunernas betalningsansvar för viss hälso- och sjukvård. Detsamma gäller i fråga om sådan psykiatrisk långtidssjukvård med huvudsaklig omvårdnadsinriktning för vilken kommunen enligt 9 § samma lag har åtagit sig betalningsansvar.

Avgifter för vård enligt 18 §, för förbrukningsartiklar enligt 18 c § eller för sådan långtidssjukvård som en kommun har betalningsansvar för enligt 2 eller 9 § lagen (1990:1404) om kommunernas betalningsansvar för viss hälso- och sjukvård får inte, tillsammans med avgifter som avses i 35 § andra stycket socialtjänstlagen (1980:620), uppgå till så stort belopp att den enskilde inte förbehålls tillräckliga medel för sina personliga behov, boendekostnad och andra normala levnadskostnader. När avgifterna fastställs skall kommunen försäkra sig om att vårdtagarens make eller sambo inte drabbas av en oskäligt försämrad ekonomisk situation.

Avgifter för vård enligt 18 §, för förbrukningsartiklar enligt 18 c § eller för sådan långtidssjukvård som en kommun har betalningsansvar för enligt 2 eller 9 § lagen (1990:1404) om kommunernas betalningsansvar för viss hälso- och sjukvård får inte, tillsammans med avgifter som avses i 8 kap. 2 § andra stycket socialtjänstlagen (2001:000), uppgå till så stort belopp att den enskilde inte förbehålls tillräckliga medel för sina personliga behov, boendekostnad och andra normala levnadskostnader. När avgifterna fastställs skall kommunen försäkra sig om att vårdtagarens make eller sambo inte drabbas av en oskäligt försämrad ekonomisk situation.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2002.

⁴ Senaste lydelse 2000:356.

2.10 Förslag till lag om ändring i skollagen (1985:1100)

Härigenom föreskrivs att 2 a kap. 9 § skollagen (1985:1100)¹ skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 a kap.

9 §²

Barn som av fysiska, psykiska eller andra skäl behöver särskilt stöd i sin utveckling skall anvisas plats i förskola eller fritidshem, om inte barnens behov av sådant stöd tillgodoses på något annat sätt.

Kommunen skall genom uppsökande verksamhet ta reda på vilka barn som behöver anvisas plats enligt första stycket. Kommunen skall verka för att barnen utnyttjar den anvisade platsen och informera föräldrarna om verksamheten och syftet med denna.

Om ett barn efter beslut av en kommun vistas i familjehem eller i hem för vård eller boende i en annan kommun, har den kommun som beslutat om vistelsen ansvaret för det individuellt behovsprövade stöd enligt första stycket som barnet kan behöva. Placeringskommunens ansvar upphör om ärendet överflyttas enligt 72 § socialtjänstlagen (1980:620).

Om ett barn efter beslut av en kommun vistas i familjehem eller i hem för vård eller boende i en annan kommun, har den kommun som beslutat om vistelsen ansvaret för det individuellt behovsprövade stöd enligt första stycket som barnet kan behöva. Placeringskommunens ansvar upphör om ärendet överflyttas enligt 16 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:000).

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2002.

¹ Lagen omtryckt 1997:1212.

² Senaste lydelse 1998:352.

2.11 Förslag till lag om ändring i lagen (1987:813) om homosexuella sambor

Härigenom föreskrivs att lagen (1987:813) om homosexuella sambor¹ skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Om två personer bor tillsammans i ett homosexuellt förhållande, skall vad som gäller i fråga om sambor enligt följande lagar och bestämmelser tillämpas även på de homosexuella samborna:

1. lagen (1987:232) om sambors gemensamma hem,
 2. ärvdabalken,
 3. jordabalken,
 4. 10 kap. 9 § rättegångsbalken,
 5. 4 kap. 19 § första stycket utsökningsbalken,
 6. inkomstskattelagen (1999:1229),
 7. lagen (1941:416) om arvsskatt och gåvoskatt,
 8. bostadsrättslagen (1991:614),
 9. lagen (1981:131) om kallelse på okända borgenärer,
 10. 5 kap. 18 § tredje stycket fastighetsbildningslagen (1970:988),
 11. 5 och 12 §§ lagen (2000:1087) om anmälningsskyldighet för vissa innehav av finansiella instrument,
 12. 14 kap. 3 §, 4 § tredje stycket och 8 § tredje stycket vallagen (1997:157),
 13. 36 § första stycket lagen (1972:704) om kyrkofullmäktigeval, m.m.,
 14. 4 § lagen (1997:159) om brevröstning i vissa fall,
 15. 10 kap. 18 §, 11 kap. 2, 15 och 16 §§, 12 kap. 7 och 8 §§ samt 16 kap. 7 och 9 §§ föräldrabalken,
 16. säkerhetsskyddslagen (1996:627),
 17. lagen (1996:1231) om skattereduktion för fastighetsskatt i vissa fall vid 1997–2001 års taxeringar,
 18. lagen (1993:737) om bostadsbidrag,
 19. 35 § andra stycket socialtjänstlagen (1980:620),
 19. 8 kap. 2 § andra stycket socialtjänstlagen (2001:000),
 20. 26 § tredje stycket hälso- och sjukvårdslagen (1982:763),
 21. 2 kap. 4 § utlänningslagen (1989:529), samt
 22. 12 § 1 stycket 2 lagen (2001:000) om svenskt medborgarskap.
- Förutsätter dessa lagar eller bestämmelser att samborna skall vara ogifta, gäller det också de homosexuella samborna.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2002.

¹ Senaste lydelse 2001:000.

2.12 Förslag till lag om ändring i lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall

dels att 1, 2, 4, 12, 22, 29, 34, 44 och 47 §§ skall ha följande lydelse,
dels att det i lagen skall införas två nya paragrafer, 32 a och 33 a §§ av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

De i 1 § socialtjänstlagen (1980:620) angivna målen för samhällets socialtjänst skall vara vägledande för all vård som syftar till att hjälpa enskilda människor att komma ifrån missbruk av alkohol, narkotika eller flyktiga lösningsmedel. Vården skall bygga på respekt för den enskildes självbestämmanderätt och integritet och skall så långt det är möjligt utformas och genomföras i samverkan med den enskilde.

Vård inom socialtjänsten ges en missbrukare i samförstånd med honom enligt bestämmelserna i socialtjänstlagen (1980:620). En missbrukare skall dock beredas vård oberoende av eget samtycke under de förutsättningar som anges i denna lag (tvångsvård).

För tvångsvårdens innehåll och utformning gäller bestämmelserna i socialtjänstlagen, om inte något annat anges i denna lag.

Tvångsvård skall beslutas, om någon till följd av ett fortgående missbruk av alkohol, narkotika eller flyktiga lösningsmedel är i behov av vård för att komma ifrån sitt missbruk och vårdbehovet inte kan tillgodoses enligt socialtjänstlagen (1980:620) eller på något annat sätt och han till följd av missbruket.

1. utsätter sin fysiska eller psykiska hälsa för allvarlig fara,
2. löper en uppenbar risk att förstöra sitt liv, eller

Föreslagen lydelse

1 §

De i 1 § socialtjänstlagen (2001:000) angivna målen för samhällets socialtjänst skall vara vägledande för all vård som syftar till att hjälpa enskilda människor att komma ifrån missbruk av alkohol, narkotika eller flyktiga lösningsmedel. Vården skall bygga på respekt för den enskildes självbestämmanderätt och integritet och skall så långt det är möjligt utformas och genomföras i samverkan med den enskilde.

2 §

Vård inom socialtjänsten ges en missbrukare i samförstånd med honom enligt bestämmelserna i socialtjänstlagen (2001:000). En missbrukare skall dock beredas vård oberoende av eget samtycke under de förutsättningar som anges i denna lag (tvångsvård).

4 §

Tvångsvård skall beslutas, om någon till följd av ett fortgående missbruk av alkohol, narkotika eller flyktiga lösningsmedel är i behov av vård för att komma ifrån sitt missbruk och vårdbehovet inte kan tillgodoses enligt socialtjänstlagen (2001:000) eller på något annat sätt och han till följd av missbruket.

3. kan befaras komma att allvarligt skada sig själv eller någon närstående.

Om någon för kortare tid ges vård med stöd av lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård hindrar detta inte ett beslut om tvångsvård enligt denna lag.

12 §

Har rätten beslutat om tvångsvård skall socialnämnden se till att beslutet verkställs genom att missbrukaren bereds vård i ett hem som avses i 22 § eller, i fall som avses i 24 § första stycket, på sjukhus.

Rättens beslut upphör att gälla, om vården inte har påbörjats inom fyra veckor från den dag då beslutet vann laga kraft.

Beslutet upphör också att gälla om *missbrukaren*, sedan vården har påbörjats, *under minst sex månader i följd antingen har vistats olovligen utanför ett hem som avses i 22 § eller varit intagen i häkte eller kriminalvårdsanstalt*

Beslutet upphör också att gälla om, sedan vården har påbörjats, *den tid som enligt 21 § inte skall räknas som vårdtid, uppgår till sammanlagt minst sex månader i följd.*

22 §¹

Tvångsvård lämnas genom hem som är särskilt avsedda att lämna vård enligt denna lag (LVM-hem). *Ett sådant hem skall ha en styrelse som utses av Statens institutionsstyrelse.*

Hemmets styrelse förestår vården vid hemmet i den mån uppgiften inte har överlåtits på en särskild föreståndare.

Tvångsvård lämnas genom hem som är särskilt avsedda att lämna vård enligt denna lag (LVM-hem).

29 §

Har en intagen vistats i ett LVM-hem i tre månader utan att vård i annan form kommit till stånd skall *föreståndaren* anmäla detta till *hemmets styrelse med angivande av orsaken till det.*

Har en intagen vistats i ett LVM-hem i tre månader utan att vård i annan form kommit till stånd skall *den som förestår vården vid hemmet* anmäla detta till *Statens institutionsstyrelse och ange orsaken till det.*

32 a §

Den intagne är, om inte annat föranleds av medicinska eller liknande skäl, skyldig att efter uppmaning, vid ankomsten till LVM-hemmet och inför vistelse i annan form enligt 27 §, lämna blod-, urin- eller utandningsprov för

¹ Ändringen innebär att halva första stycket och andra stycket upphävs.

kontroll av om han eller hon är påverkad av narkotika, alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel, sådana medel som avses i 1 § lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel eller sådana medel som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor, om det kan misstänkas att den intagne är påverkad av något sådant medel.

33 a §

Den som vårdas enligt denna lag i ett LVM-hem har rätt att ringa och ta emot telefonsamtal samt ta emot besök. Den intagne får dock förvägras telefonsamtal och besök om det kan äventyra vården eller ordningen vid hemmet. Beslut om inskränkning i rätten att föra telefonsamtal och ta emot besök fattas av den som förestår vården vid hemmet.

I lagen (1996:981) om besöksinskränkningar vid viss tvångsvård finns bestämmelser om besök på vårdinstitutioner enligt denna lag.

34 §

Den som vårdas enligt denna lag i ett LVM-hem för särskilt noggrann tillsyn får hindras att lämna hemmet och i övrigt underkastas den begränsning i rörelsefriheten som är nödvändig för att vården skall kunna genomföras. *Hans rörelsefrihet får också inskränkas när det behövs av hänsyn till andra intagnas eller till personalens säkerhet.*

Den som vårdas enligt denna lag i ett LVM-hem för särskilt noggrann tillsyn får hindras att lämna hemmet och i övrigt underkastas den begränsning i rörelsefriheten som är nödvändig för att vården skall kunna genomföras.

Den intagne får beredas vård vid en enhet som är låsbar eller på annat sätt inrättad för särskilt noggrann tillsyn, om det är nödvändigt med hänsyn till den intagnes, övriga intagnas eller personalens säkerhet, eller om det är nödvändigt för att förhindra att den intagne avviker eller för att i övrigt genomföra vården.

Den intagne får vårdas inom en sådan enhet under högst två månader i följd. Om särskilda behandlingsskäl föranleder det, får dock vården vid enheten pågå längre tid, förutsatt att något av de fall som anges i andra stycket fortfarande föreligger och att den intagne samtidigt ges möjlighet till vistelse i öppnare former eller utanför hemmet.

Om det är särskilt påkallat på grund av att den intagne uppträder våldsamt eller är så påverkad av berusningsmedel att han eller hon inte kan hållas till ordningen, får den intagne hållas avskild från de övriga vid hemmet. Han eller hon skall då stå under fortlöpande uppsikt av personalen. Den intagne får dock inte hållas i sådan avskildhet längre tid än vad som är oundgängligen nödvändigt och inte i något fall under längre tid än 24 timmar i följd.

44 §

Beslut av den som förestår vården vid ett LVM-hem får överklagas av den enskilde hos länsrätten, om beslutet avser överflyttning enligt 25 §, avslag på begäran om utskrivning eller förstörande av egendom enligt 36 §.

Beslut av den som förestår vården vid ett LVM-hem får överklagas av den enskilde hos länsrätten, om beslutet avser överflyttning enligt 25 §, innebär inskränkningar i särskilt fall av rätten för den som vistas i hemmet att enligt 33 a § föra telefonsamtal eller ta emot besök eller avser avslag på begäran om utskrivning eller förstörande av egendom enligt 36 §.

Andra beslut enligt denna lag av den som förestår vården vid ett LVM-hem får inte överklagas.

Beslut om läkarundersökning enligt 9 § eller 11 § tredje stycket får inte överklagas.

Beslut om omhändertagande enligt 13 § första stycket eller andra stycket får inte överklagas. Överklagande av rättens beslut om omhändertagande enligt 13 § tredje stycket är inte inskränkt till viss tid.

47 §

Med socialnämnden avses i denna lag socialnämnden i den kommun som enligt 3 § socialtjänstlagen (1980:620) har ansva-

Med socialnämnden avses i denna lag socialnämnden i den kommun som enligt 2 kap 2 § socialtjänstlagen (2001:000) har an-

ret för att den enskilde får det stöd och den hjälp som han behöver. Att överflyttning av ärenden till en annan socialnämnd kan ske i vissa fall framgår av 72 § socialtjänstlagen.

Beslut om tvångsvård enligt 5 § och med anledning av omhändertagande enligt 13 § fattas av den länsrätt inom vars domkrets den ansvariga kommunen är belägen. Den länsrätt som meddelade beslutet om vård beslutar också i frågor som avses i 44 § första stycket.

svaret för att den enskilde får det stöd och den hjälp som han behöver. Att överflyttning av ärenden till en annan socialnämnd kan ske i vissa fall framgår av 16 kap. 1 § socialtjänstlagen.

-
1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 2001.
 2. Hänvisningar i denna lag till socialtjänstlagen (2001:000) skall till utgången av år 2001 i stället avse motsvarande bestämmelser i socialtjänstlagen (1980:620).

2.13 Förslag till lag om ändring i lagen (1989:14) om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden m.m. och om överflyttning av barn

Härigenom föreskrivs att 20 § lagen (1989:14) om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden m.m. och om överflyttning av barn skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Har talan enligt denna lag inte väckts eller kan ett beslut enligt 19 § första stycket inte avvaktas, får polismyndigheten genast omhänderta barnet eller vidta andra omedelbara åtgärder som kan ske utan skada för barnet. När en sådan åtgärd vidtas skall om möjligt en läkare samt en företrädare för socialtjänsten eller i förekommande fall en sådan kontaktperson för barnet som avses i socialtjänstlagen (1980:620) vara närvarande. Åtgärden skall genast anmälas till länsrätten, som utan dröjsmål prövar om den skall bestå.

Föreslagen lydelse

20§¹

Har talan enligt denna lag inte väckts eller kan ett beslut enligt 19 § första stycket inte avvaktas, får polismyndigheten genast omhänderta barnet eller vidta andra omedelbara åtgärder som kan ske utan skada för barnet. När en sådan åtgärd vidtas skall om möjligt en läkare samt en företrädare för socialtjänsten eller i förekommande fall en sådan kontaktperson för barnet som avses i socialtjänstlagen (2001:000) vara närvarande. Åtgärden skall genast anmälas till länsrätten, som utan dröjsmål prövar om den skall bestå.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2002.

¹ Senaste lydelse 1993:212.

2.14 Förslag till lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

dels att 1, 10, 24, 25 och 42 §§ skall ha följande lydelse,

dels att det i lagen skall införas fyra nya paragrafer, 15 a–c och 17 a §§, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Insatser inom socialtjänsten för barn och ungdom skall göras i samförstånd med den unge och hans vårdnadshavare enligt bestämmelserna i socialtjänstlagen (1980:620).

Den som är under 18 år skall dock beredas vård enligt denna lag, om någon av de situationer som anges i 2 eller 3 § föreligger och det kan antas att behövlig vård inte kan ges den unge med samtycke av den eller dem som har vårdnaden om honom och, när den unge har fyllt 15 år, av honom själv.

Vård med stöd av 3 § får även beredas den som har fyllt 18 men inte 20 år, om sådan vård med hänsyn till den unges behov och personliga förhållanden i övrigt är lämpligare än någon annan vård och det kan antas att behövlig vård inte kan ges med den unges samtycke.

Föreslagen lydelse

1 §

Insatser inom socialtjänsten för barn och ungdom skall göras i samförstånd med den unge och hans vårdnadshavare enligt bestämmelserna i socialtjänstlagen (2001:000).

10 §

Vården skall anses påbörjad när den unge på grund av ett beslut om omedelbart omhändertagande eller om vård har placerats utanför sitt eget hem.

För vårdens innehåll och utformning gäller bestämmelserna i socialtjänstlagen (1980:620) och föreskrifterna i 11–20 §§.

För vårdens innehåll och utformning gäller bestämmelserna i socialtjänstlagen (2001:000) och föreskrifterna i 11–20 §§.

15 a §

Den intagne har rätt att ringa och ta emot telefonsamtal, ta emot besök samt vistas utanför hemmet i den utsträckning som lämpligen kan ske. Den intagne får dock förvägras telefonsamtal och besök, om det kan äventyra vården eller ordningen vid hemmet.

En vistelse utanför hemmet skall avse en på förhand bestämd tid, dock högst fyra veckor.

Beslut om inskränkning i rätten att föra telefonsamtal, ta emot besök samt om vistelse utanför hem-

met fattas av den som förestår vården vid hemmet. Beslut om vistelse utanför hemmet skall fattas efter samråd med socialnämnden.

*I lagen (1996:981) om besöksin-
skränkningar vid viss tvångsvård
finns bestämmelser om besök på
vårdinstitutioner enligt denna lag.*

15 b §

Den intagne får beredas vård vid en enhet inom hemmet som är låsbar eller på annat sätt inrättad för särskilt noggrann tillsyn, om det är nödvändigt med hänsyn till den intagnes, övriga intagnas eller personalens säkerhet, eller om det är nödvändigt för att förhindra att den intagne avviker eller för att i övrigt genomföra vården.

Den intagne får vårdas vid en sådan enhet under högst två månader i följd. Om särskilda behandlingsskäl föranleder det, får dock vården vid enheten pågå längre tid, förutsatt att något av de fall som anges i första stycket fortfarande föreligger och att den intagne samtidigt ges möjlighet till vistelse i öppnare former eller utanför hemmet.

15 c §

Om det är särskilt påkallat på grund av att den intagne uppträder våldsamt eller är så påverkad av berusningsmedel att han eller hon inte kan hållas till ordningen, får den intagne hållas avskild från de övriga vid hemmet. Han eller hon skall då stå under fortlöpande uppsikt av personalen. Den intagne får dock inte hållas i sådan avskildhet längre tid än vad som är oundgängligen nödvändigt och inte i något fall under längre tid än 24 timmar i följd.

Är den intagne under 15 år skall läkare skyndsamt yttra sig om varje åtgärd som vidtas enligt

17 a §

*Den intagne är, om inte annat
föranleds av medicinska eller lik-
nande skäl, skyldig att efter upp-
maning vid ankomsten till hemmet
samt inför vistelse utanför hemmet
lämna blod-, urin- eller utand-
ningsprov för kontroll av om han
eller hon är påverkad av narko-
tika, alkoholhaltiga drycker, andra
berusningsmedel, sådana medel
som avses i 1 § lagen (1991:1969)
om förbud mot vissa dopnings-
medel eller sådana medel som
omfattas av lagen (1999:42) om
förbud mot vissa hälsofarliga
varor, om det kan misstänkas att
den intagne är påverkad av något
sådant medel.*

24 §

Länsrätten får efter ansökan av
socialnämnden för viss tid eller
tills vidare förbjuda den som har
vårdnaden om en underårig att ta
denne från ett hem som avses i
25 § socialtjänstlagen (1980:620)
om det finns en påtaglig risk för
att den unges hälsa eller utveck-
ling skadas om han skiljs från
hemmet (flyttningsförbud).

Länsrätten får efter ansökan av
socialnämnden för viss tid eller
tills vidare förbjuda den som har
vårdnaden om en underårig att ta
denne från ett hem som avses i
6 kap. 6 § socialtjänstlagen
(2001:000) om det finns en påtag-
lig risk för att den unges hälsa
eller utveckling skadas om han
skiljs från hemmet (flyttningsför-
bud).

25 §

Ansökan om flyttningsförbud
görs av den socialnämnd som har
lämnat medgivande enligt 25 §
socialtjänstlagen (1980:620) att ta
emot den unge i ett enskilt hem.
Samma nämnd beslutar om till-
fälligt flyttningsförbud enligt 27 §.

Ansökan om flyttningsförbud
görs av den socialnämnd som har
lämnat medgivande enligt 6 kap.
6 § socialtjänstlagen (2001:000)
att ta emot den unge i ett enskilt
hem. Samma nämnd beslutar om
tillfälligt flyttningsförbud enligt
27 §.

42 §

Ett beslut av den som förestår
vården vid ett hem för särskilt
noggrann tillsyn får överklagas
hos länsrätten, om beslutet avser

Beslut av den som förestår vår-
den vid ett hem för särskilt nog-
grann tillsyn får överklagas hos
länsrätten, om beslutet innebär

förstörande eller försäljning av egendom enligt 20 §.

inskränkningar i särskilt fall av rätten för den som vistas i hemmet att enligt 15 a § föra telefonsamtal eller ta emot besök eller avser förstörande eller försäljning av egendom enligt 20 §.

Prop. 2000/01:80

-
1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 2001.
 2. Hänvisningar i denna lag till socialtjänstlagen (2001:000) skall till utgången av år 2001 i stället avse motsvarande bestämmelser i socialtjänstlagen (1980:620).

2.15 Förslag till lag om ändring i lagen (1990:1402) om
övertagande av vissa sjukhem och andra
vårdinrättningar

Härigenom föreskrivs att 3 § lagen (1990:1402) om övertagande av
vissa sjukhem och andra vårdinrättningar skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Sjukhem och andra vårdinrättningar, som övertagits av kommunerna med stöd av denna lag, skall anses som sådana boendeformer som anges i 20 § andra stycket socialtjänstlagen (1980:620).

3 §

Sjukhem och andra vårdinrättningar, som övertagits av kommunerna med stöd av denna lag, skall anses som sådana boendeformer som anges i 5 kap. 5 § andra stycket socialtjänstlagen (2001:000).

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2002.

2.16 Förslag till lag om ändring i lagen (1990:1404) om kommunernas betalningsansvar för viss hälso- och sjukvård

Härigenom föreskrivs att 1 § lagen (1990:1404) om kommunernas betalningsansvar för viss hälso- och sjukvård skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 §¹

En kommun skall betala ersättning till ett landsting för kostnader för hälso- och sjukvård åt personer som är folkbokförda i kommunen enligt vad som sägs i denna lag.

Betalningsansvaret för personer som efter beslut av en kommun vistas i en annan kommun i sådan särskild boendeform eller bostad som avses i 20 § andra stycket, 21 § tredje stycket och 69 § första stycket 2 socialtjänstlagen (1980:620) har dock den kommun som beslutat om vistelsen.

Betalningsansvaret för personer som efter beslut av en kommun vistas i en annan kommun i sådan särskild boendeform eller bostad som avses i 5 kap. 5 § andra stycket, 5 kap. 7 § tredje stycket och 7 kap. 1 § första stycket 2 socialtjänstlagen (2001:000) har dock den kommun som beslutat om vistelsen.

Vad som i denna lag sägs om landsting gäller även kommuner som inte ingår i ett landsting.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2002.

¹ Senaste lydelse 1997:317.

2.17 Förslag till lag om ändring i lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård

Härigenom föreskrivs att 31 a § lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Om en patient önskar att stödpersonens uppdrag skall övergå till ett uppdrag som kontaktperson enligt 10 § socialtjänstlagen (1980:620) när tvångsvården upphört och stödpersonen samtycker till det, skall den nämnd som avses i 30 § underrätta socialnämnden i den kommun där patienten är folkbokförd om patientens önskemål.

Föreslagen lydelse

31 a §¹

Om en patient önskar att stödpersonens uppdrag skall övergå till ett uppdrag som kontaktperson enligt 3 kap. 6 § socialtjänstlagen (2001:000) när tvångsvården upphört och stödpersonen samtycker till det, skall den nämnd som avses i 30 § underrätta socialnämnden i den kommun där patienten är folkbokförd om patientens önskemål.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2002.

¹ Senaste lydelse 2000:353.

2.18 Förslag till lag om ändring i folkbokföringslagen (1991:481)

Härigenom föreskrivs att 15 § folkbokföringslagen (1991:481) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Den som för service och omvårdnad har en sådan bostad för äldre människor som avses i 20 § socialtjänstlagen (1980:620) i en annan församling än den, där han var eller borde ha varit folkbokförd när han flyttade till den aktuella bostaden, får folkbokföras i sistnämnda församling. Han folkbokförs då på den fastighet där han förut var eller borde ha varit folkbokförd eller endast i församlingen eller, om det finns särskilda skäl, på en annan fastighet.

Den som för service och omvårdnad har en sådan bostad som anges i första stycket och är folkbokförd i den församling där bostaden ligger får folkbokföras på en annan fastighet i församlingen om det finns särskilda skäl.

Första och andra styckena skall även tillämpas på den som vistas i ett hem för äldre som drivs av någon annan än kommunen, om boendet med hänsyn till upplåtelseform och tillgång till vård kan anses motsvara vistelse som avses i första stycket.

Föreslagen lydelse

15 §

Den som för service och omvårdnad har en sådan bostad för äldre människor som avses i 5 kap. 5 § socialtjänstlagen (2001:000) i en annan församling än den, där han var eller borde ha varit folkbokförd när han flyttade till den aktuella bostaden, får folkbokföras i sistnämnda församling. Han folkbokförs då på den fastighet där han förut var eller borde ha varit folkbokförd eller endast i församlingen eller, om det finns särskilda skäl, på en annan fastighet.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2002.

2.19 Förslag till lag om ändring i lagen (1994:137) om mottagande av asylsökande m.fl.

Härigenom föreskrivs att 1 § lagen (1994:137) om mottagande av asylsökande m.fl. skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 §¹

I denna lag ges bestämmelser om sysselsättning för och bistånd till utlänningar som

1. har ansökt om uppehållstillstånd i Sverige enligt 3 kap. 2 eller 3 § utlänningslagen (1989:529) (asylsökande),

2. har beviljats tidsbegränsat uppehållstillstånd med stöd av bestämmelserna i 2 kap. 4 a § utlänningslagen, eller

3. har ansökt om uppehållstillstånd i Sverige och av särskilda skäl medgetts rätt att vistas här medan ansökan prövas.

Den som omfattas av denna lag har inte rätt till bistånd enligt 6 § socialtjänstlagen (1980:620) för förmåner av motsvarande karaktär.

Den som omfattas av denna lag har inte rätt till bistånd enligt 4 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:000) för förmåner av motsvarande karaktär.

Barn under 18 år som saknar uppehållstillstånd och som inte vistas på en förläggning omfattas inte av denna lag, om de bor hos en vårdnadshavare som har uppehållstillstånd.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2002.

¹ Senaste lydelse 1996:1384.

2.20 Förslag till lag om ändring i lagen (1994:1720) om civilt försvar

Härigenom föreskrivs att 8 kap. 11 § lagen (1994:1720) om civilt försvar skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

8 kap.

11 §¹

Kommuners och landstings skyldighet att ta hand om utrymmande och utlänningar som söker skydd i Sverige regleras i socialtjänstlagen (1980:620), hälso- och sjukvårdslagen (1982:763) och lagen (1994:137) om mottagande av asylsökande m.fl.

Kommuners och landstings skyldighet att ta hand om utrymmande och utlänningar som söker skydd i Sverige regleras i socialtjänstlagen (2001:000), hälso- och sjukvårdslagen (1982:763) och lagen (1994:137) om mottagande av asylsökande m.fl.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2002.

¹ Senaste lydelse 1999:949.

2.21 Förslag till lag om ändring i lagen (1994:459) om arbetsförmedlingsregister

Härigenom föreskrivs att 7 och 8 §§ lagen (1994:459) om arbetsförmedlingsregister skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

7 §

En registrering enligt 6 § 2–4 får innehålla uppgift om den arbets sökandes sjukdom eller hälsotillstånd och om den arbetssökande fått ekonomisk hjälp med stöd av socialtjänstlagen (1980:620). Den får också innehålla omdömen och andra värderande upplysningar om den arbetssökande.

En registrering enligt 6 § 2–4 får innehålla uppgift om den arbets sökandes sjukdom eller hälsotillstånd och om den arbetssökande fått ekonomisk hjälp med stöd av socialtjänstlagen (2001:000). Den får också innehålla omdömen och andra värderande upplysningar om den arbetssökande.

Uppgifter om den arbetssökande som registreras med stöd av första stycket skall grundas antingen på muntliga uppgifter från den arbets sökande eller på skriftliga uppgifter i en handling som förs till en akt för den arbetssökande.

Av daganteckning skall framgå att den arbetssökande har tagit del av uppgift som avses i första stycket och att han skriftligen har samtyckt till att uppgiften registrerats. Av daganteckning skall också framgå att den arbetssökande skriftligen har samtyckt till registrering enligt 6 § 1.

8 §¹

En registrering enligt någon av 5–7 §§ får inte innehålla uppgifter om att den arbetssökande misstänks eller har dömts för brott eller har avtjänat straff eller har fått annan påföljd för brott eller har varit föremål för tvångsingripande enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall, lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård, lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård eller smittskyddslagen (1988:1472).

Registreringen får inte heller innehålla uppgift om att den arbets sökande har vårdats med stöd av socialtjänstlagen (1980:620) eller varit föremål för åtgärd enligt utlänningslagen (1989:529).

Registreringen får inte heller innehålla uppgift om att den arbets sökande har vårdats med stöd av socialtjänstlagen (2001:000) eller varit föremål för åtgärd enligt utlänningslagen (1989:529).

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2002.

¹ Senaste lydelse 1997:729.

2.22 Förslag till lag om ändring i lagen (1994:566) om lokal försöksverksamhet med finansiell samordning mellan socialförsäkring, hälso- och sjukvård och socialtjänst

Härigenom föreskrivs att 3 § lagen (1994:566) om lokal försöksverksamhet med finansiell samordning mellan socialförsäkring, hälso- och sjukvård och socialtjänst skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 §

Till den som enligt 2 § skall bedriva försöksverksamheten får de parter som deltar i försöket överföra medel för sådana kostnader som är hänförliga till försöksperioden och som avser

1. hälso- och sjukvård,
2. sjukreseersättning,
3. verksamhet enligt socialtjänstlagen (1980:620), lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga och lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall och verksamhet som i annat fall enligt lag skall handhas av socialnämnd och inte omfattas av 1, samt

3. verksamhet enligt socialtjänstlagen (2001:000), lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga och lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall och verksamhet som i annat fall enligt lag skall handhas av socialnämnd och inte omfattas av 1, samt

4. sjukpenning och rehabiliteringsersättning enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring, sjukpenning enligt lagen (1976:380) om arbetskadeförsäkring och medel avsedda för den allmänna försäkringskassans köp av yrkesinriktade rehabiliteringstjänster.

Parterna får också till den som bedriver försöksverksamheten överföra medel för beräknade kostnader för administration av verksamheten.

Den som bedriver försöksverksamheten övertar ansvaret för att i försöksområdet täcka de kostnader som parterna beslutat skall ingå i försöket.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2002.

2.23 Förslag till lag om ändring i lagen (1995:1518) om mervärdesskattekonton för kommuner och landsting

Härigenom föreskrivs att 6 § lagen (1995:1518) om mervärdesskattekonton för kommuner och landsting skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Vid utbetalning av ersättning enligt 5 § tillämpas bestämmelserna i 8 kap. 9, 10, 15 och 16 §§ mervärdesskattelagen (1994:200). Bestämmelsen i 8 kap. 9 § första stycket 1 mervärdesskattelagen skall dock inte tillämpas i fråga om sådana boendeformer som anges i 20 § andra stycket och 21 § tredje stycket socialtjänstlagen (1980:620) samt 9 § 8 och 9 lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade.

Föreslagen lydelse

6 §¹

Vid utbetalning av ersättning enligt 5 § tillämpas bestämmelserna i 8 kap. 9, 10, 15 och 16 §§ mervärdesskattelagen (1994:200). Bestämmelsen i 8 kap. 9 § första stycket 1 mervärdesskattelagen skall dock inte tillämpas i fråga om sådana boendeformer som anges i 5 kap. 5 § andra stycket och 5 kap. 7 § tredje stycket socialtjänstlagen (2001:000) samt 9 § 8 och 9 lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2002.

¹ Senaste lydelse 1998:588.

2.24 Förslag till lag om ändring i lagen (1997:191) med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner

Härigenom föreskrivs att 3 § lagen (1997:191) med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 §

Ansökningar som avses i artikel 14 i konventionen skall göras hos socialnämnden i sökandens eller sökandenas hemkommun.

Socialnämnden skall

- a) sammanställa rapporter enligt artikel 15.1. i konventionen,
- b) pröva frågor om samtycke enligt artikel 17.c i konventionen,
- c) vidta åtgärder enligt artikel 21 i konventionen.

I 25 § socialtjänstlagen (1980:620) finns bestämmelser om att socialnämnden prövar frågor om medgivande att i adoptions-syfte ta emot barn med hemvist utomlands.

I 6 kap 12–15 §§ socialtjänst-lagen (2001:000) finns bestäm-melser om att socialnämnden prö-var frågor om medgivande att i adoptionssyfte ta emot barn med hemvist utomlands.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2002.

2.25 Lag om ändring i lagen (1997:192) om internationell adoptionsförmedling

Härigenom föreskrivs att 8 och 11 §§ lagen (1997:192) om internationell adoptionsförmedling skall upphöra att gälla vid utgången av juni månad 2001.

2.26 Förslag till lag om ändring i lagen (1997:297) om försöksverksamhet med samtjänst vid medborgarkontor

Härigenom föreskrivs att 8 § lagen (1997:297) om försöksverksamhet med samtjänst vid medborgarkontor skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

8 §

En arbets- eller uppdragstagare som omfattas av ett särskilt avtal enligt 5 § får i den kommunala myndighetens namn.

1. bereda ärenden om bistånd enligt 6 § socialtjänstlagen (1980:620) till den som fyllt 65 år för dennes försörjning,

2. ta emot ansökningar om plats i förskoleverksamhet och skolbarnsomsorg, fördela sådana platser och lämna erbjudanden om plats enligt 14 a § socialtjänstlagen,

3. lämna ekonomiskt stöd till inackordering för elever i gymnasieskolan och kommunal vuxenutbildning enligt skollagen (1985:1100),

4. ge tillstånd till att inrätta annat slag av toalett än vattentoalett enligt en kommunal föreskrift, eller

5. i enklare fall bevilja parkeringstillstånd för handikappade.

1. bereda ärenden om bistånd enligt 4 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:000) till den som fyllt 65 år för dennes försörjning,

2. ta emot ansökningar om plats och, med undantag för barn som behöver särskilt stöd enligt 2 a kap. 9 § skollagen (1985:1100), fördela platser och lämna erbjudanden om plats för barn som skall tillhandahållas förskoleverksamhet och skolbarnsomsorg enligt 2 a kap. skollagen,

3. lämna ekonomiskt stöd till inackordering för elever i gymnasieskolan och kommunal vuxenutbildning enligt skollagen,

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2002.

2.27 Förslag till lag om ändring i socialförsäkringsregisterlagen (1997:934)

Härigenom föreskrivs att 7 § socialförsäkringsregisterlagen (1997:934) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

7 §¹

Som särskilda ärendeuppgifter får inte registreras sådana uppgifter som avses i 13 och 21 §§ personuppgiftslagen (1998:204) eller som utgör omdöme eller annan värderande upplysning om den registrerade.

Utan hinder av första stycket får följande uppgifter registreras:

1. förekomsten av ansökan eller anmälan i ärenden som omfattas av 1 § första stycket,

2. tidpunkter, tidsperioder och belopp dels för ersättningar, dels för ersättningsgrundande förhållanden, i ärenden som omfattas av 1 § första stycket,

3. grad av nedsatt arbetsförmåga,

4. förekomsten av intyg och utlåtande av läkare eller annan intygs-givare,

5. förekomsten av rehabiliteringsutredning eller annan utredning i rehabiliteringsärende samt av fastställd rehabiliteringsplan,

6. arten av och tidpunkter för föreslagna, planerade och vidtagna reha-biliteringsåtgärder,

7. förekomsten av sådan särskild grund för beaktande av högre bostadskostnad som avses i 14 § tredje stycket och 17 § tredje stycket lagen (1993:737) om bostadsbidrag,

8. om den registrerade får eller har fått vård eller försörjning helt eller delvis på det allmännas bekostnad,

9. om den registrerade är häktad, intagen i kriminalvårdsanstalt eller i övrigt har tagits om hand på det allmännas bekostnad,

10. om den registrerade vistas eller bor i en särskild boendeform enligt socialtjänstlagen (1980:620) eller vistas eller bor på annat lik-nande sätt,

10. om den registrerade vistas eller bor i en särskild boendeform enligt socialtjänstlagen (2001:000) eller vistas eller bor på annat lik-nande sätt,

11. om fråga om återbetalningsskyldighet har uppkommit

12. vilken personkrets enligt 5 § förordningen (1988:890) om bilstöd till handikappade som den bilstödsberättigade hör till,

13. att godmanskap eller förvaltarskap är anordnat enligt föräldrabalken,

14. att en förälder på grund av sjukdom eller handikapp varaktigt saknar förmåga att vårda barn,

15. att den registrerade får aktivitetsstöd enligt 5 § tredje stycket förordningen (1996:1100) om aktivitetsstöd,

16. att den registrerade har rätt till ersättning enligt 16–22 §§ förordningen om aktivitetsstöd,

17. bevakningsanledning, samt

¹ Lydelse enligt prop.2000/01:69.

18. anledningen till att ett ärende avslutats.

I socialförsäkringsregister som förs för handläggning av ärenden om ersättning för tandvård enligt 2 kap. 3 § lagen (1962:381) om allmän försäkring och förordningen (1998:1337) om tandvårdstaxa får dessutom, i fråga om vårdgivare, registreras uppgift om namn på praktik. I sådana register får vidare registreras uppgift om

1. förekomsten av begäran om förhandsprövning enligt förordningen om tandvårdstaxa samt kod för behandlingsförslag som begäran avser,
2. kod för behandling som avses i förordningen om tandvårdstaxa,
3. att den registrerade har rätt till ersättning enligt 9, 13 eller 14 § förordningen om tandvårdstaxa,
4. förhållanden som anges i 15 § andra stycket förordningen om tandvårdstaxa,
5. förekomsten av remiss, remitterande vårdgivares namn och namnet på den vårdgivare till vilken remiss har skett, samt
6. patientavgift och tandvårdsersättning.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2002.

2.28 Lag om ändring i lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård

Härigenom föreskrivs att det i lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård skall införas en ny paragraf, 18 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse *18 a §*

Den dömda är, om inte annat föranleds av medicinska eller liknande skäl, skyldig att efter uppmaning vid ankomsten till det särskilda ungdomshemmet samt inför vistelse utanför hemmet enligt 18 § lämna blod-, urin- eller utandningsprov för kontroll av om han eller hon är påverkad av narkotika, alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel, sådana medel som avses i 1 § lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel eller sådana medel som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor, om det kan misstänkas att den dömda är påverkad av något sådant medel.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2001.

2.29 Förslag till lag om ändring i lagen (1998:1656) om patientnämndsverksamhet m.m.

Prop. 2000/01:80

Häriigenom föreskrivs att 1 § lagen (1998:1656) om patientnämndsverksamhet m.m. skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 §

I varje landsting och kommun skall det finnas en eller flera nämnder med uppgift att stödja och hjälpa patienter inom

1. den hälso- och sjukvård enligt hälso- och sjukvårdslagen (1982:763) som bedrivs av landsting eller enligt avtal med landsting,

2. den hälso- och sjukvård enligt hälso- och sjukvårdslagen (1982:763) som bedrivs av kommuner eller enligt avtal med kommuner och den allmänna omvårdnad enligt socialtjänstlagen (1980:620) som ges i samband med sådan hälso- och sjukvård, samt

2. den hälso- och sjukvård enligt hälso- och sjukvårdslagen (1982:763) som bedrivs av kommuner eller enligt avtal med kommuner och den allmänna omvårdnad enligt socialtjänstlagen (2001:000) som ges i samband med sådan hälso- och sjukvård, samt

3. den tandvård enligt tandvårdslagen (1985:125) som bedrivs av landsting.

För sådana nämnder gäller vad som är föreskrivet i kommunallagen (1991:900).

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2002.

2.30 Förslag till lag om ändring i lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension

Härigenom föreskrivs att 12 kap. 8 § lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

12 kap.

8 §

Om en person som är berättigad till pension enligt denna lag i väsentlig omfattning har fått sin försörjning genom ekonomiskt bistånd enligt socialtjänstlagen (1980:620) utan villkor om återbetalning, får retroaktivt beviljad sådan pension betalas ut till socialnämnden till den del den motsvarar vad socialnämnden sammanlagt har betalat ut till den pensionsberättigades och dennes familjs försörjning för den tid som den retroaktiva pensionen avser.

Om en person som är berättigad till pension enligt denna lag i väsentlig omfattning har fått sin försörjning genom ekonomiskt bistånd enligt socialtjänstlagen (2001:000) utan villkor om återbetalning, får retroaktivt beviljad sådan pension betalas ut till socialnämnden till den del den motsvarar vad socialnämnden sammanlagt har betalat ut till den pensionsberättigades och dennes familjs försörjning för den tid som den retroaktiva pensionen avser.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2002.

2.31 Förslag till lag om ändring i inkomstskattelagen
(1999:1229)

Härigenom föreskrivs att 8 kap. 11 § inkomstskattelagen (1999:1229) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

8 kap.

11 §

Bistånd enligt socialtjänstlagen
(1980:620) och liknande ersätt-
ningar är skattefria.

Bistånd enligt socialtjänstlagen
(2001:000) och liknande ersätt-
ningar är skattefria.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2002.

2.32 Förslag till lag om ändring i lagen (1999:332) om ersättning till steriliserade i vissa fall

Härigenom föreskrivs att 3 a § lagen (1999:332) om ersättning till steriliserade i vissa fall skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 a §¹

För den som har fått ersättning enligt denna lag skall tillgångar uppgående till ett belopp om etthundrasjuttiofemtusen (175 000) kr anses som förmögenhet och inte beaktas vid tillämpning av

1. 5 § lagen (1994:308) om bostadstillägg till pensionärer,
2. 5 § lagen (1993:737) om bostadsbidrag,
3. 6 och 35 §§ socialtjänstlagen (1980:620), 3. 4 kap. 1 § och 8 kap. 2 § socialtjänstlagen (2001:000),
4. 26 § hälso- och sjukvårdslagen (1982:763),
5. 19 § lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, samt
6. 16 § lagen (1962:382) angående införande av lagen om allmän försäkring.

Anmälan enligt 8 § första stycket lagen om bostadstillägg till pensionärer behöver inte göras på grund av ersättning som har utgetts enligt denna lag.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2002.

¹ Senaste lydelse 1999:857.

2.33 Förslag till lag om ändring i lagen (2000:461) om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn

Härigenom föreskrivs att 7 kap. 9 § lagen (2000:461) om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

7 kap.

9 §

Om en person som är berättigad till efterlevandepension eller efterlevandestöd till barn i väsentlig omfattning har fått sin försörjning genom ekonomiskt bistånd enligt socialtjänstlagen (1980:620) utan villkor om återbetalning, får retroaktivt beviljad sådan pension eller efterlevandestöd betalas ut till socialnämnden till den del ersättningen motsvarar vad socialnämnden sammanlagt har betalat ut till den ersättningsberättigades och dennes familjs försörjning för den tid som den retroaktiva ersättningen avser.

Om en person som är berättigad till efterlevandepension eller efterlevandestöd till barn i väsentlig omfattning har fått sin försörjning genom ekonomiskt bistånd enligt socialtjänstlagen (2001:000) utan villkor om återbetalning, får retroaktivt beviljad sådan pension eller efterlevandestöd betalas ut till socialnämnden till den del ersättningen motsvarar vad socialnämnden sammanlagt har betalat ut till den ersättningsberättigades och dennes familjs försörjning för den tid som den retroaktiva ersättningen avser.

2.34 Förslag till lag om ändring i lagen (2000:625) om arbetsmarknadspolitiska program

Härigenom föreskrivs att 4 § lagen (2000:625) om arbetsmarknadspolitiska program skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 §¹

Den som är berättigad till ersättning enligt lagen (1997:238) om arbetslöshetsförsäkring har vid deltagande i verksamhet som anordnas av kommunen enligt 3 § rätt till aktivitetsstöd.

Kommunen skall till den som tar del av verksamhet enligt 3 § och som uppbär försörjningsstöd enligt 6 och 6 b §§ socialtjänstlagen (1980:620) när han eller hon börjar delta i verksamheten utge ersättning med ett belopp som motsvarar försörjningsstödet. Detsamma skall gälla beträffande den för vilken fattas beslut om sådant försörjningsstöd som avses i första stycket under tid som han eller hon deltar i verksamheten.

Kommunen skall till deltagare som inte erhåller ersättning enligt första eller andra stycket betala ut ersättning med 2 562 kronor per månad.

Ersättningen enligt andra och tredje stycket skall benämnas utvecklingsersättning.

Kommunen skall till den som tar del av verksamhet enligt 3 § och som uppbär försörjningsstöd enligt 4 kap. 1 och 2 §§ socialtjänstlagen (2001:000) när han eller hon börjar delta i verksamheten utge ersättning med ett belopp som motsvarar försörjningsstödet. Detsamma skall gälla beträffande den för vilken fattas beslut om sådant försörjningsstöd som avses i första stycket under tid som han eller hon deltar i verksamheten.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2002.

¹ Senaste lydelse 2000:1360.

3 Ärendet och dess beredning

Genom beslut den 25 september 1997 bemyndigade regeringen dåvarande statsrådet Margot Wallström att tillkalla en särskild utredare med uppgift att göra en översyn av vissa frågor om socialtjänstlagen (1980:620). Utredaren skulle analysera och lämna förslag som bl.a. berör lagens konstruktion och struktur, socialtjänstens finansiering, socialtjänstens uppgift att främst bistå vid tillfälliga sociala eller ekonomiska problem samt formerna för tillsynen över socialtjänsten (dir. 1997:109). Utredningen antog namnet Socialtjänstutredningen. Regeringen beslutade den 3 september 1998 om tilläggsdirektiv till utredaren att lämna förslag till hur den ekonomiska tryggheten för vissa äldre invandrare ska utformas (dir. 1998:70).

Utredningen har avgett slutbetänkandet Socialtjänst i utveckling (SOU 1999:97). En sammanfattning av betänkandet finns i *bilaga 1*. Utredningens lagförslag finns i *bilaga 2*. Betänkandet har remissbehandlats. En förteckning över remissinstanserna finns i *bilaga 3*. En sammanställning av remissyttrandena finns tillgänglig i Socialdepartementet (dnr S1999/7149/ST).

Regeringen beslutade den 4 september 1997 att tillkalla en särskild utredare för att utarbeta ett förslag till särskild författningsreglering av behandlingen av personuppgifter inom socialtjänsten. Utredningen, som antog namnet Socialdatautredningen (S 1997:15), har avlämnat betänkandet *Behandling av personuppgifter inom socialtjänsten* (SOU 1999:109). En sammanfattning av betänkandet finns i *bilaga 4*. Utredningens lagförslag finns i *bilaga 5*. Betänkandet har remissbehandlats och en förteckning över remissinstanserna finns i *bilaga 6*. En sammanställning av remissyttrandena finns tillgänglig i Socialdepartementet (dnr S1999/8114/ST).

I propositionen behandlas vidare framställningar från Statens institutionsstyrelse SiS om ändringar i vissa lagar och författningar inom SiS ansvarsområde. Förslagen har remissbehandlats. En sammanställning över remissyttrandena finns tillgänglig i Socialdepartementet (dnr S1996/3966/IFO).

Dessutom behandlas ett förslag ur Barnpsykiatriutredningens betänkande *Det gäller livet* (SOU 1998:31). Förslaget har remissbehandlats. En sammanställning av remissyttrandena finns tillgängliga i Socialdepartementet (dnr S1998/987/HS).

Slutligen behandlas också en skrivelse från Svenska Kommunförbundet om gallringsregler i socialtjänsten, dnr S98/6675/ST.

Lagrådet

Regeringen beslutade den 8 februari 2001 att inhämta Lagrådets yttrande över de lagförslag som finns i *bilaga 8*. Lagrådets yttrande finns i *bilaga 9*.

Lagrådet har föreslagit vissa förtydliganden och justeringar i lagförslagen. Regeringen har i allt väsentligt följt Lagrådets förslag. Lagrådets yttrande kommenteras närmare under avsnitt 6.2, 7.2, 13.2–5 samt i författningskommentaren.

4 Allmänna utgångspunkter

Socialtjänsten utgör en central del av välfärdspolitiken. Genom att tillgodose individuella behov hos socialt och ekonomiskt utsatta grupper utgör socialtjänstens insatser ett viktigt komplement till de generella ekonomiska stödsystemen.

Någon form av rättslig reglering för den enskildes rätt till stöd för överlevnad har funnits sedan 1700-talet. Denna rätt har ytterst sin ideologiska grund i uppfattningen att staten har plikt att vårda medborgarna och att medlemskap i samhället innebär att ha vissa rättigheter som samtidigt kräver motprestationer. Denna uppfattning om relationen mellan staten och individen utvecklades under upplysningstiden.

Det ideologiska synsättet men även ekonomiska orsaker har föranlett ändringar i den lagstiftning som sedan dess avsett att skydda den enskildes försörjning. Bl.a. har omfattningen av rätten till stöd för försörjning samt rätten till domstolsprövning av beslut om socialbidrag i vissa tider begränsats med hänsyn till samhällets bristande resurser.

Ett rättighetsbegrepp finns alltså i socialrätten sedan lång tid tillbaka. Som lagstiftningsstrategi har det använts till att förverkliga och bygga upp välfärdsstaten. Begreppet har i dessa sammanhang dels betecknat behovet av samhällelig resursfördelning, dels varit ett verktyg för att lösa konflikter när enskildas intressen kolliderar med offentliga myndigheters.

Genom 1980 års socialtjänstreform lades de grundläggande målsättningarna och värderingarna som nu gäller för socialtjänsten fast. Det gäller principerna om helhetssyn, frivillighet, det förebyggande perspektivet och att den enskildes egna resurser skall tas tillvara. Individens delaktighet och egna ansvar skall beaktas. Socialtjänsten skall också präglas av frivillighet och självbestämmande, kontinuitet, flexibilitet, normalisering, närhet och valfrihet. Det finns anledning att betona att de grundläggande värderingar som präglade 1980 års socialtjänstreform alljämt skall gälla. Principerna ger inte bara vägledning för socialtjänstens praktiska verksamhet, utan för den människosyn som alljämt skall prägla reformarbetet inom socialtjänsten. Det är emellertid angeläget att påpeka att begreppen måste konkretiseras och manifesteras i det dagliga arbetet, så att de inte utvecklas till tomma honnörsord utan konkret innehåll.

Utvecklingen under 1990-talet har i flera avseenden påverkat förutsättningar för socialtjänstens arbete. Sedan år 1992 har kommunerna stor möjlighet att själva utforma sin nämnd- och förvaltningsorganisation samtidigt som ansvarsfördelningen mellan kommuner och landsting har förändrats. Det har på sina håll påverkat helhetssynen i det praktiska arbetet. Den djupa ekonomiska kris som präglade 1990-talets första hälft, med en femdubbling av arbetslösheten, förde med sig stora nedskärningar i statsbudgeten för att komma tillrätta med obalansen i statens finanser. För medborgarna innebar nedskärningarna bl.a. sänkta nivåer eller ändrade förutsättningar i sjuk-, arbetslöshets- och föräldraför-

säkringarna samt höjda kommunala taxor och avgifter. Detta drabbade inte minst barnfamiljerna hårt. Allt fler människor hamnade under s.k. skälig levnadsnivå och blev därmed berättigade till socialbidrag. Med en fördubbling av socialbidragskostnaderna mellan åren 1990 och 1997 innebar utvecklingen för kommunernas del kraftigt ökade kostnader. Utvecklingen sammanföll med en rekordstor flyktinginvandring år 1994 samt flera olika reformer som innebar nya uppgifter för kommunerna och ett vidgat ansvar för dem som bor eller vistas i kommunen. År 1998 genomfördes vissa förändringar i socialtjänstlagen. I förarbetena betonades att det inte fanns skäl att frångå grundtankarna i 1980 års reform, men att det mot bakgrund av samhällsutvecklingen sedan reformens införande fanns anledning att ompröva medlen för att uppnå målen. Ändringarna innebar bl.a. att en riksnorm för försörjningsstöd infördes, att rätten till bistånd därutöver preciserades samt att rätten att överklaga biståndsbeslut genom förvaltningsbesvär inskränktes.

Utvecklingen under 1990-talets sista och 2000-talets första år har dock gått i en annan och för landet positiv riktning. Den ekonomiska utvecklingen vände vid mitten av 1990-talet åter uppåt, och den svenska ekonomin har sedan dess utvecklats positivt. Den tidigare åtstramningspolitiken har ersatts av en reformpolitik, med mer resurser till vård, skola och omsorg. Arbetslösheten har sjunkit, vilket inneburit att målet om att sänka den öppna arbetslösheten till fyra procent har uppnåtts.

Som en följd härav har antalet socialbidragshushåll minskat och därmed kommunernas kostnader för socialbidragen. Det finns emellertid människor grupper som oavsett arbetsmarknadsläget har svårt att hävda sig på arbetsmarknaden. Det kan bero på personliga problem eller sämre sociala förutsättningar. För dessa utgör socialtjänstens insatser ett skyddsnät i utsatta situationer eller perioder i livet. Ett kompromisslöst mål är att välfärden skall omfatta samtliga medborgare. Det är därför angeläget att stärka det yttersta skyddsnätet, så att människor som av skilda anledningar utsätts för ekonomiska eller sociala påfrestningar ges förutsättningar att leva ett värdigt och självständigt liv.

Principer för socialtjänstlagen

Socialtjänstlagen är en välfärdslag. De övergripande målen för socialtjänsten har definierats i lagens portalparagraf. Även om bestämmelsens juridiska status i den rättsliga processen kan diskuteras har den haft stor betydelse för inriktningen av det sociala arbetet. Den tydliggör och anger riksdagens ambitioner med lagverket.

Socialtjänstlagen avspeglar den lagstiftningsteknik som vann insteg under 1970-talet. Ramlagstekniken ansågs vara det effektivaste sättet för regleringar som syftar till att uppnå välfärdsmålen. Den kom därför att användas både när socialtjänstlagen och hälso- och sjukvårdslagen utformades. Ramlagstekniken har också gjort det möjligt att anpassa dessa lagar till nya behov och på så sätt bidragit till att de överlevt trots de förändringar som skett i samhället under de senaste tjugo åren. Men förändringar har gjorts och för socialtjänstlagens del har det inneburit att flera detaljerade regler har införts. Dess karaktär av ramlag har dock inte ifrågasatts.

Ramlagstiftning, samt rättighets- och skyldighetslagstiftning är de lagstiftningsstrategier som används för att reglera det sociala arbetet. Ramlagstiftningen innehåller regler av flera olika slag. De varierar inom ett brett spektrum från mycket detaljerade regler till så generella bestämmelser, som anger mål eller operativa riktlinjer och som är avsedda att ge vägledning. Socialtjänstlagen har också kritiserats från flera håll för att ett spänningsförhållande mellan statens, kommunernas och den enskilda individens intressen finns inbyggt i den.

Ramlagstekniken och det kommunala utjämningsystemet har varit de verktyg som riksdag och regering främst använt för att styra samhällsutvecklingen på det kommunala området. Dessutom tillkommer någon form av statligt kontrollsystem ofta utformat som en skyldighet för någon statlig myndighet att ha tillsyn över verksamheterna. Även riksdagens möjlighet att genom lagstiftning föreskriva rätt till domstolsprövning kan anses vara statlig kontroll eller statligt styrmedel eftersom prövningen skall tillgodose den enskildes intressen ur de aspekter som staten anser väsentliga och som huvudmannen för verksamheten är skyldig att tillämpa.

Besvärsinstitut och den statliga tillsynen liksom formaliserade handläggningsregler kan också anses kompensera de brister som ramlagstekniken innebär med allmänt formulerade mål och riktlinjer i förhållande till en detaljerad/preciserad lagstiftning för olika verksamheter.

Ramlagstekniken har kunnat användas under lång tid utan att behöva ändras i någon större utsträckning. I stället har de verksamheter som kommuner eller statliga förvaltningsmyndigheter bedriver anpassats. Vissa menar också att tekniken är fördelaktig eftersom den kan innebära att socialtjänstens arbetsmetoder utvecklas på ett positivt sätt.

Det finns inte någon definition av vad en rättighetslag eller en skyldighetslag är. Ingen lagprodukt är heller enbart en rättighets- eller skyldighetslag. Vad det handlar om är regler i en lagstiftningsprodukt som reglerar en skyldighet eller en rättighet för något subjekt. Den skyldighet som regleras är ofta en huvudmans ansvar. I socialtjänstlagen finns t.ex. regler om skyldigheter för kommunerna att bedriva vissa verksamheter för att tillgodose medborgarnas behov. Med denna utgångspunkt kan kommunen bestämma hur verksamheterna skall bedrivas. Kommunen frihet i detta avseende begränsas bara i den mån det i lagen finns bestämmelser som inskränker den. De kommunala beslut som grundas på en allmän skyldighet att bedriva viss verksamhet överklagas enligt bestämmelserna i kommunallagen.

För att en lagbestämd social rättighet i juridiskt hänseende skall anses föreligga måste den uppfylla vissa krav. Även om utformningen av rättighetsbestämmelser inte alltid uppfyller dessa krav tycks det råda enighet inom doktrinen om dem. Rättigheten skall vara noggrant preciserad både vad gäller innehåll och förutsättningar och den skall vara utkrävbar. För att vara utkrävbar fordras möjlighet till överprövning för att den enskilde genom ett domstolsutslag skall kunna hävda sin rätt mot den ansvarige huvudmannen. Ibland krävs också statlig tillsyn och kontroll av de myndigheter som har hand om förvaltningen.

Statens ansvar för medborgarnas sociala välbefinnande har i socialtjänstlagen ålagts kommunerna. I enlighet med den decentraliserade förvaltningspolitikens syfte är bestämmelserna i socialtjänstlagen generellt utformade. Ett undantag är lagens rättighetsbestämmelser, med möjlighet till domstolsprövning som syftar till att stärka den enskildes ställning och ge likhet i tillämpningen över landet. Den kontroll som sker via den statliga tillsynen över socialtjänsten är ett viktigt komplement till den kontroll som sker genom att den enskilde har rätt att överklaga beslut via förvaltningsbesvär. En aktiv statlig tillsyn syftar till att trygga rättssäkerheten och lagligheten i det kommunala åtagandet men också att skapa en likvärdig verksamhet över hela landet. En väl fungerande tillsyn är ett viktigt instrument för att se till att socialtjänstlagen efterlevs och för att garantera den enskilde god kvalitet och säkerhet i de insatser som ges.

Mot bakgrund av en fortsatt decentralisering, generella istället för riktade statsbidrag och en tilltagande privatisering av vården har tillsynsfrågorna under senare år fått ökad tyngd. Uppmärksammade fall av brister i vård och omsorg har understrukit behovet av en effektivare och mer slagkraftig tillsyn. Frågan om hur den statliga regionala tillsynen över kommunala verksamheter bör vara ordnad är och har varit föremål för överväganden i flera olika utredningar. Tillsynen har kritiserats för att vara otydlig och svag. Behov av ökade befogenheter för tillsynsmyndigheterna, motsvarande vad som gäller inom hälso- och sjukvården har efterlysts.

Socialutskottet har i sitt av riksdagen godkända betänkande (bet. 1996/97:SoU13, rskr.1996/97:185) uttalat att tillsynen över äldreomsorgen bör förbättras. Tillsynen måste skärpas och inriktas på frågor om laglighet och rättssäkerhet. Tillsynen måste också inriktas på att säkra kvalitet och kompetens i vården och omsorgen, så att de äldres självbestämmande, integritet, trygghet och värdighet säkras. Utskottet ansåg vidare att det är angeläget att skapa en tydligare organisation för tillsynen. Det får inte råda någon tvekan om vart den enskilde skall vända sig med sina synpunkter och klagomål. Informationen om möjligheten att klaga måste förbättras. Utskottet pekar också på hur uppdelningen mellan länsstyrelsen och Socialstyrelsens regionala tillsynsenheter medför svårigheter och en otydlighet vid tillsynen i gränsområdet mellan kommunal och landstingskommunal verksamhet.

Länsstyrelserna och Socialstyrelsen har olika roller i fråga om tillsyn över den kommunala socialtjänsten. Socialstyrelsen har den övergripande tillsynen över socialtjänsten i riket och skall följa och vidareutveckla denna. Länsstyrelserna svarar för den primära tillsynen över socialnämndernas tillämpning av socialtjänstlagen. Länsstyrelsen skall inom länet bl.a. informera och ge råd till allmänheten i frågor som rör socialtjänsten, biträda socialnämnderna med råd i deras verksamhet samt se till att socialnämnderna fullgör sina uppgifter på ett ändamålsenligt sätt. Länsstyrelsen ansvarar för tillsynen av verksamheter inom såväl offentlig som privat regi.

Socialstyrelsen svarar för såväl den övergripande som den primära tillsynen över hälso- och sjukvården och dess personal. Styrelsen utövar tillsyn över all hälso- och sjukvård oavsett driftsform. Socialstyrelsens

tillsyn över hälso- och sjukvården utövas främst genom sex regionala tillsynsenheter. Inom hälso- och sjukvården finns en rättslig reglering som saknar motsvarighet inom socialtjänstområdet.

Socialtjänstlagen är i stora delar en ramlag, även om den innehåller rättighetsbestämmelser, där den enskildes rättssäkerhet tryggas genom möjligheter att överklaga beslut till domstol. Ifråga om tillsynen över sådana verksamheter som ligger inom ramen för den kommunala självstyrelsen finns ett behov av samordning på nationell nivå för en enhetlig tillämpning vilket skulle kunna bidra till en utveckling av tillsynen över socialtjänsten.

Det är därför angeläget att Socialstyrelsen och länsstyrelserna i samverkan utvecklar tillsynen över socialtjänsten för att göra tillsynen effektivare. Redan idag görs mycket för att förbättra och effektivisera den sociala tillsynen såväl på regional som på nationell nivå. För en tillräckligt effektiv tillsyn krävs dock en starkare samordning mellan den regionala och nationella nivån än vad som hittills varit fallet. Samordningen mellan tillsynen på socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens områden måste också utvecklas vidare och förstärkas. Bland de frågor som bör ställas i centrum för tillsynen är personalens kompetens, effekt och resultat av verksamheterna samt bemötande av klienter och allmänhet.

5 En ny socialtjänstlag

Regeringens förslag: Socialtjänstlagen redigeras om och delas in i kapitel. Lagens karaktär av ramlag för det sociala arbetet bibehålls. Likaså skall helhetssynen på den enskildes behov alltjämt präglade det sociala arbetet. Rätten till bistånd regleras i ett särskilt kapitel.

Socialtjänstutredningens förslag: Bestämmelserna om ekonomiskt bistånd lyfts ut ur socialtjänstlagen och regleras i en särskild lag om socialbidrag. Beträffande lagen i övrigt föreslår utredningen vissa redigeringar.

Remissinstanserna: Remissopinionen är splittrad när det gäller frågan om en särskild socialbidragslag. Flera remissinstanser, bl.a. *Socialstyrelsen* och *Länsstyrelsen i Västra Götaland*, framhåller risken med att helhetsperspektivet inom socialtjänsten förloras med en sådan konstruktion. *Kammarrätten i Stockholm* och *Socialstyrelsen* m.fl. påtalar risken för tillämpnings- och tolkningsproblem, då den nya lagen medför en oklar uppdelning av vilka behov som skall bedömas. *Statskontoret* anför att förslaget saknar tillräcklig analys för att kunna bedömas. Några remissinstanser, däribland *Folkhälsoinstitutet* anser att förslaget är positivt om det innebär att resurser frigörs för det förebyggande arbetet.

En majoritet av remissinstanserna tillstyrker förslaget om att socialtjänstlagen redigeras om. *Länsstyrelsen i Stockholms län* framhåller dock att det inte är helt utan komplikationer att numrera om i stort sett alla paragrafer och anför att en kapitelindelning bör övervägas.

Skälen för regeringens förslag: Nuvarande socialtjänstlag trädde i kraft den 1 januari 1982 efter ett omfattande reformarbete (prop. 1979:80:1, bet. SoU 1979/80:44). Genom socialtjänstlagen samlades

tidigare vårdlagar – socialhjälpslag, barnavårdslag, nykterhetsvårdslag samt barnomsorgslag i en gemensam lag för hela det sociala området. Syftet med detta var bl.a. att skapa en helhetssyn på människans behov och förutsättningar i det sociala arbetet. Genom åren har lagen ändrats ett flertal gånger, nya bestämmelser har tillkommit och andra har upphört att gälla. Utvecklingen i samhället har bl.a. medfört att en stor del av det vård- och behandlingsarbete som tidigare utfördes av kommuner eller landsting numera utförs som enskild verksamhet. Den enskildes rätt till bistånd har detaljreglerats på ett sätt som inte var avsett när socialtjänstlagen ursprungligen kom till. Detta har lett till att lagen kommit att bli alltmer svåröverskådlig och förlorat sin ursprungliga konstruktion och tydlighet.

Genom de ändringar som har skett under åren har, förutom att nya bestämmelser inte alltid har placerats på ett genomtänkt sätt, också språket i själva lagtexten kommit att verka något föråldrat och brista i konsekvens. Förslaget innebär därför också att språket moderniseras och görs mer enhetligt.

Ett problem som har framhållits är också blandningen av bestämmelser av målsättningskaraktär, bestämmelser som reglerar skyldigheter för kommunerna och bestämmelser som ger enskilda särskilda rättigheter. Regeringen anser inte att det finns skäl att ändra lagens karaktär i det avseendet.

Syftet med den föreslagna konstruktionen är att göra lagen mer lättillgänglig och överskådlig. Bestämmelsernas olika karaktär blir därigenom tydligare, vad som är målsättningsbestämmelser, kommunernas direkta skyldigheter respektive individens rättigheter. Rätten till bistånd föreslås regleras i ett särskilt kapitel.

Regeringens förslag innebär inte att lagens karaktär av ramlag för det sociala arbetet ändras. Inte heller innebär den föreslagna lydelsen att lagens grundläggande utgångspunkter såsom individens självbestämmande, inflytande och helhetssynen i det sociala arbetet förändras. De ändringar i de materiella bestämmelserna som föreslås, behandlas i kommande avsnitt i denna proposition.

6 Rätten till bistånd

6.1 Nuvarande ordning

Sedan den 1 januari 1998 gäller beträffande rätten till bistånd att den som inte själv kan tillgodose sina behov eller få dem tillgodosedda på annat sätt har rätt till bistånd av socialnämnden för sin försörjning och för sin livsföring i övrigt (annat bistånd) på särskilt angivna villkor. Vad som skall anses ingå i försörjningsstödet preciseras i lagen och en riksnorm som innefattar skäligena kostnader för livsmedel, kläder och skor, lek och fritid, förbrukningsvaror, hälsa och hygien samt dagstidning, telefon och TV-avgift fastställs av regeringen för varje år. Utöver det belopp som utgör riksnormen har den enskilde rätt till bistånd för skäligena kostnader för boende, hushållsel, arbetsresor, hemförsäkring, läkarvård, akut tandvård, glasögon samt medlemskap i fackförening och arbetslöshetskassa.

Vad som avses med *annat bistånd* preciseras också i lagen, nämligen hjälp i hemmet samt särskilt boende för service och omvårdnad för äldre eller bostad med särskild service för funktionshindrade.

Kommunen har därutöver getts en befogenhet att kunna utge bistånd även i annan form eller utöver vad som anges om det finns skäl för det. Sådant bistånd är dock inte utformat som en rättighet för den enskilde, utan som en möjlighet för kommunen.

Biståndsbeslut som avser försörjningsstöd eller annat bistånd kan överklagas av den enskilde genom förvaltningsbesvär, vilket innebär att domstolen prövar såväl beslutets laglighet som dess lämplighet och kan fatta ett nytt beslut med en annan innebörd. Övriga biståndsbeslut kan enbart bli föremål för laglighetsprövning enligt kommunallagens (1991:900) bestämmelser.

6.2 Den enskildes rätt till bistånd skall stärkas

Regeringens förslag: Socialtjänstlagens bestämmelser om rätt till bistånd ändras på så sätt att de begränsningar i fråga om annat bistånd som gäller i dag tas bort. Bestämmelsen kommer i princip att återgå till vad som gällde före den 1 januari 1998. Den som inte själv kan tillgodose sina behov eller få dem tillgodosedda på annat sätt skall ha rätt till bistånd av socialnämnden för sin försörjning eller sin livsföring i övrigt. Begreppet skälig levnadsnivå skall kvarstå i lagen med den innebörd som begreppet har vad gäller innehåll och nivåbestämning av biståndet. Likaså kvarstår bestämmelsen om att biståndet skall utformas så att det stärker den enskildes möjligheter att leva ett självständigt liv.

Försörjningsstödet preciseras till att avse, förutom de poster som ingår i riksnormen, skäliga kostnader för boende, hushållsel, arbetsresor, hemförsäkring samt medlemskap i fackförening och arbetslöshetskassa. Övriga poster som nu finns i uppräkningslistan ingår, utan precisering, i begreppet livsföring i övrigt.

Socialtjänstutredningens förslag: Överensstämmer i huvudsak med regeringens. Utredningen föreslog dock att bestämmelserna om försörjningsstöd skulle regleras i en särskild lag.

Remissinstanserna: Flertalet remissinstanser välkomnar förslaget om att rättssäkerheten skall stärkas för den enskilde genom att det återigen blir möjligt att överklaga biståndsbeslut genom förvaltningsbesvär. Bland kommunerna är bilden splittrad, hälften av de kommuner och kommunförbund som har yttrat sig tillstyrker förslaget. Den enskildes rättssäkerhet och demokratiskäl väger tungt hos de kommuner som tillstyrker förslaget att återinföra överklagningsrätten. *Oxelösunds kommun* framhåller dock att kommunalekonomiska restriktioner är ett legitimt intresse vid avvägning av bistånd i enskilda fall, men ställer sig bakom utredarens förslag. *Stockholms stad* anför att det är en grundläggande rättssäkerhetsfråga att beslut inom socialtjänsten skall kunna överklagas av den enskilde, och välkomnar förslaget i den delen. *Lidköpings kommun* anför att det är positivt att myndigheten får sin tolkning av lagen prövad i högre instans, vilket innebär en kvalitetssäkring såväl för den enskilde

som för beslutsfattaren. Bland övriga kommuner som tillstyrker kan nämnas *Jönköping, Gävle, Hällefors, Karlsborg, Skellefteå och Skinnskatteberg*. *Kommunförbundet Stockholms län* anser att en återinförd besvärsmått måste följas av preciserade anvisningar från Socialstyrelsen och andra myndigheter så att domstolsprövningar av besvär i allmänhet kan utfalla så att utslaget kan uppfattas som rimligt av såväl medborgare som landets socialnämnder. De kommuner, bl.a. *Haninge, Gnosjö, Mörbylånga, Karlstad, Sala och Luleå*, och kommunförbund som avstyrker förslaget anför framförallt att det strider mot den kommunala självbestämmanderätten samt att det har gått för kort tid sedan de nya bestämmelserna trädde i kraft. Många kommuner anför att det är politiker och professionella som vet bäst och att det är viktigare att utveckla tjänstegarantier och klagomålshantering. *Svenska Kommunförbundet* anser att den enskilde skall ha en allmän rätt till omprövning av tjänstemannabeslut i en politisk instans. *Statskontoret* avstyrker förslaget. Man bedömer att ett utökat rättighetsinslag skulle innebära ökade bidragskostnader och kostnader inom förvaltningsdomstolarna. Avvägningen mellan rättighets- och skyldighetslagstiftning samt betydelsen för det kommunala självstyret bör belysas ytterligare.

Skälen för regeringens förslag: Vid reformeringen av socialtjänstlagen (1980:620) år 1998 (prop. 1996/97:124, bet. 1996/97:SoU18, rsk. 1996/97:264) infördes förändringar när det gäller den enskildes rätt till vissa biståndsinsatser genom att det dels infördes en precisering av försörjningsstödet, dels att rätten till prövning av ett biståndsbeslut genom förvaltningsbesvär begränsades till beslut om försörjningsstöd och vissa andra preciserade insatser, nämligen färdtjänst, hjälp i hemmet samt särskilt boende för service och omvårdnad för äldre eller bostad med särskild service för funktionshindrade. Färdtjänst har sedermera utmönstrats ur socialtjänsten. Som skäl för denna begränsning av den enskildes rätt till prövning av biståndsbeslut anförde regeringen bl.a. att genom bestämmelserna om att socialnämndens insatser för den enskilde skall utformas och genomföras tillsammans med honom, den enskilde är tillförsäkrad ett inflytande över insatserna. Den enskilde själv spelar en mer aktiv roll när det gäller bedömningen av behovet av olika åtgärder och bestämmandet av målet för en viss insats. Vad den enskilde och kommunen kan ha olika uppfattningar om är i första hand valet av insats eller utformningen av insatsen. Regeringen konstaterade mot denna bakgrund att möjligheten att anföra förvaltningsbesvär över denna typ av beslut inte behövdes för att kommunerna skulle tillgodose varierande behov av stöd, vård eller behandling som enskilda kan ha. Regeringen betonade samtidigt det stora ansvar som kommuner har för att det finns lämpliga åtgärder att sätta in för bl.a. barn och unga i svårigheter och för människor med missbruksproblem. Regeringen utgick vidare från att kommunen även i fortsättningen tillförsäkrar den enskilde en skälig levnadsnivå och att stödet utformas så att det stärker dennes resurser att leva ett självständigt liv. Begreppet skälig levnadsnivå kvarstod i lagen likväl som den hittillsvarande tolkningen av ambitionsnivåer och kvalitet på stödinsatser.

De utvärderingar som har gjorts av dels Socialstyrelsen, dels länsstyrelserna har emellertid visat att ändringarna i socialtjänstlagen har fått vissa effekter som inte var avsedda.

Socialstyrelsens uppföljning av ändringarna i lagen har redovisats till regeringen i rapporten Socialstyrelsen följer upp och utvärderar 1999:3. Uppföljningen har bl.a. innefattat frågan hur kommunerna har utnyttjat den ökade friheten att bestämma. Hur har t.ex. bedömningen av tandvård påverkats när det numera i lagen anges att endast akut tandvård ingår i försörjningsstödet? Har hushåll med korta hjälptider bedömts på annat sätt än hushåll med längre? Socialstyrelsens uppföljning grundar sig på en rad olika studier, både egna och andras.

Andelen kommuner som generellt avslår olika 6 g §-poster har inte ökat enligt Socialstyrelsen. Starka restriktioner för socialbidrag till semesterresor och psykoterapi fanns t.ex. redan före lagändringen. De flesta kommuner hade även sänkt socialbidragsnormen för barnfamiljer redan före lagändringen. Socialbidragsprövningen är dock både till innehåll och karaktär komplex, vilket ger utrymme för den enskilde handläggarens personliga bedömningar och värderingar även sedan hänsyn tagits till riktlinjer och praxis. Flera studier visar att socialbidragshandläggare som ställs inför en och samma fallbeskrivning kan göra mycket olika bedömningar, såväl vid jämförelse mellan handläggare i olika kommuner som mellan handläggare inom samma kommun.

I en rapport till regeringen redovisade Socialstyrelsen i juni 1999 samt i rapporten Rättssäkerheten inom äldreomsorgen (februari 2001) en uppföljning av konsekvenserna av ändringarna vad gäller överklagningsrätten inom äldreomsorgen. Resultatet visar att det även inom äldreomsorgen skett en uppdelning av biståndsprövningen på två olika bestämmelser, 6 f § och 6 g §, och därmed två besvärsvägar.

Länsstyrelserna har haft regeringens uppdrag att i sin verksamhets- och individtillsyn uppmärksamma effekterna av ändringarna i överklagningsrätten när det gäller bistånd till vård- och behandlingskostnader samt annat ekonomiskt stöd än försörjningsstöd. Länsstyrelserna har kunnat konstatera att många kommuner har infört en mer restriktiv bedömning av biståndsansökningarna samt att det råder stor skillnad mellan olika kommuner och olika handläggare. Flera av länsstyrelserna pekar därutöver på de problem som uppdelningen av biståndsprövningen på två olika bestämmelser har medfört. Ändringarna i överklagningsrätten har medfört att vissa beslut tas med stöd av 6 g § trots att de borde höra hemma under 6 b §, vilket fått till följd att den enskilde fått felaktig information om hur man överklagar, och därigenom kanske gått förlustig rätten till bistånd.

De indikationer som getts genom dessa uppföljningar tillsammans med det starka stöd som utredarens förslag har fått bland remissinstanserna visar på behovet av en återgång till tidigare ordning där den enskilde som inte själv kan tillgodose sina behov eller få dem tillgodosedda på annat sätt ges en rätt till bistånd för såväl sin försörjning som för sin livsföring i övrigt. Den uppdelning eller gradering av olika gruppers behov, som den nuvarande ordningen ger uttryck för, tycks inte ha lett till några positiva effekter vare sig för enskilda eller kommunerna, utan snarare bidragit till ökad administration på socialbyråerna och en osäkerhet om vad som gäller. En ökad rättssäkerhet för den enskilde är därför även av vikt för att undvika oskäligen skillnader i biståndsprövningen. Den föreslagna ändringen innebär inte någon ändring när det gäller den enskildes eget ansvar att efter sin förmåga bidra till sin försörjning. Inte heller före-

slår regeringen någon ändring i de bestämmelser som reglerar vilka krav socialtjänsten kan ställa på den enskilde för att bistånd skall komma i fråga.

Syftet med rättighetsbestämmelser är att garantera enskilda människor det stöd som de är i behov av i de fall detta inte kan tillgodoses av dem själva eller någon annan. Detta är ett uttryck för människans eget ansvar att klara sin livsföring. Men det är också ett uttryck för att samhället i vissa fall skall träda in med stöd när den enskilde inte kan klara detta.

Några remissinstanser framhåller att en återgång till det tidigare gällande systemet med rätt att överklaga alla typer av biståndsbeslut till förvaltningsdomstol, står i strid med det kommunala självstyret. Exempelvis innebär prövning genom förvaltningsbesvär ett mer ingripande förfarande för kommunerna än laglighetsprövning. Ingrepp i den kommunala självstyrelsen är inte unikt, utan detta gäller hela socialtjänstlagen och även hälso- och sjukvårdslagstiftningen som kan sägas vara en inskränkning av det kommunala självstyret. Regeringens uppfattning är dock att hänsynen till den enskildes rättssäkerhet väger tyngre än kommunernas intresse i detta fall och att förslaget därför är motiverat.

Utgångspunkten för den föreslagna ändringen är att alla personer skall ha rätt till insats efter behov. Ingen grups behov skall vara starkare skyddat än andras. Det kan inte vara rimligt att personer med behov av olika vårdinsatser eller barn och unga som behöver vård inte ges samma rättstrygghet som t.ex. äldre och personer med funktionshinder. Socialtjänstlagen skall säkra att de medborgare som har behov av socialt stöd, men även vård- och behandlingsinsatser, får det stöd och den behandling som de behöver. Ofta är det fråga om människor som lever i en utsatt och pressad situation och som därför är i behov av hjälp.

Detta innebär att den nuvarande preciseringen till försörjningsstöd och bistånd i form av hjälp i hemmet eller särskilt boende för äldre och personer med funktionshinder upphör och att rätten till bistånd kommer att gälla insatser som avser den enskildes livsföring, oavsett vilken grupp den enskilde tillhör. Innehållet i insatserna behöver därmed inte preciseras i lagen. Begreppet ”för sin livsföring” sammanfattar en lång rad olika behov av stöd och hjälp, service, behandling, vård och omsorg. Behoven kan tillgodoses med olika insatser, som i vissa fall varierar utifrån såväl individuella förhållanden som tillgängliga resurser. Möjliga insatser påverkas också genom metodutveckling och över tid. Här är socialtjänstens professionella kunskap av stor betydelse och också samspelet med den enskilde.

När det gäller att bestämma nivån för biståndet har det som tidigare kopplats till begreppet skälig levnadsnivå. Skälig levnadsnivå innebär inte bara en nivåbestämning utan ger också uttryck för vilken form av insats, vård och behandling, andra stödformer eller ekonomiskt bistånd, som kan komma ifråga. Att tydligt särskilja nivå från innehåll är omöjligt utan att den skäliga levnadsnivån blir ett uttryck för kvaliteten i insatsen och vilken ambitionsnivå som kan vara rimlig i ett enskilt fall mot bakgrund av rättighetsbestämmelsens syfte.

Förutom kravet på anpassning till enskildas behov och den nivå som kan komma ifråga måste en bestämmelse av detta slag kunna användas oberoende av de samhällsförändringar som sker. Förändringar sker ständigt på andra områden och särskilt förändringar i socialförsäkringssystem

och inom hälso- och sjukvården har konsekvenser för hur socialtjänstverksamheterna skall utformas. Även ändrade förutsättningar i själva arbetsformerna till följd av metodutveckling kräver en generell utformning. Därtill kommer att över tiden ändrade ekonomiska förutsättningar ställer krav på en flexibel användning. En alltför detaljerad lagstiftning kan därmed antas innebära att tillämpningen över tiden skulle försvåras.

Mot bakgrund av detta anser regeringen att det är viktigt att markera socialtjänstlagens grundläggande syfte att garantera att medborgarna får sina behov av bistånd tillgodosedda. Nivåerna på insatserna måste därför vara sådana att detta uppfylls. I detta hänseende blir begreppet skälig levnadsnivå ett uttryck för vissa minimikrav på insatsen vad gäller kvaliteten. Många gånger har begreppet emellertid vållat problem eftersom det har givit upphov till tvister om olika alternativ och kostnaderna för dessa. Vid bedömningen av vilken insats som kan komma ifråga måste en sammanvägning göras av olika omständigheter såsom den önskade insatsens lämplighet som sådan, kostnaderna för den önskade insatsen i jämförelse med andra insatser samt den enskildes önskemål. Det kan enligt regeringens mening inte finnas en obegränsad frihet för den enskilde att välja sociala tjänster oberoende av kostnad.

I både kommunens och den enskildes intresse ligger att biståndet skall utformas så att det svarar mot det mål man vill uppnå. Oftast innebär det att det råder samstämmighet mellan den enskilde och tjänstemannen om lämplig insats. I de fall det inte är möjligt måste tolkningen av begreppet skälig levnadsnivå ske mot bakgrund av rättighetsbestämmelsens grundläggande syfte dvs. en yttersta garanti för medborgarnas livsföring i olika avseenden. Detta utesluter emellertid inte att kommunen när likvärdiga insatser finns att tillgå, ges möjlighet att välja det billigaste alternativet.

Förhållandet mellan enskildas krav på social service i olika former och vad som kan erbjudas dem kan i större utsträckning förtydligas. Riktlinjer, tjänstegarantier och även klagomålshantering är olika uttryck för detta. Om dessa utformas utifrån den enskildes perspektiv på vad som kan förväntas, men även vad som är möjligt att erhålla, kan medborgarnas krav anpassas till de lokala förutsättningarna. Avvägningen är svår men sannolikt nödvändig för att upprätthålla enskildas förtroende för socialtjänsten.

Konflikter kan uppstå i all samverkan oavsett hur professionell en tjänsteman är och hur välformulerade riktlinjerna än är och även om de ekonomiska förutsättningarna är goda. Dessa konflikter måste hanteras. Rättighetsbestämmelsen är i detta hänseende en nödvändighet. Risken är annars stor att den enskildes förtroende för socialtjänsten försvagas vilket sannolikt leder till sämre förutsättningar för att bedriva verksamheten. Detta gäller såväl individuellt arbete som arbete av förebyggande karaktär.

Försörjningsstödet

Försörjningsstödet föreslås, liksom tidigare, bestå av två delar. Dels den schablonberäknade ”riksnormen”, som är lika för alla, dels de poster som varierar individuellt. Från uppräknningen i nuvarande 6 b § första stycket 2. socialtjänstlagen har läkarvård, akut tandvård och glasögon tagits bort. Detta innebär inte att socialbidrag inte skall kunna utgå för dessa behov,

men genom den ändring som föreslås i övrigt, omfattas dessa poster av begreppet livsföring i övrigt. Försörjningsstödet renodlas på det sättet till att enbart omfatta sådana kostnader som är regelbundet återkommande. Detta utan att innebära någon försämring för den enskilde eller att kostnaderna ökar för kommunerna. När det gäller riksnormen föreslår regeringen ingen förändring från vad som gäller i dag.

Lagrådet har anfört att det saknas anledning att bibehålla den nuvarande regleringen av s.k. försörjningsstöd, eftersom den nuvarande uppräkningslistan av poster hör samman med att beslut om försörjningsstöd kan överklagas genom förvaltningsbesvär. *Lagrådet* föreslår därför att bestämmelsen i paragrafen utformas annorlunda och att ordet försörjningsstöd i lagen i övrigt byts ut.

Begreppet försörjningsstöd är emellertid inte enbart kopplat till rätten att överklaga, utan också till de krav som socialnämnden kan ställa på en person, framförallt gäller detta ungdomar, för att denne skall få rätt till försörjningsstöd. Regeringen anser därför att begreppet försörjningsstöd och uppräkningslistan av vilka poster som skall ingå har en vidare betydelse än enbart kopplingen till överklagandemöjligheter.

Livsföring i övrigt

Begreppet "livsföring i övrigt" har funnits med allt sedan socialtjänstlagen trädde i kraft för snart tjugo år sedan. Den begränsning av begreppet, till att endast avse hjälp i hemmet och särskilt boende för service och omvårdnad för äldre eller bostad med särskild service för funktionshindrade, som skedde i samband med ändringen av biståndsbestämmelsen den 1 januari 1998, föreslås tas bort. Med begreppet avses alla de olika behov som den enskilde kan ha för att tillförsäkras en skälig levnadsnivå och som inte omfattas av försörjningsstödet. Det kan vara fråga om bistånd till läkarvård eller tandvård, glasögon, möbler, husgeråd, vinterkläder, vård- och behandlingsinsatser för missbrukare, hemtjänst, särskilt boende för äldre eller funktionshindrade m.m. Det är inte möjligt att lämna en uttömmande uppräkningslistan av vilka insatser eller behov som skall anses ingå. En individuell bedömning måste, liksom är fallet nu, göras i varje enskilt fall. Den rättspraxis som har utvecklats under de snart tjugo år socialtjänstlagen har varit i kraft, liksom allmänna råd från Socialstyrelsen bör kunna tjäna till ledning vid bedömningen av vilken biståndsinsats som kan komma i fråga. Regeringen vill dock här kommentera några insatser.

Tandvård

Ansökningar om ekonomiskt bistånd till tandvård och bedömningen av vilken omfattning och kostnad som kan godtas för detta är ständigt förekommande hos socialnämnderna. Som framkommit av de uppföljningar som Socialstyrelsen och länsstyrelserna har gjort så är det framförallt bistånd till tandvård som har reducerats sedan förändringen år 1998. Ofta är det fråga om personer som skjutit upp behovet av tandvård alltför länge på grund av knappa ekonomiska resurser. Följden av detta har blivit en eftersatt tandvård som ofta kräver omfattande insatser till höga

kostnader. Nya regler har genom tandvårdsreformen införts som inneburit högre kostnader för den enskilde och för många innebär att behovet av tandvård blivit än mer eftersatt. Akuta åtgärder är ofta av provisorisk karaktär och kräver inte sällan efterföljande behandling för att ge en mer permanent effekt. Det är därför inte rimligt att begränsa rätten till bistånd för tandvård till enbart akut sådan. Självfallet skall i detta fall liksom vid andra biståndsansökningar en skälighetsbedömning göras av kostnaden för ingreppet.

I frågan vad som skall anses vara nödvändig tandvård och vad som är skälig kostnad, ligger naturligtvis först och främst en bedömning av en tandläkare. Många kommuner anlitar redan i dag en förtroendetandläkare för att bedöma behov och insatser. En professionell bedömning av behov och insatser behöver inte automatiskt leda till en restriktivare bedömning, utan till att den enskilde erhåller adekvat behandling.

Om den enskildes behov av ekonomiskt bistånd bedöms vara av kortvarig art och denne själv kan tillgodose sitt behov inom en rimlig tid, bör detta naturligtvis vägas in i bedömningen av hur omfattande biståndet till tandvård skall vara.

Vård och behandling

Den vård och behandling som närmast avses är sådan som ligger inom socialtjänstens ansvarsområde, dvs. framför allt behandling för missbruk av alkohol, narkotika och liknande. Men även behandling för spelmissbruk kan i vissa fall vara en insats som ligger inom socialtjänstens ansvarsområde. Vård- och behandling av barn och unga är också sådana insatser som blir föremål för biståndsbedömning.

Den skiljelinje som måste dras är, enligt regeringens uppfattning, mot sådana insatser som är att hänföra till hälso- och sjukvård och som är sjukvårdshuvudmannens ansvar att tillgodose. Det kan inte vara rimligt att t.ex. kostnader för psykoterapi, alternativ medicinsk behandling eller andra sjukvårdande insatser skall bekostas av socialtjänsten. Det är viktigt att markera att kommunernas yttersta ansvar för att de som vistas i kommunen får det stöd och den hjälp som de behöver inte skall omfatta insatser som åligger annan huvudman. Att enskilda i vissa fall kan vara missnöjda med att de inte får den behandling de önskar inom hälso- och sjukvården får inte medföra att kommunerna tvingas ta över det ansvaret från landstingen.

Samtidigt måste vikten av att socialtjänsten och sjukvården utvecklar samverkan kring personer som har problem, vilka kräver insatser från båda huvudmännen, betonas.

”Inte själv kan tillgodose sina behov” – biståndsbedömningen

Förslaget till lydelse av biståndsparagraferna innebär ingen ändring i förhållande till nuvarande reglering eller praxis vad gäller den enskildes ansvar att göra vad han eller hon kan för att försörja sig själv. Försörjningsstödetets karaktär av ett yttersta skyddsnät för den som inte själv kan tillgodose sina behov kvarstår. I uttrycket ”inte själv kan tillgodose sina behov eller få dem tillgodosedda på annat sätt” ligger bl.a. att den

enskilde måste utnyttja alla de möjligheter som normalt står honom eller henne till buds. Den som kan arbeta är skyldig att söka arbete. I skyldigheten att söka arbete inbegrips också en skyldighet att delta i verksamheter som anordnas för arbetslösa, kompetenshöjande verksamhet etc. liksom att söka andra former av bidrag som finns, såsom bostadsbidrag, studiebidrag, a-kasseersättning. Den som har ekonomiska tillgångar måste först använda sig av dem innan försörjningsstöd kan komma i fråga. Det är dock viktigt att betona att det alltid måste göras en individuell bedömning vid prövning av rätt till bistånd.

Några särskilda situationer som har aktualiserats i olika sammanhang, och som också har berörts av utredningen, är hur man skall se på ideella skadestånd och barns tillgångar vid prövning av rätten till ekonomiskt bistånd. Ytterligare en fråga som har aktualiserats är i vilken utsträckning den enskildes ekonomiska situation skall beaktas vid prövning av andra former av bistånd än rent ekonomiska, t.ex. hemtjänst.

Inom arbetsmarknadspolitiken finns olika system som särskilt riktar sig till ungdomar som har svårighet att få arbete eller personer som är beroende av socialbidrag under lång tid, t.ex. aktivitetsgarantin och utvecklingsgarantin för ungdomar mellan 20–24 år. Biståndsbehov tillgodoses genom de särskilda ersättningarna som utgår. Dessutom ges i socialtjänstlagen socialnämnden rätt att kräva att den som har socialbidrag och är under 25 år deltar i praktik eller annan kompetenshöjande verksamhet som villkor för att få socialbidrag. Regeringen avser ta initiativ till en översyn som belyser samspelet mellan dessa regelverk och olika huvudmäns ansvar för utbildning och arbete när det gäller socialbidragsberoende ungdomar. Översynen skall också innefatta en utvärdering av hur dessa bestämmelser tillämpats inom socialtjänstlagen och hur utvecklingen på arbetsmarknaden svarat mot bestämmelserna, samt överväga bestämmelser av mindre tvingande karaktär i socialtjänstlagen.

Ideella skadestånd

Frågan om att undanta ideella skadestånd från socialbidragsprövningen har berörts i flera sammanhang. Skadeståndsrätten skiljer mellan ekonomiskt och ideellt skadestånd. Det ekonomiska skadeståndet är till för att kompensera ekonomiska förluster, medan det ideella skadeståndet avser att ersätta bl.a. fysiskt och psykiskt lidande vid personskador och kränkning av den personliga integriteten. Den fråga som uppkommit är då om det är rimligt att kräva att en person som har fått ett ideellt skadestånd skall behöva använda detta till sin försörjning.

Frågeställningen måste ses mot bakgrund av socialbidragets funktion som det yttersta skyddsnätet för människors försörjning. De flesta människor försöker med egen kraft lösa sina ekonomiska problem och först när inga andra möjligheter står till buds till försörjning kan socialbidrag komma i fråga. För att principen för socialbidrag skall kunna upprätthållas gentemot de som gör sitt yttersta för att klara sin försörjning kan det inte vara rimligt att tillgångar inte avräknas i sedvanlig utsträckning vid prövningen. Utan att i grunden göra om socialbidragets konstruktion, är det därför inte möjligt att generellt skydda vissa tillgångar mot att beaktas vid prövning av rätt till ekonomiskt bistånd. I sammanhanget kan även nämnas att kommunerna enligt kommunallagen (1991:900) har att

behandla sina medlemmar lika, om det inte finns sakliga skäl för något annat (likställighetsprincipen). Ömmande skäl utgör i sig inte något sakligt skäl för särbehandling.

Det måste dock samtidigt betonas att en individuell bedömning alltid måste göras i varje enskilt fall. Ibland kan det därför vara rimligt att det individuella synsättet vidgas eftersom förutsättningarna avviker från det som normalt förekommer vid socialbidragshantering. Ett sådant exempel kan vara en enskild som har fått ett ideellt skadestånd på grund av att han eller hon har varit utsatt för ett brott av något slag, och t.ex. kan ha behov av långvariga och kostsamma behandlingar. Detta bör då rimligtvis beaktas vid biståndsbedömningen.

Barns tillgångar

När det gäller barns tillgångar, måste först och främst slås fast att barn aldrig är försörjningsskyldiga gentemot sina föräldrar. Däremot kan förekomsten av tillgångar hos ett barn beaktas när det gäller barnets del av försörjningsstödet eller en ansökan om ekonomiskt bistånd som avser barnet. Även här är det dock viktigt att poängtera att det måste göras en individuell bedömning i det enskilda fallet. Enbart det förhållandet att barnets tillgångar är satta under s.k. överförmyndarspärren är inte i sig ett hinder för att ta i anspråk barnets tillgångar till barnets behov. Tillgångar som i realiteten inte kan disponeras bör dock inte tas med vid bedömningen. Det kan vara fråga om försäkringsersättningar som är avsedda att täcka framtida inkomstbortfall, bankmedel eller fast egendom som inte är möjligt att förfoga över på grund av en bestämmelse i gåvobrev eller testamente. Däremot kan det finnas fall där det är uppenbart att föräldrar skänkt/skrivit över tillgångar på sina underåriga barn i syfte att undgå beskattning eller få tillgång till olika former av bidrag.

En annan fråga som då och då dyker upp, är hur man ska se på pengar som barn tjänar på sommararbete. Detta kan svårligen regleras i lag, utan att rucka på hela konstruktionen av socialbidraget. Men här måste, liksom vid alla andra situationer, göras en individuell bedömning. Som sagts i föregående stycke, är barn dock aldrig försörjningsskyldiga visavi sina föräldrar. Utan vad det närmast handlar om är i vilken utsträckning ett barn som lever i en familj beroende av socialbidrag, liksom sina kamrater skall ha möjlighet att tjäna lite egna pengar. Den enskilda kommunen har själv möjlighet att besluta om vilken policy som skall tillämpas.

Hemtjänst m.m.

När det gäller bistånd i form av vård- och behandlingsinsatser, stöd och hjälp, bistånd som inte har karaktären av ekonomiskt stöd för livsföringen, blir biståndsbedömningen en annan. Enligt regeringens mening får inte den enskildes ekonomi avgöra om han eller hon skall få biståndsinsatser som han eller hon är i behov av. Äldre eller funktionshindrade människor ska inte behöva få sina biståndsbehov bedömda i relation till sin ekonomi. Enligt nuvarande 35 § SoL har kommunerna rätt att ta ut inkomstrelaterade avgifter för den typen av insatser. Den ekonomiska bedömningen kommer därför in vid bestämmandet av vilken

avgift som den enskilde skall betala. Regeringen är oroad över den utveckling som har framskyttat från en del håll i landet där äldre människor blivit nekade hemtjänst, i främst ordinärt boende men även i särskilt boende, med hänvisning till att han eller hon har tillräckligt med pengar att själva bekosta t.ex. städning.

6.3 Överklagande

Regeringens förslag: Alla former av biståndsbeslut enligt socialtjänstlagen skall kunna överklagas genom förvaltningsbesvär.

Socialtjänstutredningens förslag: Överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Se redogörelsen under 6.2

Utredarens uppfattning att lagändringen inte kommer att ta i anspråk ökade resurser för domstolarna delas inte av någon av rättsinstanserna. Tvärtom menar samtliga att förslaget kommer att innebära ökade kostnader.

Skälen för regeringens förslag: Som en följd av att regeringen nu föreslår att biståndsbestämmelsen i socialtjänstlagen skall utformas som en rättighetsbestämmelse avseende alla former av socialt bistånd, bör också överklagandebestämmelserna ändras. För att kunna förverkliga en rättighet måste det finnas ett sätt för den enskilde som är missnöjd med ett myndighetsbeslut att kunna få det prövat på rättslig väg.

Laglighetsprövning innebär enbart en kontroll av att beslutet har fattats i laga ordning och kan inte i materiell mening gynna den som överklagar. I inget fall har ett överklagande bifallits. Detta visar dels kommunernas svårigheter att informera om möjligheterna till laglighetsprövning på ett sådant sätt att det inte skapar felaktiga förväntningar hos dem som söker bistånd, dels på ett onödigt merarbete för förvaltningsdomstolarna.

Flera av länsstyrelserna pekar också, som anförts ovan, i sina uppföljningar av 1998 års ändringar i socialtjänstlagen, på de problem som en uppdelning av biståndsprövningen på två olika bestämmelser har medfört. Ändringarna i överklagningsrätten har medfört att vissa beslut tas med stöd av 6 g § trots att de borde höra hemma under 6 b §. Detta får till följd att den enskilde inte bara fått felaktig information om hur man överklagar, utan också gått miste om möjligheten att få sin sak prövad.

Flera remissinstanser befarar att en ökad rätt till domstolsprövning av biståndsbeslut kommer att leda till en ökad belastning på förvaltningsdomstolarna. De utvärderingar som har gjorts av såväl Socialstyrelsen som länsstyrelserna tyder inte på något sätt på att så kommer att bli fallet.

För en bedömning av vilka effekter de nu föreslagna reglerna kommer att få på domstolarna är förändringarna av måltillströmningen i den aktuella målgruppen under senare år av särskilt intresse.

Domstolsverkets statistik över inkomna mål till länsrätterna i målgruppen mål enligt socialtjänstlagen visar på en nedgång mellan åren 1997 och 1998 med ca 14 000 mål (från 34 259 mål år 1997 till 20 388 mål år 1998). Antalet inkommande mål i denna målgrupp har fortsatt att sjunka och under år 2000 inkom 13 744 mål till länsrätterna. Hur många av dessa mål som gäller prövning av bistånd finns inte särredovisat. Nedgången i antalet inkomna mål torde emellertid till stor del

vara en följd av de ändringar i möjligheterna att överklaga beslut om bistånd som trädde ikraft den 1 januari 1998. En annan viktig faktor i detta sammanhang är också den riksnorm för försörjningsstödet som infördes den 1 januari 1998. Riksnormen har rimligen inneburit att biståndsbeslut avseende socialbidragets storlek inte längre blir föremål för överklagande i någon större omfattning.

Domstolsverket har därutöver under hand redovisat att under samma period ökade antalet inkomna laglighetsprövningsmål med 2 616 mål, vilket innebär mer än en fördubbling av antal inkomna mål. Någon särredovisning över hur många av dessa mål som avser socialtjänstlagen föreligger inte. Eftersom inga andra större förändringar i lagstiftningen genomförts vid samma tidpunkt, som kan förklara den stora ökningen, är det rimligt att anta att den beror på den reducerade besvärsrätten när det gäller beslut om bistånd enligt socialtjänstlagen. Socialstyrelsen har i den tidigare refererade utvärderingen (1999:3) gjort den bedömningen att det också är rimligt att anta att överklagandena i första hand avser ekonomiskt bistånd.

De nu föreslagna ändringarna av möjligheterna att överklaga innebär i princip en återgång till de regler om överklagande som gällde före den 1 januari 1998.

Regeringen gör den bedömningen att måltillströmningen till de allmänna förvaltningsdomstolarna därmed också kommer att öka. Det är emellertid svårt att dra några säkra slutsatser om hur stor måltillströmningen, och därmed också resursåtgången i de allmänna förvaltningsdomstolarna, kommer att bli. Den nyss nämnda riksnormen innebär med all sannolikhet att betydligt färre beslut kommer att överklagas än som överklagades under 1997 och åren dessförinnan.

Frågan om domstolarnas kapacitet och möjlighet att ta hand om överklaganden är viktig, inte minst ur den enskildes rätts säkerhetsperspektiv. Regeringen avser därför att noga följa utvecklingen och förvaltningsdomstolarnas eventuella behov av resursförstärkningar.

7 Tillsynen över socialtjänsten

Bakgrund

Tillsynen över den enskilda och kommunala socialtjänsten utövas av Socialstyrelsen och länsstyrelserna. Socialstyrelsen har enligt 67 § i den nuvarande socialtjänstlagen (SoL) tillsynen över socialtjänsten i riket. Styrelsen skall följa och vidareutveckla socialtjänsten bl.a. genom att bedriva en kvalificerad uppföljning, utvärdering och kunskapsförmedling.

Länsstyrelsen har enligt 68 § SoL det regionala tillsynsansvaret över hur kommunerna tillämpar socialtjänstlagen. Länsstyrelserna skall vidare informera och ge råd till allmänhet och biträda socialnämnderna med råd i deras verksamhet, främja samverkan på socialtjänstens område mellan kommunerna och andra samhällsorgan samt i övrigt se till att socialnämnderna fullgör sina uppgifter på ett ändamålsenligt sätt.

Vid behandlingen av regeringens proposition Ändring i socialtjänstlagen (prop. 1996/97:124, bet. 1996/97:SoU18, rskr. 1996/97:264) beslutade riksdagen att precisera länsstyrelsernas tillsynsansvar och utvidga deras uppgifter i samband med tillståndsgivning för vissa enskilt bedrivna verksamheter. Sedan den 1 januari 1998 krävs därmed länsstyrelsens tillstånd för att yrkesmässigt bedriva hem för vård eller boende, särskilda boendeformer, hem för viss heldygnsvård, samt hem eller öppen verksamhet för vård under en begränsad del av dygnet. Tillståndspliktig verksamhet som regleras i socialtjänstlagen skall stå under länsstyrelsernas tillsyn (69 b § SoL). Tillsynen skall omfatta också viss annan verksamhet. Häri ingår både entreprenadverksamhet och sådan icke tillståndspliktig enskild verksamhet från vilken kommunen upphandlar tjänster för att fullgöra sina skyldigheter enligt socialtjänstlagen. Länsstyrelsens tillsyn omfattar också hem för vård och boende enligt 23 § SoL.

Länsstyrelsen har således enligt 69 b § SoL ett särskilt tillsynsansvar för enskilt bedrivna verksamheter och för hem för vård eller boende oavsett driftsform. Länsstyrelsen har rätt att inspektera sådan verksamhet samt har rätt att inhämta upplysningar och ta del av de handlingar som behövs för tillsynen. Länsstyrelsen kan om den upptäcker något missförhållande i verksamheten, förelägga den som ansvarar för verksamheten att avhjälpa missförhållandet. Någon möjlighet att kombinera föreläggandet med vite finns dock inte. Om missförhållandet är allvarligt och föreläggandet inte åtgärdas får länsstyrelsen förbjuda fortsatt verksamhet. Den som driver verksamhet utan tillstånd eller som i strid med förbud fortsätter att driva verksamhet kan dömas till böter.

Tillsynen över andra kommunala verksamheter, bl.a. sådana kommunala särskilda boendeformer och bostäder med särskild service som sägs i 20 § andra stycket och 21 § tredje stycket SoL samt kommunal hemtjänst är således inte formellt förenad med åtgärder som inspektion, inhämtande av upplysningar och handlingar, föreläggande och förbud.

Länsstyrelsen har fr.o.m. den 1 juli 2000 fått ökad möjlighet att ingripa mot domstolstrots. I enlighet med de ändringar som skett i lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) och socialtjänstlagen får länsstyrelsen förelägga en kommun eller – i vissa fall – ett landsting vid vite att avhjälpa brister i verkställigheten av en lagakraftvärd dom som ger en enskild rätt till vissa förmåner enligt någon av lagarna.

Utöver vad som sagts är länsstyrelsens sanktionsmöjligheter gentemot kommunerna begränsade. Socialstyrelsen har inga sanktionsmöjligheter. Länsstyrelsen kan vid behov påkalla ändring och göra påpekanden hos kommunens socialnämnd men saknar med vissa undantag befogenhet att ålägga kommunen att genomföra viss åtgärd.

Efter förslag i regeringens proposition Nationell handlingsplan för äldrepolitiken (prop. 1997/98:113) har införts en bestämmelse i socialtjänstlagen, nuvarande 71 a §, som ålägger var och en som är verksam inom omsorger om äldre och funktionshindrade att vaka över att enskilda får god omvårdnad och lever under trygga förhållanden. Den som uppmärksammar eller på annat sätt får kännedom om allvarliga missförhållanden i omsorgen om någon enskild är skyldig att utan dröjsmål anmäla detta till socialnämnden eller till den som är ansvarig för verksamheten. Om miss-

förhållandena inte kan åtgärdas omedelbart skall den verksamhetsansvarige anmäla missförhållandena till tillsynsmyndigheten.

Prop. 2000/01:80

7.1 Innebörden av tillsynsbegreppet

Regeringens förslag: Det tydliggörs i socialtjänstlagen att länsstyrelsen har tillsyn över den socialtjänst kommuner och enskilda bedriver.

Socialtjänstutredningens förslag: Utredningen föreslår att det i socialtjänstlagen införs en bestämmelse som bl.a. klargör att tillsyn är kontroll av laglighet och rättssäkerhet i individärenden och verksamheten.

Remissinstanserna: Huvuddelen av remissinstanserna tillstyrker förslaget. Många av länsstyrelserna ser en fara i att ge tillsynen en för snäv innebörd. Det begränsar utvecklingen att finna nya sätt att utöva tillsyn och sprida kunskap.

Skälen för regeringens förslag: Den statliga tillsynen är viktig för att stärka efterlevnaden av de föreskrifter regering och riksdag beslutat. En aktiv statlig tillsyn syftar till att bevaka den enskildes rättssäkerhet och lagligheten i socialtjänstens verksamheter men också till att uppnå en likvärdig verksamhet över hela landet. Den statliga tillsynen har sedan länge utvecklats mot en mindre grad av kontroll och med ökad tonvikt på uppföljning, utvärdering, kunskapsförmedling och rådgivning. Bakgrunden till denna utveckling är en medveten strävan att minska inslaget av detaljanvisningar och myndighetskontroll till förmån för ett mer aktivt arbetssätt.

Regeringen kan dock konstatera att det alltsedan socialtjänstlagens tillkomst rått en viss oklarhet kring innebörden av tillsynsbegreppet. Som framgår av redogörelsen ovan används tillsyn som en övergripande beteckning för delvis olikartade verksamheter såsom normering, information och rådgivning. Det framgår t.ex. inte tydligt i lagstiftningen att länsstyrelsens uppgifter i förhållande till kommunerna definieras som tillsyn. Det har i olika sammanhang påpekats att oklarheter i tillsynsbegreppets innebörd bidrar till osäkerhet om hur tillsyn bör bedrivas. Det kan också finnas en risk för dubbelarbete mellan de båda tillsynsmyndigheterna eftersom deras roller till viss del är överlappande.

Det kan därför finnas fördelar med att som utredningen föreslår, tydliggöra och avgränsa tillsynsbegreppets innebörd i lagstiftningen. En mer precis definition av tillsyn skulle också kunna ge bättre förutsättningar för nationell enhetlighet när det gäller hur länsstyrelserna bedriver sin tillsyn.

Å andra sidan kan en snävare definition av tillsynen begränsa utvecklingen att finna nya sätt att utöva tillsyn och sprida kunskap. Denna invändning har framförts av många länsstyrelser. Det finns risk att verksamheten blir statisk och fattig på idéer, passiv och ineffektiv.

Regeringen föreslår att det i socialtjänstlagen tydliggörs att länsstyrelsen har tillsyn över socialtjänsten i länet. Detta innebär emellertid inte att länsstyrelsernas tillsynsuppgifter begränsas i förhållande till vad som gäller i dag.

Regeringen aviserade i samband med propositionen Statlig förvaltning i medborgarnas tjänst (prop. 1997/98:126) att den skulle återkomma till

riksdagen med en samlad redovisning av den statliga tillsynsverksamheten. Regeringen har nyligen tillkallat en särskild utredare med uppdrag att utreda hur den statliga tillsynen kan göras till ett tydligare och effektivare förvaltningspolitiskt instrument som bättre bidrar till kontroll och genomförandet av demokratiskt fattade beslut (Ju 2000:06, dir. 2000:62). Regeringen avser att i detta sammanhang ytterligare belysa frågan om tillsynsbegreppets innebörd och tillsynens reglering.

7.2 Utökade tillsynsinstrument

Regeringens förslag: Länsstyrelsen skall ha rätt att inspektera all socialtjänstverksamhet som står under dess tillsyn och skall få inhämta de upplysningar och ta del av handlingar och annat material som krävs för tillsynen. Länsstyrelsen ges vidare en utvidgad rätt att ingripa mot missförhållanden i vissa kommunala verksamheter. Om det föreligger något missförhållande i kommunala boendeformer för service och omvårdnad för äldre, bostäder med särskild service för funktionshindrade samt kommunal hemtjänst får länsstyrelsen förelägga den som ansvarar för verksamheten att avhjälpa missförhållandet.

Socialtjänstutredningens förslag: Överensstämmer delvis med regeringens. Utredningens förslag är dock betydligt vidare och ger bl.a. tillsynsmyndigheterna rätt att med föreläggande och vite ingripa mot missförhållande i hela socialtjänstens verksamhet.

Remissinstanserna: Många remissinstanser ställer sig bakom förslaget att förstärka tillsynsinstrumenten. Däremot finns viss tveksamhet till ett sanktionsinstrument som vite. *JO* påpekar att lagtexten delvis är oklar när det gäller i vilka situationer som en tillsynsmyndighet skall tillgripa ett föreläggande. *Svenska Kommunförbundet* menar att förslaget om vite är oacceptabelt. *Länsstyrelserna i Stockholms län, Kronobergs län, Östergötlands län och Dalarnas län* är tveksamma till sanktionsinstrument som ger rätt att förelägga och utdöma vite. Flera länsstyrelser anser att påtalade missförhållanden löses bättre genom konstruktiv dialog och inte genom vite och föreläggande. Ett antal kommuner, bl.a. *Malmö, Göteborg* och *Lidköping* avstyrker förslaget med motiveringen att länsstyrelsen tillsammans med kommunerna skall försöka utveckla verksamhetens kvalitet och inte reducera sin roll till att vara kontrollorgan och klagomur.

Skälen för regeringens förslag: Länsstyrelsen har i dag ingen formell rätt att inspektera verksamheten inom socialtjänsten eller inhämta de upplysningar och ta del av de handlingar som behövs för tillsynen. Även om utredningen inte redovisar några svårigheter för länsstyrelserna att hittills kunna få de upplysningar och handlingar de begär, är det enligt regeringens mening rimligt att tydliggöra lagstiftningen på denna punkt.

Länsstyrelsen har som tidigare nämnts, enligt nuvarande 69 b § socialtjänstlagen, ett förstärkt tillsynsansvar för enskild verksamhet, entreprenadverksamhet och hem för vård eller boende. Det innebär bl.a. att länsstyrelsen kan ingripa mot missförhållanden genom att förelägga den som ansvarar för verksamheten att avhjälpa missförhållandet. Regeringen anser att det finns behov att utvidga denna möjlighet till att gälla även

tillsynen över ytterligare kommunala verksamheter utöver vad som gäller beträffande hem för vård eller boende. Det gäller särskilda boendeformer, bostäder med särskild service samt kommunal hemtjänst. I sådana verksamheter bedrivs ofta både hälso- och sjukvård och socialtjänst och tillsynen sker således genom olika tillsynsmyndigheter. Behovet av en bättre samordning av tillsynen motiverar att länsstyrelsens befogenheter i högre grad likställs med de befogenheter Socialstyrelsen har när det gäller tillsynen över hälso- och sjukvården. Regeringen föreslår därför att länsstyrelsen ges rätt att rikta ett föreläggande att avhjälpa missförhållanden vid kommunala boendeformer och bostäder med särskild service enligt nuvarande 20 § andra stycket respektive 21 § tredje stycket socialtjänstlagen samt kommunal hemtjänst.

Tillsynsmyndighetens uppgift är att bedöma kvalitet och säkerhet i den verksamhet som är föremål för tillsyn. Ett föreläggande skall innehålla uppgift om de åtgärder tillsynsmyndigheten anser nödvändiga för att de påtalade missförhållandena skall kunna avhjälpas.

Lagrådet har ifrågasatt hur sanktionsmöjligheten böter skall kunna tillämpas när det är en kommun som är huvudman för verksamheten, och anført att om sanktionsmöjligheter anses behövas även gentemot kommuner, en annan lösning bör väljas på denna punkt.

Den ändring som regeringen föreslår innebär inte någon egentlig nyhet, utan är en utvidgning av vad som gäller i dag. Redan i dag kan en länsstyrelse rikta ett föreläggande eller förbud mot kommunal verksamhet i form av hem för vård eller boende, och sanktionen böter kan användas när en kommun som driver en sådan verksamhet vidare i strid mot ett förbud. *Lagrådet* har ifrågasatt hur sanktionsmöjligheten böter skall kunna tillämpas när det är en kommun som är huvudman för verksamheten och anført att en annan lösning bör väljas på denna punkt om sanktionsmöjligheter anses behövas även gentemot kommuner. *Lagrådet* har därvid utgått från att den gällande möjligheten att förbjuda fortsatt verksamhet endast omfattar enskild verksamhet. En länsstyrelse kan dock redan i dag rikta ett föreläggande eller ett förbud mot kommunal verksamhet i form av hem för vård eller boende. Sanktionen böter kan också användas när en kommun driver en sådan verksamhet vidare i strid mot ett förbud. Den ändring som regeringen föreslår är därför inte någon principiell nyhet utan innebär endast en utvidgning av vad som redan gäller. Såvitt regeringen erfarit har det aldrig förekommit att en kommun i detta sammanhang blivit föremål för en bötesanktion. Som framgår av paragrafen skall ett åtal föregås av ett medgivande av socialnämnden, länsstyrelsen eller Socialstyrelsen. Man bör kunna utgå ifrån att de missförhållanden som är anledningen till ett förbud regelmässigt kan rättas till i samråd med tillsynsmyndigheterna. Även om det således kan förutsättas att situationer där det blir aktuellt att utdöma böter för överträdelse av förbud som avser kommunal verksamhet i praktiken blir mycket sällan förekommande bör det ytterst finnas en möjlighet att utdöma böter, om det t.ex. skulle förekomma att den ansvarige medvetet nonchalerar förelägganden och därefter fortsätter att bedriva viss verksamhet i strid med förbud. Från principiell synpunkt kan det också ifrågasättas om det är rimligt att behandla kommunal och enskild verksamhet olika i detta avseende. Enligt allmänna straffrättsliga principer kan en juridisk person, exempelvis en kommun, inte bli föremål för böter utan sanktionen måste

riktas mot en företrädare för den juridiska personen. Vem som är företrädare för kommunen kan variera och får utredas i det enskilda fallet.

Prop. 2000/01:80

7.3 Samordning av tillsynen

Regeringens bedömning: En utökad samordning och samverkan mellan Socialstyrelsen och länsstyrelserna i deras tillsynsfunktion är angelägen. Det pågående samarbetet mellan Socialstyrelsen och länsstyrelserna i syfte att stärka tillsynsarbetet och utveckla tillsynen mot en större samordning och enhetlighet i tillsynen bör fortsätta.

Socialtjänstutredningens förslag: Utredningen föreslår att Socialstyrelsen ges en tillsynsvägledande roll i fråga om tillsynen över socialtjänsten.

Remissinstanserna: Många remissinstanser föredrar ett mer långtgående förslag där tillsynsrollen förläggs till en myndighet. De som förklarat sig positiva till förslaget har sett utredarens förslag som ett steg på vägen mot en gemensam tillsynsmyndighet för hälso- och sjukvård och socialtjänst. Samtliga länsstyrelser är kritiska mot förslaget. Man anser det vara oacceptabelt att Socialstyrelsen ges rätt att förfoga över delar av länsstyrelsens uppgifter. *Socialstyrelsen* anser att författningsförslaget bör kompletteras så att det tydligare uttrycker innebörden i Socialstyrelsens roll.

Skälen för regeringens bedömning: Länsstyrelsen och Socialstyrelsen har som tidigare nämnts olika roller i fråga om tillsyn över den kommunala socialtjänsten. Länsstyrelsen ansvarar för den operativa tillsynen genom uppgiften att följa de kommunala nämndernas tillämpning av socialtjänstlagen och även i övrigt se till att nämnderna fullgör sina uppgifter inom socialtjänsten på ett ändamålsenligt sätt. Socialstyrelsens roll är att på olika sätt följa och vidareutveckla socialtjänsten. Socialstyrelsen har formellt sett ingen särskild roll i förhållande till länsstyrelsernas uppgifter och ingen formell möjlighet att styra länsstyrelserna när det gäller hur dessa skall fullgöra sina tillsynsuppgifter. Däremot förekommer sedan flera år en väl utvecklad och delvis formaliserad samverkan mellan Socialstyrelsen och länsstyrelserna i frågor som rör tillsyn över socialtjänsten. Till skillnad från vad som gäller inom socialtjänsten svarar Socialstyrelsen via sina regionala tillsynsenheter ensam för tillsynen över hälso- och sjukvården.

Den nuvarande tillsynsorganisationens effektivitet har ifrågasatts av flera skäl. Organisationen har ansetts hindra en nödvändig samordning av tillsynsresultat och metoder på nationell nivå som en förutsättning för att skapa en enhetlig tillämpning och möjlighet till gemensam utveckling av tillsynen. Många länsstyrelser har relativt små tillsynsfunktioner vilket kan leda till sårbarhet och försvåra tillsynsverksamheten.

Det faktum att den regionala tillsynen över socialtjänsten respektive hälso- och sjukvården sker genom olika myndigheter har på vissa håll fört med sig samordningsproblem mellan Socialstyrelsens regionala enheter och länsstyrelserna. Genom ÅDEL-reformen har kommunerna fått större ansvar för sjukvårdsinsatser i särskilda boendeformer för äldre och i bostäder för särskild service för funktionshindrade. I ungefär hälft

ten av landets kommuner har kommunen också tagit över ansvaret för hemsjukvården i ordinärt boende. Svårigheterna med det delade tillsynsansvaret är särskilt tydliga inom dessa verksamheter. De boende har många gånger behov av såväl medicinska insatser och omvårdnadsinsatser som av sociala omsorgsinsatser. De förra omfattas av Socialstyrelsens tillsyn medan de senare omfattas av länsstyrelsernas tillsyn. Även om problemen med samordning av den medicinska och sociala tillsynen är störst inom äldre- och handikappomsorgen förekommer samma problem på andra områden. Det gäller t.ex. inom missbrukarvården och den öppna vården av psykiskt sjuka där sociala och medicinska insatser ofta behövs parallellt.

Socialutskottet uttalade i sitt betänkande (bet.1996/97:SoU13) att tillsynen över äldreomsorgen bör förbättras. Tillsynen måste skärpas och inriktas på frågor om laglighet och rättssäkerhet. Tillsynen måste också inriktas på att säkra kvalitet och kompetens i vården och omsorgen, så att de äldres självbestämmande, integritet, trygghet och värdighet säkras. Informationen om möjligheten att klaga måste förbättras. Utskottet pekar också på hur uppdelningen mellan länsstyrelsen och Socialstyrelsens regionala tillsynsenheter medför svårigheter och en otydlighet vid tillsynen i gränsområdet mellan kommunal och landstingskommunal verksamhet. Enligt utskottet bör övervägas om tillsynen kan läggas på samma statliga myndighet för såväl socialtjänsten som hälso- och sjukvården för att härigenom skapa en slagkraftigare organisation.

Det finns mycket som talar för att tillsynen över hälso- och sjukvården och socialtjänsten bör organiseras och utövas enhetligt i en gemensam tillsynsmyndighet. Utredningen har övervägt detta och andra alternativ och stannar vid att föreslå att samordningen mellan länsstyrelserna och Socialstyrelsen förstärks ytterligare genom att Socialstyrelsen får en författningsreglerad ställning som tillsynsvägledare i förhållande till länsstyrelserna innefattande en rätt att utfärda föreskrifter och allmänna råd. För de verksamheter som gränsar till hälso- och sjukvården innebär detta att Socialstyrelsen ges en formell rätt att styra länsstyrelserna så att samordning kan ske om, när och hur tillsyn skall ske i nämnda verksamheter.

Regeringen konstaterar att behovet av en ökad samordning och samverkan mellan myndigheterna i deras tillsynsfunktion är angelägen. Däremot är regeringen tveksam till att formalisera denna samverkan genom att ge Socialstyrelsen i uppgift att leda länsstyrelsernas tillsyn genom allmänna råd och föreskrifter. Enligt vad som också uttalas i betänkandet skulle förslaget leda till att länsstyrelserna förlorar en del av sin självständighet. Det bör inte bortses ifrån att detta kan leda till att länsstyrelsernas tillsyn inte kan anpassas till de regionala förhållandena och efter kunskapen om förhållandena i olika kommuner. En förändring av länsstyrelsernas självständighet i detta avseende kan på sikt leda till att deras auktoritet minskar. Förslaget innebär också oklarheter vad gäller ledningsfunktionen.

Regeringen har sedan några år tillbaka i regleringsbrev för Socialstyrelsen och länsstyrelserna pekat på nödvändigheten av att Socialstyrelsen och länsstyrelserna i samverkan utvecklar tillsynen över socialtjänsten för att kunna göra tillsynen effektivare. Enligt regeringens mening har Socialstyrelsen därför redan i dag de befogenheter som krävs för att kunna stödja, samordna och följa upp länsstyrelsernas tillsyns-

verksamhet. Regeringen vill i detta sammanhang framhålla det omfattande arbete som äger rum mellan Socialstyrelsen och länsstyrelserna för att samordna och effektivisera tillsynen över hela det sociala området. I detta arbete har Socialstyrelsen i praktiken en tillsynsvägledande roll genom utvärdering, uppföljning och samordning av den operativa tillsynen samt genom att ge råd och stöd till den operativa tillsynsmyndigheten. Regeringen kan konstatera att det finns en enighet kring det nuvarande samarbetet och därmed en bra grund för fortsatt utvecklingsarbete.

8 Vårdplan för barn som behöver vårdas i ett annat hem än det egna

Regeringens förslag: När ett barn behöver vårdas utom hemmet skall socialnämnden ansvara för att en vårdplan upprättas. Av vårdplanen skall det tydligt framgå vem som ansvarar för vad i genomförandet av planen.

Barnpsykiatrikommitténs förslag: Överensstämmer i huvudsak med regeringens förslag. Kommitténs förslag begränsas dock till den situationen att ett barn skall placeras i ett hem för vård eller boende.

Remissinstanserna: Endast ett fåtal remissinstanser har lämnat synpunkter på utredningens förslag om individuell vårdplan. *Socialstyrelsen* tillstyrker förslaget om individuella planer i sig, men ställer sig tveksam till själva begreppet. *Länsstyrelsen i Hallands län* anser att individuella vårdplaner bör omfatta allt behandlingsarbete som rör barn. *Stockholms stad* anser att kravet på en plan inte bör begränsas till hem för vård eller boende utan gälla vid alla placeringar utom hemmet.

Skälen för regeringens förslag: När ett barn placeras för vård i ett annat hem än det egna innebär detta ett stort ingrepp för såväl barnet som för dess familj. Samtidigt tar socialnämnden på sig ett stort ansvar för att barnet får en god vård. Barn och ungdomar som placeras utanför det egna hemmet har sällan en renodlad problembild och de befinner sig ofta i en komplicerad social situation. En övergripande vårdplan som innefattar barnets behov, behandlingsmål m.m. utgör en förutsättning för att socialnämnden skall kunna ta ett vårdansvar för barnet.

Barnets behov i fokus

Det övergripande syftet med den vårdplanen är att tydliggöra mål och medel utifrån det enskilda barnets behov. Vårdplanen utgör ett dokument där socialtjänstens bedömning tydligt framgår för barnet och dess vårdnadshavare och blir på så sätt en bra utgångspunkt i arbetet med att genomföra vården.

Vårdplanen tydliggör om det enskilda barnet har flera olika behov. Det kan t.ex. handla om olika behov när det gäller social situation, fysisk och psykisk hälsa samt utbildning. I de fall barnets problembild är komplex krävs ofta samarbete mellan barnets vårdnadshavare, socialtjänsten och andra huvudmän. Med en vårdplan som tydligt och gemensamt avstamp i

ett sådant samarbete skapas bättre förutsättningar för ett lyckat utfall av vården.

Vårdplanen bör bidra till genomtänkta placeringar, vilket på lång sikt innebär en mer kvalitativ och effektiv användning av socialtjänstens och andra vårdgivares resurser. Vidare torde den kostnad i resurser själva upprättandet av vårdplanen innebär, mer än väl kompenseras av de behandlingsmässiga vinster som vårdplanen ger. Bland annat handlar vinsterna om att tydlighet vid samtycket till vård ger mer välplanerade placeringar samt ett bättre underlag vid övervägande om fortsatt vård.

Ökad rättssäkerhet för barnet och dess vårdnadshavare

För närvarande är vårdplan obligatorisk vid ansökan om vård enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU. En vårdplan skall presenteras för länsrätten i samband med ansökan om vård och utgör i praktiken ett underlag för den enskilde att samtycka eller inte till vården. Detsamma gäller när socialnämnden skall avge yttrande enligt bestämmelserna i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare. Ett sådant yttrande skall bl.a. innehålla en plan över de åtgärder som nämnden avser att vidta beträffande den unge. Arten, omfattningen och varaktigheten av de åtgärder som nämnden avser att vidta skall framgå av planen.

Barnets problembild är emellertid ofta densamma oavsett om barnet bereds vård på frivillig eller tvångsmässig grund. Skillnaden är att den frivilliga vården grundar sig på samtycke från barnets vårdnadshavare och i förekommande fall även barnet. För såväl barnet som för dess vårdnadshavare, vanligen en eller båda föräldrarna, är det ett rättssäkerhetskrav att det oberoende av placeringsgrund finns en individuell vårdplan vid en så pass ingripande åtgärd som en placering utanför hemmet utgör. Socialnämnden måste på ett lättfattligt sätt kunna visa vilka syften som placeringen har och hur man ämnar uppnå dessa syften. Det är vidare viktigt att vårdplanen är realistisk och att den följs upp.

Barnpsykiatrikommittén föreslog att en vårdplan skulle upprättas vid beslut om vård vid hem för vård eller boende, s.k. HVB-hem. Det finns inga sakliga skäl för en sådan uppdelning. Barnets behov av en planerad vård är detsamma oavsett om barnet placeras i ett familjehem eller på ett HVB-hem. Placeringen är snarare ett led i vården och beroende av vilket vårdbehov barnet har. En vårdplan bör därför upprättas för alla barn som placeras utanför det egna hemmet.

Tydlighet för barnet och dess vårdnadshavare, socialtjänsten och andra huvudmän

En noggrant utformad vårdplan utgör ett i flera avseenden viktigt dokument. Dels för att underlätta tydlighet och kommunikation mellan socialnämnden och barnet och dess vårdnadshavare, dels som underlag för uppföljning och utvärdering av vård och behandling av barnet. Vårdplanen kan också skapa tydlighet mellan olika huvudmäns ansvar. I planen skall även redovisas åtgärder och insatser som andra huvudmän

har ansvar för. Det kan t.ex. handla om extra stödinsatser i skolan eller behandling inom barn- och ungdomspsykiatri.

I vårdplaneringen är det viktigt att så långt möjligt söka inkludera barnets vårdnadshavare, och i förekommande fall andra närstående. Familjens engagemang har många gånger visat sig vara en värdefull faktor för barnets behandlingsmotivation och utfall och underlättar även barnets återkomst till det egna hemmet.

Vårdplanen utgör också ett viktigt dokument, inte minst för barnet och/eller dennes vårdnadshavare, för att kunna följa och förstå syftet med vården.

Vårdplanens innehåll

Innehållet i en vårdplan måste avgöras utifrån förhållandena i det individuella fallet. Det är därför inte lämpligt att i lag fastställa vad en vårdplan skall innehålla. Ett grundläggande krav på en vårdplan är dock att det tydligt framgår vilken vård som socialnämnden har för avsikt att anordna. Detta är en förutsättning för att barnet och dess vårdnadshavare skall kunna ta ställning till vården. Den form för vårdplan som utvecklats vid vård enligt LVU bör kunna vara tillämplig även vid vård som sker i frivillig form. Detta skapar förutsättningar för ett mer enhetligt system både för socialtjänsten och det enskilda barnet oberoende av skälen till och formen för placeringen.

Vårdplanen behöver sedan kompletteras med en behandlingsplan som beskriver hur insatserna skall genomföras. Vårdplanen tydliggör det enskilda barnets behov, hur dessa konkret skall täckas framgår i en behandlingsplan.

Planen förutsätts bli undertecknad av vårdnadshavaren, barnet när han eller hon är över 15 år, vårdgivaren samt handläggande tjänsteman hos den socialnämnd som beslutar om placeringen. Alla som berörs av vårdplaneringen blir på så sätt införstådda med vad som förväntas av just honom eller henne. Vårdplanen blir ett dokument att gemensamt konsultera och revidera under vårdtiden så att den kontinuerliga uppföljningen av vården blir en angelägenhet för alla inblandade.

Vid generella utvärderingar och planering för socialnämndens fortsatta arbete kan en genomgång av befintliga vårdplaner och deras resultat vara väsentligt.

9 Avskaffande av samhällsrepresentanter i de auktoriserade adoptionsorganisationernas styrelser

Regeringens förslag: Bestämmelserna i lagen (1997:192) om internationell adoptionsförmedling om samhällsrepresentanter i de auktoriserade adoptionsorganisationerna styrelser skall upphävas.

Förslag från Statens Nämnd för Internationella Adoptionsfrågor (NIA): I en skrivelse från den 12 augusti 1998 föreslår NIA att de

bestämmelser i lagen (1997:192) om internationell adoptionsförmedling som reglerar samhällsrepresentanter i adoptionsorganisationernas styrelser och deras arbetsuppgifter skall upphävas.

Kontakter med adoptionsorganisationer och samhällsrepresentanter: NIA har diskuterat frågan om samhällsrepresentanternas arbetsuppgifter i den nya situationen med de auktoriserade organisationerna och med samhällsrepresentanterna. Inga vägande invändningar mot NIA:s förslag har framförts. Det har påpekats att samhällsrepresentanterna ibland stött organisationerna med råd i andra typer av frågor än förmedlingsbeslut. Likaså har de, genom den koppling till länsstyrelserna de i regel haft, stött länsstyrelserna i deras tillsyn av kommunernas verksamhet när det gäller familjehemsprövningar.

Skälen för regeringens förslag: När lagen (1979:552) om internationell adoptionsförmedling tillkom (prop. 1978/79:108, bet. SoU 1978/79:41, rskr. 1978/79:346) förutsattes att adoptionsorganisationerna skulle fatta självständiga förmedlingsbeslut. Det ansågs då rimligt att det fanns en samhällelig insyn i detta förmedlingsarbete, varför regler om samhällsrepresentanter infördes. Förmedlingsverksamheten har varit skälet för att ha offentliga företrädare i organisationernas styrelser och denna verksamhet har varit deras huvudsakliga arbetsuppgift. I regel har dessa samhällsrepresentanter utsetts bland länsstyrelsernas socialkonsulenter.

Den centrala arbetsuppgiften för samhällsrepresentanterna har varit att delta i beslut om sökande par eller enskilda är lämpliga som adoptivföräldrar. Genom de lagändringar som gjordes i samband med Sveriges anslutning till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner (prop. 1996/97:91, bet. 1996/97:SoU15, rskr 1996/97:192) är det inte längre en uppgift för organisationerna att göra en sådan prövning. Reglerna om samhällsrepresentanter fördes dock oförändrade över till den nya lagen (1997:192) om internationell adoptionsförmedling.

Adoptionsorganisationerna skall inte längre göra någon egen prövning av adoptanternas lämplighet. De beslut som i frågan fattas av de kommunala socialnämnderna, med möjlighet att överklaga beslut till länsrätt, kammarrätt och regeringsrätt skall vara tillfyllest när det gäller föräldrarnas lämplighetsprövning. Detta innebär att samhällsrepresentanternas huvudsakliga arbetsuppgift bortfallit. Det finns därför inte längre skäl att förordna samhällsrepresentanter och bestämmelserna i dessa avseenden kan därför avskaffas.

Den mer inofficiella funktion samhällsrepresentanterna haft som rådgivare åt sina organisationer bör i fortsättningen ingå i NIA:s allmänna rådgivningsverksamhet. Tillsynen över kommunernas verksamhet med att pröva blivande adoptivföräldrars lämplighet enligt socialtjänstlagen åvilar länsstyrelsen. Denna uppgift bör tas på lika stort allvar även i fortsättningen oavsett att samhällsrepresentanterna i de auktoriserade adoptionsorganisationernas styrelser försvinner.

Regeringens bedömning: Den nya bestämmelsen i socialtjänstlagen om stöd och avlösning för dem som vårdar närstående samt det av riksdagen under åren 1999–2001 beslutade stimulansbidraget för insatser riktade mot anhöriga har medfört en positiv utveckling av anhängstödet i kommunerna. Satsningen kommer att fortsätta inom ramen för arbetet med att genomföra Nationella handlingsplanen för hälso- och sjukvården under åren 2002–2004.

Utredningens förslag: Utredningen föreslår att kommunerna skall bli skyldiga att erbjuda stöd och avlastning åt närstående som vårdar anhöriga samt att målgruppen för stödet utvidgas.

Remissinstanserna: De allra flesta remissinstanserna tillstyrker i stort utredningens förslag. *Riksrevisionsverket* framhåller att förslaget kan innebära ökade kostnader för kommunerna och saknar en uppskattning av dessa kostnader i utredningen. *Handikappombudsmannen* tillstyrker förslaget under förutsättning att förarbetsuttalandena är tydliga avseende individens valmöjligheter samt rätt till självbestämmande och personliga integritet. De flesta kommuner ställer sig positiva till utredningens förslag. Många kommuner, däribland *Västerås, Vingåker och Stockholms kommun*, framhåller dock att förslaget sannolikt kommer att innebära utökade kostnader för kommunerna.

Skälen för regeringens förslag: Utvecklingen under senare decennier har inneburit att samhället har tagit över många vård- och omsorgsuppgifter som tidigare omhändertagits inom familjen. Ett antal studier från senare år har dock visat att anhörigas insatser alltjämt är mycket stora. När det gäller äldreomsorg finns uppgifter från början av 1990-talet som visar att omfattningen på dessa insatser uppgår till i runda tal två tredjedelar av den samlade omsorg som ges till äldre. Det är de äldre kvinnorna samt döttrarna och svärdöttrarna som i stor utsträckning står för dessa insatser.

Intresset för anhörigas insatser i vård och omsorg har ökat under 1990-talet bl.a. till följd av det kraftigt ökade antalet äldre i befolkningen. De strukturförändringar inom vård och omsorg som kommuner och lands- ting genomfört bl.a. till följd av lågkonjunkturen i början av decenniet har också medfört att vård- och omsorgsuppgifter som dessa huvudmän tidigare svarade för delvis har övertagits av anhöriga och andra närstående. Därtill kommer huvudmannaskapsförändringar inom ramen för Ädel-reformen som delvis förändrat förutsättningarna för främst kommunerna att tillgodose äldres behov av vård- och omsorg.

Bland annat mot bakgrund av den ökade betydelse som anhörigas insatser fått inom vård och omsorg föreslog Socialtjänstkommittén i dess huvudbetänkande *Ny socialtjänstlag* (SOU 1994:139) att socialtjänstens uppgift att ge stöd till anhöriga skulle lagfästas. Enligt kommittén skulle detta medföra en markering från samhällets sida att omsorgen om bl.a. äldre skall bygga på ett samarbete mellan den offentliga vården/omsorgen och de anhöriga/närstående. Den preventiva ansatsen skulle enligt kommittén vara ledstjärnan för ett utökat anhängstöd.

I 1997 års proposition om ändring i socialtjänstlagen (prop.1996/97:124) föreslog regeringen en ny bestämmelse om stöd för anhöriga som utgick från kommitténs förslag. Genom ett tillägg i 5 § socialtjänstlagen (1980:620), som reglerar socialtjänstens uppgifter, gavs socialnämnden uppgiften att "... genom stöd och avlösning underlätta för dem som vårdar närstående som är långvarigt sjuka eller äldre eller som har funktionshinder". Som exempel på anhöriginsatser nämns allt från socialt stöd, tillsyn och praktisk hjälp med hushållssysslor till mer omfattande hjälp med personlig omvårdnad och uppgifter av sjukvårdskaraktär. Förslaget utformades som en frivillig insats för kommunen som, enligt regeringen, borde ha stort inflytande över utformningen av stödinsatsen. Socialutskottet tillstyrkte förslaget och anförde bl.a. att avsikten med den nya bestämmelsen inte skall vara att öka trycket på anhöriga utan att stödja och underlätta för dem som vårdar närstående. Viktiga förutsättningar för att intentionerna med bestämmelsen skall uppnås är, enligt utskottet, tidiga och förebyggande insatser, förbättrat och utvecklat innehåll i olika stödinsatser och en medveten strategi för att organisera stödet till anhöriga. Riksdagen beslutade i enlighet med utskottets förslag (bet. 1996/97:SoU18, rskr. 1996/97:264).

Som ett stöd för kommunerna att utveckla anhörigstödet i enlighet med den nya bestämmelsen fick Socialstyrelsen i uppdrag av regeringen att fördela vissa utvecklings- och stimulansbidrag inom området. Under år 1997 fördelades totalt 7,5 miljoner kronor till 25 projekt.

Socialstyrelsens uppföljning av den nya bestämmelsen visar att nästan två tredjedelar av kommunerna har tagit särskilda initiativ för att utveckla anhörigstödet. Exempel på initiativ som tagits är kartläggning av behov, uppsökande verksamhet, utökad antal korttidsplatser samt utveckling av stödgrupper för anhöriga. När det gäller vidareutveckling och utbyggnad av befintligt anhörigstöd har flertalet kommuner satsat på avlösning, stöd i samband med demenssjukdom samt information och utbildning. Uppföljningen visar dock att det är förhållandevis få kommuner som utvecklat nya och individuella former av anhörigstöd. De vanligaste stödformerna är alltså växelvård, dagverksamhet samt ekonomiskt stöd.

I samband med riksdagens behandling av regeringens förslag till Nationell handlingsplan för äldrepolitiken (prop.1997/98:113, bet. 1997/98:SoU24, rskr 1997/98:307) som förelades riksdagen i april 1998 beslutades att sammanlagt 300 miljoner kronor under en treårsperiod skulle fördelas till kommunerna för anhöriginsatser i samverkan med anhöriga och frivilligorganisationer. I det regeringsbeslut om medlens närmare användning som regeringen fattade i december samma år angavs att inriktningen på arbetet skulle vara att åstadkomma en varaktig kvalitetshöjning i det stöd som kommunerna erbjuder anhöriga. I beslutet gav riksdagen också regeringen i uppdrag att överväga en tydligare lagreglering av anhörigstödet.

Socialstyrelsen, som gavs i uppgift att fördela medlen till samtliga kommuner och följa upp dess användning, har i en delrapport till regeringen redovisat de första erfarenheterna och resultaten av stimulansbidraget. Socialstyrelsen konstaterar att kommunerna i hög utsträckning har ägnat det första året av satsningen (Anhörig 300) åt planering av insatser inom ramen för bidraget. Planeringsarbetet har bl.a. innehållit

utarbetande av handlingsplaner och mer än hälften av kommunerna har genomfört någon form av behovsinventering.

Vidare framgår att många kommuner fortsätter att utveckla de former av stöd som redan etablerats. I flera kommuner har även utveckling av nya stödformer påbörjats, t.ex. individuellt utformade stöd och centraler/träffpunkter för anhöriga. Uppföljningen pekar på en tydlig utökning av olika typer av anhörigstöd.

Många kommuner anser att den hittills viktigaste effekten av satsningen är att anhörigas situation fått ökad uppmärksamhet bland beslutsfattare, vårdpersonal och allmänhet.

Regeringen anser att de anhörigas insatser är av avgörande betydelse för att äldre, sjuka och andra grupper skall få den vård och omsorg, det stöd och den hjälp i övrigt som de behöver. Samhället kan av flera skäl inte överta mer än en del av detta ansvar. Det är heller inget självändamål att så ska ske men det är viktigt att påpeka att samhället skall ha det yttersta ansvaret för att alla människor får hjälp och stöd i relevanta former när/om behov av hjälp uppstår. I den mån anhöriga vill och kan svara för hela eller delar av hjälpen skall samhället på olika sätt underlätta för de anhöriga att kunna genomföra dessa insatser.

Av skäl som tidigare redovisats har de anhörigas insatser inom bl.a. vård och omsorg uppmärksammats betydligt mer än tidigare under 1990-talet. I dag är dessa insatser allmänt erkända och behovet av dem är väl dokumenterade. Fortfarande finns dock brister i det stöd som samhället erbjuder anhöriga. Ett väl utbyggt anhörigstöd är viktigt både ur de anhörigas och ur samhällets synpunkt. För de anhöriga handlar det om att känna stöd och uppskattning för att orka med de insatser man vill göra för en närstående, samtidigt som det också handlar om att ibland få t.ex. avlösning. För samhället handlar det om att kunna se att anhöriginsatser faktiskt kan begränsa och fördröja behovet av insatser från kommunen eller landstinget. Att satsa på anhörigstöd blir då också ett bidrag till en effektiv användning av offentliga medel.

Stöd för anhöriga som är beredda att ta på sig ett ansvar – eller ett delat ansvar – för vård och omsorg har haft hög prioritet i regeringens arbete på det socialpolitiska området under 1990-talet. Som tidigare redovisats har detta bl.a. resulterat i ny lagstiftning på området samt stimulansbidrag för utvecklingsinsatser inom bl.a. det kommunala anhörigstödet.

I stort sett alla kommuner erbjuder i dag någon form av stöd till anhöriga som vårdar närstående. I många kommuner pågår också en utbyggnad av anhörigstödet bl.a. som ett resultat av det statliga stimulansbidraget. Kommunerna har dock kommit olika långt i detta arbete vilket innebär att omfattningen av och inriktningen på stödet liksom kvaliteten varierar mellan olika kommuner. Stimulansbidragen kommer att utgå t.o.m. år 2001. I Nationella handlingsplanen för utveckling av hälso- och sjukvården (prop.1999/2000:149) som regeringen överlämnade till riksdagen i juni 2000 föreslog regeringen att den särskilda satsningen för att utveckla stödet till anhöriga skulle fortsätta också under åren 2002–2004. Regeringen, Landstingsförbundet och Svenska Kommunförbundet har i avtal enats om vilka utvecklingsinsatser inom vården och omsorgen som inom ramen för de utökade resurserna skall prioriteras under åren 2002–2004. I avtalet anges att kommunerna svarar för att anhöriga som vårdar svårt sjuka eller äldre eller människor med funktionshinder även

fortsättningsvis skall erhålla stärkt stöd i enlighet med den nationella handlingsplanen för äldrepolitiken.

Bestämmelserna i socialtjänstlagen om anhörigstöd har varit i kraft i drygt tre år. Det är ännu för tidigt att dra några långtgående slutsatser om effekterna av detta. Inte heller effekterna av det statliga stimulansbidraget kan utläsas fullt ut förrän tidigast om två till tre år. De uppföljningar som genomförts av kommunernas insatser till följd av dessa förändringar visar dock på i huvudsak positiva resultat. Det är uppenbart att det pågår ett omfattande arbete i flertalet kommuner med att utveckla såväl befintligt anhörigstöd som nya stödformer och att anhöriga och frivilligorganisationer deltar aktivt i detta arbete. Den i den nationella handlingsplanen för utveckling av hälso- och sjukvården aviserade satsningen på fortsatt utveckling av anhörigstöd i kommunerna under perioden 2002–2004 kommer att ytterligare säkerställa och påskynda denna utveckling. Mot denna bakgrund bedömer regeringen att det inte nu är motiverat att genomföra ytterligare förändringar i befintlig lagstiftning i syfte att påskynda utvecklingen inom området.

11 Nationellt stöd för kunskapsutvecklingen inom socialtjänsten

Regeringens bedömning: Det bör tas ett samlat grepp kring kunskapsläget inom socialtjänsten. Ytterst är detta en rättvise- och rätts-säkerhetsfråga för de mest utsatta grupperna i vårt samhälle. Regeringen avser att lämna ett uppdrag till Socialstyrelsen att påbörja genomförandet av en strategi för nationellt stöd för kunskapsutvecklingen inom socialtjänsten och avsätter under en treårsperiod 50 miljoner kronor för detta ändamål.

Socialtjänstutredningens förslag: Överensstämmer i huvudsak med regeringens bedömning. Utredningen framhåller vikten av att främja en metodutveckling i det sociala arbetet, med inriktning på tidiga insatser i form av social rådgivning och personligt stöd. Utredningen föreslår att Socialstyrelsen får i uppdrag att fördela särskilda stimulansmedel för att stödja en sådan metodutveckling.

Remissinstanserna: *Kriminalvårdsstyrelsen* och *Statens Institutionsstyrelse* välkomnar särskilt utredningens förslag. De länsstyrelser som yttrat sig stödjer utredningens förslag men menar att det finns starka skäl att låta länsstyrelserna fördela stimulansmedlen. De flesta kommuner som yttrat sig tillstyrker utredningens förslag och betonar vikten av att metodutveckling sker i nära samarbete mellan forskning och praktik. *Malmö kommun* och *Göteborgs kommun* ser hellre en utveckling av kvalitativt inriktade forskningsstudier eftersom enskilda projekt ofta upphör när bidraget upphör. *Akademikerförbundet SSR* understryker vikten av metodutveckling och vill se en satsning på ökat förebyggande stöd vilket skulle leda till att socialtjänsten får en ökad folklig legitimitet. *Föreningen Sveriges Socialchefer* tillstyrker utredningens förslag.

Bakgrund

Kunskapsläget inom socialtjänsten, det vill säga individ- och familjeomsorg samt vård och omsorg om äldre och funktionshindrade, har varit föremål för debatt i åtminstone tre decennier. Ett flertal utredningar har belyst området, bland andra Socialutredningen (SOU 1974:39) och Socialtjänstkommittén (SOU 1994:139 och SOU 1995:58).

I stora drag handlar det om två områden. Det ena rör frågor som hänger ihop med socialarbetarnas kompetens och socialtjänstens organisation och ledning. Det handlar om socionom- och sociala omsorgsprogrammens utformning, socialarbetarnas fortbildning och vidareutbildning, förmåga att skapa systematiska erfarenheter av god praktik samt hur arbetsledarna och arbetsorganisationen stödjer detta arbete.

Det andra området rör frågor om kunskapsproduktionen och kunskapsutvecklingen inom socialt arbete. Det handlar om utvecklingen av ämnet socialt arbete och studiepraktiken på högskolorna, förhållandet mellan central och lokal kunskapsproduktion, samspelet mellan utbildning, praktik och forskning samt huvudmannaskap och ansvar för kunskapsproduktion/kunskapsutveckling.

Behovet att i ökad utsträckning kunna värdera effekter och resultat av socialtjänstens verksamhet har länge uppmärksammats. Vikten av uppföljning och utvärdering av de sociala insatsernas värde för klienter/brukare och för samhället har betonats av de utredningar som varit verksamma inom socialtjänstområdet under de senaste åren.

Det som saknats är bl.a. statistiska basuppgifter inom socialtjänstområdet, en mer systematisk process av prövning och utvärdering av metoder och arbetssätt och ett systematiskt tillvaratagande av erfarenheter från kommunernas lokala utvecklingsarbete.

Med andra ord är frågan mångfacetterad och rymmer ett stort antal samspelande faktorer.

Ett nationellt program för kunskapsutveckling

Regeringen anser att det är viktigt med en samlad strategi för kunskapsutvecklingen inom socialtjänsten. Ytterst är detta en rättvise- och rättssäkerhetsfråga för de mest utsatta grupperna i vårt samhälle.

Socialstyrelsen fick därför under 1999 i uppdrag att i samråd med berörda intressenter utforma ett förslag till program för nationellt stöd till kunskapsutvecklingen inom socialtjänsten. Socialstyrelsen har haft programmet ute på remiss och i november 2000 avrapporterat uppdraget (SoS-rapport 2000:12).

Socialstyrelsens program innehåller ett antal förslag till hur ett nationellt stöd för kunskapsutvecklingen inom socialtjänsten bör utformas. I 7 a § SoL fastslås att insatser inom socialtjänsten ska vara av god kvalitet samt att det för utförande av socialnämndens insatser skall finnas personal med lämplig utbildning och erfarenhet. Socialstyrelsen ser ett behov av att kommunerna med utgångspunkt i bestämmelserna i 7 a § SoL utformar en strategi för kunskapsutvecklingen inom socialtjänsten. Vidare finns enligt planen behov av nationella riktlinjer baserade på

forskning, utvärdering och utvecklingsarbete samt nationella och internationella kunskapsöversikter.

Ett flertal remissinstanser har yttrat sig över de olika förslagen i Socialstyrelsens plan. Generellt ser remissinstanserna positivt på att regeringen lyfter fram kunskapsutvecklingen vilken uppfattas som en av de mer centrala frågorna inom socialtjänsten. Bland andra *Örebro Universitet, Länsstyrelsen i Dalarnas län, Svenska Kommunförbundet, SKTF, Linköpings kommun* och *Riksförbundet för Social och Mental Hälsa* anser att det är viktigt för att ge det sociala forskningsarbetet och utvecklingsarbetet stabilitet, kontinuitet och samordning. Behovet av att utveckla en kunskapsbaserad verksamhet där utfallet av olika insatser så långt möjligt kan förutses och värderas ur såväl de enskilda klienternas, olika grupper som samhällets perspektiv, lyfts också fram.

Ett nationellt program för kunskapsutvecklingen inom socialtjänsten omfattar ett stort antal intressenter. Nya samarbets- och samverkansformer ska initieras och det är viktigt att alla relevanta intressenter involveras i processen. Regeringen har i budgetpropositionen för år 2001 avsatt 50 miljoner kronor under en treårsperiod för att stödja denna process. Medlen kommer att disponeras och fördelas av Socialstyrelsen. Regeringen anser att Socialstyrelsen som nationell expert och tillsynsmyndighet är bäst lämpad att fungera som samordnare och motor i arbetet med kunskapsutvecklingen. I den plan som Socialstyrelsen presenterat finns ett antal förslag som faller inom styrelsens eget ansvarsområde och där arbetet med att realisera förslagen bör kunna komma igång relativt snabbt. Andra förslag måste för att kunna genomföras diskuteras och förankras med respektive huvudman. Det är dock av yttersta vikt att andra intressenter även fortsättningsvis är nära involverade i arbetet. Inte minst gäller detta klient och brukarorganisationerna inklusive pensionärs- och handikapporganisationerna.

En strategi för kunskapsutvecklingen inom socialtjänsten bör enligt regeringen vara en förutsättning för att kommunerna ska kunna leva upp till målen i 7 a § SoL. Socialstyrelsen lyfter i sin plan fram behovet av kunskapsunderlag för både kompetensutveckling och kompetenskrav samt för utbildningsanordnare. Kompetenskrav inom socialtjänsten är en fråga som diskuterats i många sammanhang. I dag saknas underlag för att precisera vilka kompetenskrav som bör gälla i socialtjänstens olika verksamheter. För den enskilde som är i behov av socialtjänstens insatser är det dock viktigt att mötas av rätt kompetens. Socialstyrelsen bör därför, även fortsättningsvis, tillsammans med berörda intressenter undersöka förutsättningarna för vilken kompetens som är nödvändig i socialtjänstens olika verksamheter.

Det finns behov av att utveckla och sammanställa kunskap om vad som är god praktik inom skilda områden av socialtjänsten och ge stöd till systematiskt arbete med jämförande studier mellan kommuner. Den tillgängliga kunskapen på socialtjänstområdet måste också sammanställas och samordnas.

Statistiken inom socialtjänsten behöver enligt regeringen förbättras och detta arbete måste ske i nära samråd med de organisationer som företräder socialtjänstens brukare samt övriga berörda. Det är i dag mycket svårt att bedöma tillståndet och utvecklingen inom socialtjänsten. De studier som bland annat Socialstyrelsen gjort tyder på en rådande

begreppsförvirring vilket försvårar uppföljning och tillsyn. Regeringen ser därför behov av att utveckla en enhetlig terminologi inom socialtjänsten. Detta utgör en nödvändig grund för att kunna hämta in uppgifter av god kvalitet.

När det gäller organisation och ledning ser regeringen dels att frågan om förutsättningar och former för ledarutbildning för socialtjänsten, dels att behovet av forskning kring ledning och organisering av socialtjänsten uppmärksammas.

Socialstyrelsen presenterar i sin plan ett antal förslag som rör socionom- och social omsorgsutbildningarna. Det handlar såväl om utbildningens utformning och resurser som förhållandet mellan utbildningen och studiepraktiken. Enligt planen behöver även fortbildning och vidareutbildning inom ramen för magisterutbildningen utvecklas. För de grupper som enbart har grundskole- och/eller gymnasiekompetens måste det också skapas en stabil struktur för fortbildning och vidareutbildning inom socialtjänsten. Enligt 1993 års högskolereform är det inte regeringens sak att ta ställning till hur olika högskoleutbildningar utformas. Högskoleverket presenterade år 2000 en utvärdering av socionomutbildningar (Högskoleverkets rapportserie 2000:6 R) som för närvarande remissbehandlas. I utvärderingen poängteras bl.a. vikten av att lärarna har praktisk kunskap om hur socionomers arbete gestaltar sig i verkligheten. Kunskapsutvecklingen inom socialtjänsten skulle sannolikt gynnas av en systematisk dialog mellan yrkespraktiken, utbildningen och forskningen.

Enligt vad regeringen erfar kommer socialtjänsten få ökade personal- och kompetensförsörjningsproblem i framtiden. Detta är en fråga som måste följas på både kort och lång sikt. Socialstyrelsen föreslår i sin plan att en referensgrupp bildas med representanter för berörda myndigheter och organisationer.

Långsiktiga programstöd bör enligt socialstyrelsens plan ges till (forskningsmässigt) underförsörjda kunskapsområden. Det gäller frågor om de sociala insatsernas värde för klienter/brukare inom samtliga verksamhetsområden inom socialtjänsten. Det gäller också ledarskaps- och organisationsutveckling samt socialtjänstekonomi. I den nyligen lagda Forskningspolitiska propositionen Forskning och förnyelse (prop. 2000/01:3) beskrivs det fr.o.m. årsskiftet 2000/2001 nyinrättade Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap. Forskningsrådet skall främja såväl grundläggande forskning som behovsstyrd forskning rörande välfärd, folkhälsa, omsorg, arbetsmarknad, arbetsorganisation och arbetsmiljö. Ansvarsområdet innefattar även socialtjänstens område.

Det statliga stödet till lokala och regionala FoU-enheter bör enligt regeringen utvärderas för att se om stödet bör ges en annan eller tydligare inriktning. När det gäller satsningen på regionala FoU-center inom äldreområdet omfattar den inte bara äldreomsorgen utan även äldreården. Detta har varit ett krav från regeringen för att erhålla stimulansbidrag. När det gäller utvärdering av denna satsning stödjer regeringen en utvärdering, som genomförs av Göteborgs Universitet på uppdrag av Socialstyrelsen.

Inför framtiden har riksdagen godkänt regeringens förslag om fortsatt stimulansbidrag till regionala FoU-center inom äldreområdet under åren 2002–2004.

Kunskapsutvecklingen inom socialtjänsten är ytterst en rättvise- och rättssäkerhetsfråga för de mest utsatta grupperna i vårt samhälle. Detta gör det enligt regeringen särskilt angeläget att de etiska överväganden som uppstår blir ordentligt belysta, inte minst ur klient och brukarperspektiv. Det är även angeläget att utveckla kunskaperna om hur socialtjänsten fungerar ur ett könsperspektiv.

Ett samlat grepp på kunskapsutvecklingen innebär att vissa frågor berör flera politikområden, vilket kräver en fördjupad samordning i den fortsatta beredningen inomregeringskansliet.

12 Vissa SiS-frågor

12.1 Möjlighet att ta blod-, urin- och utandningsprov på intagna i LVM-hem och särskilda ungdomshem

Regeringens förslag: En likalydande bestämmelse införs i lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall, lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga samt lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård som ger Statens institutionsstyrelse (SiS) möjlighet att ta blod-, urin- och utandningsprov på tvångsintagna i LVM-hem och i särskilda ungdomshem samt på dem som bereds sluten ungdomsvård vid sådana ungdomshem. Av rättssäkerhetsskäl skall ett positivt resultat åtföljas av en verifikationsanalys för att undanröja eventuella misstankar om ett falskt positivt svar.

Statens institutionsstyrelsens förslag: Överensstämmer i stort med regeringens förslag. SiS föreslog dock att drogkontroll även skulle omfatta dem som frivilligt vårdas på SiS institutioner. Sedan SiS skrivelse inkom har påföljden sluten ungdomsvård införts i straffsystemet.

Remissinstanserna: *Riksdagens ombudsmän, Justitiekanslern, Rikspolisstyrelsen, Barnombudsmannen, Kammarrätten i Stockholm, Göteborgs kommun, Stockholms kommun, Luleå kommun, Sundsvalls kommun, Svenska Kommunförbundet, Föreningen Sveriges socialchefer, Kriminalvårdsstyrelsen, Länsstyrelsen i Örebro län samt Norrköpings kommun* stöder förslaget om lagreglering av drogkontroller inom tvångsvården. Några remissinstanser är tveksamma till om förslaget också skall gälla de frivilligt vårdade.

Socialstyrelsen anser det angeläget att drogkontroller inom tvångsvården lagregleras, men anser att frågan bör beredas ytterligare, eftersom förslaget avser en tvångsåtgärd och det saknas vetenskaplig utvärdering av konsekvenserna, för bl.a. den enskilde.

Institutionen för socialt arbete vid Göteborgs universitet samt *Malmö kommun* avstyrker förslaget om lagreglering av drogkontroller i tvångsvården. Skälen är främst att LVM och LVU är vårdlagar med andra mål än kriminalvården.

Skälen för regeringens förslag: Vård och behandling av vuxna missbrukare sker i de allra flesta fall på frivillig väg, som bistånd enligt

socialtjänstlagen (1980:620). Detsamma gäller när det är fråga om insatser för ungdomar med missbruks- eller andra sociala problem. Det finns dock tillfällen när det är nödvändigt att utan den enskildes samtycke meddela behandlingsinsatser. Detta regleras i fråga om vuxna missbrukare i lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall (LVM) och när det gäller ungdomar i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). För vård av ungdomar som behöver stå under särskild tillsyn skall det enligt 12 § LVU finnas särskilda ungdomshem, ibland kallade § 12-hem. Statens institutionsstyrelse är huvudman för de hem som avses i 12 § LVU samt 22 och 23 §§ LVM (s.k. LVM-hem). Vid de särskilda ungdomshemmen verkställs också påföljden sluten ungdomsvård. Påföljden, som infördes den 1 januari 1999, kan bli aktuell för den som begått brott före fyllda 18 år och är tänkt som ett alternativ till fängelse. Vid påföljdsbestämningen skall domstolen – om den finner att en ung lagöverträdare har begått så allvarliga brott att påföljden skall bestämmas till fängelse – först pröva om påföljden i stället kan bestämmas till sluten ungdomsvård. Vid påföljdsbestämningen skall den unges behov av vård inte tillmätas någon betydelse. Den unges behov av vård skall däremot tillmätas stor betydelse vid verkställigheten. Frågor om verkställigheten av påföljden regleras i lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård (LSU).

SiS har i två skrivelser till regeringen (dnr. S1995/1528/IFO och S1998/1061/ST) med likartat innehåll tagit upp frågan om lagreglering av drokkontroller i tvångsvården. SiS anser att det i vissa fall finns behov av att kunna förelägga en intagen klient att lämna prov för kontroll av drogfrihet. Det gäller främst vid intagning i och inför vistelse utanför institutionen. Lagstödet bör enligt SiS också gälla dem som frivilligt vårdas på SiS institutioner samt dem som är dömda till sluten ungdomsvård.

Det förekommer vid såväl LVM-hemmen som vid de särskilda ungdomshemmen situationer då den intagnes drogfrihet behöver kontrolleras. Detta förekommer i större utsträckning inom LVM-vården än inom vården vid de särskilda ungdomshemmen. Sådan kontroll sker inte sällan med urinprov. Urinprov tas vid SiS institutioner i regel dels vid intagning som underlag för bedömning av avgiftning, dels inför överflyttning till öppnare vårdformer, inför utevistelse på egen hand samt inför placering i annan vårdform med stöd av 27 § LVM. Det händer också att urinprov tas vid misstanke om drogpåverkan samt ibland även stickprovsvis. Det finns dock varken i LVM, LVU eller LSU något lagstöd för att kräva att en intagen lämnar urinprov för att styrka drogfrihet. Riksdagens ombudsmän (JO) har vid flera tillfällen uttalat att det inte finns någon anledning att kritisera användningen av urinprov så länge en intagen vid ett LVM-hem, som frågeställningarna för JO:s prövning har gällt, frivilligt lämnar ett sådant prov. Däremot skulle det enligt JO inge betänkligheter om en myndighet utan lagstöd förvägrar en intagen någon förmån eller beslutar om bestraffning enbart för att han vägrar lämna urinprov. I ett beslut år 1994 (JO:s ämbetsberättelse 1995/96 s. 294) som rörde en anmälan från en grupp intagna vid ett LVM-hem ansåg JO att de regler som gällde inte var tillräckligt tydliga i fråga om urinprovstagning och kanske inte heller tillräckliga för att effektiv vård skall kunna bedrivas. JO konstaterade

därför med tillfredsställelse att SiS övervägt att till regeringen inkomma med förslag om närmare lagreglering.

Situationen för en intagen i kriminalvårdsanstalt påminner i viss mån om den som gäller för en intagen i LVM-hem respektive särskilt ungdomshem. Även i kriminalvården används blod-, urin- och utandningsprov för att kontrollera drogfrihet. Detta regleras i 52 d § lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt (KvaL). Där regleras att en intagen är skyldig att på anmaning lämna blod-, urin- eller utandningsprov för kontroll att han inte är påverkad av beroendeframkallande medel eller något dopningsmedel. Ett positivt urinprov kan vara en signal om att motivationsinsatserna behöver ökas. Det kan också föranleda begränsningar i rörelsefriheten för den intagne, t.ex. att permission eller förflyttning till öppen anstalt inte beviljas samt påverka tidpunkten för villkorlig frigivning.

SiS har utarbetat interna allmänna råd för verksamheten vid LVM-hemmen och de särskilda ungdomshemmen. I de interna allmänna råden för verksamheten vid LVM-hemmen (1997:2) anges att urinprov kan vara ett viktigt pedagogiskt instrument i vården, men att det skall användas restriktivt och med urskiljning. Urinprov skall framför allt inte ersätta den professionella bedömningen av om en klient är drogpåverkad som behandlingspersonalen gör i den nära kontakten med klienten. Uppkommer misstanke om att en intagen är narkotikapåverkad och denne nekar till det, kan klienten erbjudas lämna urinprov för att styrka sin drogfrihet. Accepterar inte klienten detta erbjudande är personalens bedömning avgörande för den fortsatta behandlingen. Ett positivt urinprov skall som regel alltid innebära att klienten konfronteras med resultatet och att behandlings- och motivationsinsatserna anpassas därtill. Däremot utgör ett positivt urinprov eller vägran att lämna urinprov inte grund för bestraffning eller indragen förmån. För att undvika felkällor och felaktig hantering av urinproven bör institutionschefen utse ett begränsat antal personer att handha provtagningen och analysen av proverna. Ett positivt urinprov bör inte föranleda polisanmälan om misstänkt narkotikabrott.

Liknande formuleringar finns i SiS interna allmänna råd för verksamheten vid de särskilda ungdomshemmen (1997:1).

Enligt SiS bedömning kräver urinprov som ett behandlingsinstrument inte någon särskild lagreglering. Med hantering av urinprov i enlighet med de interna allmänna råden är frivilligheten för klienten i de allra flesta fall reell. Som framgår av de interna allmänna råden erbjuds en intagen att lämna ett urinprov för att styrka sin drogfrihet i det fall personalen misstänker att den intagne är drogpåverkad. Det finns dock situationer som enligt SiS bedömning kräver en närmare lagreglering för att skapa den klarhet som bl.a. JO har efterlyst. Den ena gäller vid intagning. Vid det tillfället är det enligt SiS viktigt att kunna avkräva den intagne ett prov för att fastställa aktuellt missbruk, både för hantering av avgiftningen och för den fortsatta behandlingsplaneringen. Eftersom klienten vid intagningstillfället är ny för institutionspersonalen, torde det vara svårt att i den situationen förlita sig på personalens iakttagelser av om den intagne är påverkad av någon drog och vilken eller vilka droger det i sådant fall kan röra sig om. En annan situation är inför permission (LVU och LSU) eller placering i annan vårdform (LVM). Om en intagen vid ett sådant tillfälle har droger i kroppen kan den tilltänkta åtgärden innebära

en uppenbar risk för rymning eller återfall i missbruk eller brott, vilket kan äventyra hela behandlingen.

Regeringen anser att de av SiS framförda skälen till lagreglering av användning av drogtestar inom tvångsvården är väl underbyggda. Främst rättssäkerhetsskäl, men också behandlingsaspekter, talar för att det finns starka motiv att frångå den i princip frivilliga hanteringen som gäller vid institutionerna i dag. Av rättssäkerhetsskäl är det viktigt att det tydligt framgår vilka tester den intagne kan bli skyldig att genomgå. Regeringen anser därför att en intagen är, om inte annat föranleds av medicinska eller liknande skäl, skyldig att vid ankomst till ett LVM-hem eller särskilt ungdomshem och inför vistelse utanför institutionen efter uppmaning lämna blod-, urin- eller utandningsprov för kontroll om han eller hon är påverkad av narkotika, alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel, något sådant dopningsmedel som avses i 1 § lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel eller sådana medel som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor, om det kan misstänkas att den intagne är påverkad av något sådant medel. Ett positivt utslag i ett drogtest vid en sållningsanalys bör alltid följas upp av en verifikationsanalys. Detta är särskilt viktigt om den intagne förnekar att han eller hon har intagit droger. Med en verifikationsanalys undviker man risken att en intagen oskyldigt blir misstänkt för att ha varit drogpåverkad. Det torde också vara betydelsefullt för vårdens fortsatta genomförande, eftersom en förtroendefull relation mellan personal och intagna är en viktig förutsättning för ett framgångsrikt påverkans- och motivationsarbete.

Särskilda regler bör därför införas i LVM, LVU och LSU där skyldigheten att vid misstanke om drogpåverkan lämna prov för drogkontroll vid intagning i institutionen samt inför vistelse utanför hemmet regleras. Det är emellertid viktigt att understryka att den föreslagna regleringens syfte är att under vissa förutsättningar möjliggöra kontroll av drogfriheten med hjälp av blod-, urin- eller utandningsprov, inte att utvidga användningen av sådana kontroller så att de sker mer eller mindre rutinmässigt. Provtagning bör ske med urskiljning och skall endast genomföras då det på grund av omständigheterna i det särskilda fallet finns anledning att misstänka att en intagen är drogpåverkad. De vägledande principerna för urinprovstagning i SiS interna allmänna råd bör vara gällande även i de fall kontroll sker med stöd av här föreslagen lagreglering.

En reglering av drogtest genom urinprov av de som tvångsvårdas vid SiS institutioner får inte förväxlas med den reglering som finns i dag inom ramen för polisens befogenheter i samband med utredning av brottmål, bl.a. urinprov som bevis vid misstanke om narkotikakonsumtion. Dessa drogtestar omfattar inte unga under 15 år eftersom dessa inte är straffmyndiga. När regeringen föreslår en lagreglering av urinprovstagning vid SiS institutioner finns ingen nedre åldersgräns och kan således även omfatta unga under 15 år som befinner sig under tvångsvård enligt LVU. Då handlar det inte om att säkra bevis vid misstanke om narkotikakonsumtion utan om ett verksamt och relevant instrument för att vid behov säkra en god behandling av ungdomar som också kan upplevas som ett stöd för den unge t.ex. i samband med permissioner eller inför placering i annan vårdform.

Regeringen har viss förståelse för SiS förslag att också de som vårdas frivilligt på SiS institutioner skall omfattas av lagstödet. Det kan dock

varken anses rimligt eller möjligt att vidta tvångsåtgärder mot någon som på frivillig grund sökt vård för sina missbruksproblem på någon av SiS institutioner. Tvångsbefogenheter mot en frivilligt vårdad skulle i de allra flesta fall tendera att bli ett slag i luften, eftersom personen i fråga är fri att lämna institutionen så snart han eller hon inte accepterar en sådan åtgärd. Kravet på drogfrihet, som utan tvekan skall råda på SiS institutioner, måste dock självfallet också gälla för frivilligt vårdade. Det bör framgå av den behandlingsplan eller motsvarande som ligger till grund för utformning av vården, och som såväl SiS som den enskilde och den betalande kommunen har ställt sig bakom. Här bör också konsekvenserna av att bryta mot detta villkor framgå. Kravet på drogfrihet bör som för de tvångsvårdade upprätthållas och kontrolleras på det sätt som beskrivs i SiS interna allmänna råd.

12.2 Frågan om ledning av verksamheten vid LVM-hemmen

Regeringens förslag: En ändring görs i lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall med innebörden att ett LVM-hem skall ledas av en chef, inte en styrelse.

Statens institutionsstyrelsens förslag: Överensstämmer med regeringens förslag.

Remissinstanserna: Samtliga remissinstanser som har uttalat sig om uppgiften att leda verksamheten vid LVM-hemmen är positiva till förslaget. *Institutionen för socialt arbete vid Göteborgs universitet* har pekat på vikten av att utveckla former för insyn i verksamheten.

Skälen för regeringens förslag: Enligt 11 § lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall (LVM) skall ett LVM-hem ledas av en styrelse som också förestår vården, i den mån detta inte har överlåtits på en särskild föreståndare. SiS har föreslagit en ändring av LVM som innebär att ett LVM-hem skall ledas av en chef som utses av SiS. Skälen härtill är att SiS, efter huvudmannaskapsändringen år 1993, i praktiken övertagit det ansvar för verksamheten vid LVM-hemmen som tidigare åvilade LVM-styrelsen. SiS svarar enligt sin instruktion för planering, ledning och drift av samt tillsyn över hemmen samt för ekonomisk styrning, resultatuppföljning och kontroll. LVM-styrelsens roll vid chefstillsättningar är efter huvudmannaskapsförändringen enligt SiS endast en formalitet som inte längre används i praktiken. LVM-styrelsens enda kvarvarande uppgift är att ta emot anmälningar om intagna som varit i LVM-vård tre månader utan att vård i annan form kommit till stånd (29 § LVM). Uppdraget att utveckla vården så att vård i annan form kan komma till stånd samt att tillgodose kravet på rättssäkerhet i detta avseende är också viktiga delar i SiS huvudmannaskap, bl.a. inom ramen för myndighetens tillsynsuppdrag. Sammantaget innebär situationen att LVM-styrelsen efter det statliga huvudmannaskapet har förlorat sin roll och att styrelsen därför bör avskaffas.

Frågan om LVM-styrelserna behandlades i propositionen om ändrat huvudmannaskap för vissa institutioner inom ungdoms- och missbrukarvård (prop. 1992/93:61) som låg till grund för förändring av huvudman-

naskapet år 1993. Regeringen fann då skäl för att det även efter ett statligt övertagande av huvudmannaskapet skulle finnas en styrelse för LVM-hemmen. Lokala styrelserepresentanter förmodades underlätta samverkan med kommunerna, samtidigt som styrelsens uppgift att följa vårdens innehåll var en styrka ur rättssäkerhetssynpunkt. Samtidigt menade regeringen att SiS nära skulle följa utvecklingen och vid behov återkomma till regeringen med förslag till ändring.

Regeringen instämmer i SiS bedömning att LVM-styrelsen med det samlade huvudmannaskapet över LVM-vården förlorat det mesta av sin tidigare funktion. Det gäller framför allt frågor som har att göra med styrning av verksamheten och rättssäkerheten, där SiS lednings- och tillsynsfunktion i allt väsentligt ersätter den roll som LVM-styrelsen tidigare har spelat. I prop. 1992/93:61 förväntades LVM-styrelsen utgöra en länk till samarbete med kommuner och andra lokala aktörer. SiS verkar på socialtjänstens uppdrag. Utan en förtroendefull relation med kommuner och andra lokala aktörer torde det vara svårt att få till stånd en effektiv verksamhet som svarar mot kraven i LVM och socialtjänstlagen. LVM-styrelsens roll att stärka det samspelet förefaller av allt att döma ha spelat ut sin roll. För en väl fungerande verksamhet är det viktigt att det inte finns någon tvekan om chefs- och ledningsfunktionen. Med nuvarande ordning kan det innebära tveksamhet vem som innehar den funktionen på ett LVM-hem, styrelsen eller den av SiS tillsatta institutionschefen. Regeringen föreslår därför en ändring i LVM med innebörden att verksamheten vid ett LVM-hem skall ledas av en chef, som utses av SiS. Regeringen utgår ifrån att SiS i sin ledningsfunktion strävar efter att tillgodose de krav på öppenhet och insyn i verksamheten som LVM-styrelsen förmodats tillgodose.

12.3 Klargörande av när ett LVM-beslut upphör att gälla

Regeringens förslag: Ett beslut om vård enligt lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall upphör att gälla, i det fall den intagne olovligen under sammanlagt sex månader har vistats utanför institutionen eller varit intagen i häkte eller kriminalvårdsanstalt

Statens institutionsstyrelses förslag: Överensstämmer med regeringens förslag.

Remissinstanserna: De remissinstanser som yttrat sig över förslaget är positiva till det.

Skälen för regeringens förslag: Ett förtydligande bör göras i 12 § lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall (LVM) om när ett beslut om vård upphör att gälla. Nuvarande utformning av bestämmelsen innebär att ett sådant beslut upphör att gälla om en missbrukare under minst sex månader i följd *antingen* vistats olovligen utanför hemmet *eller* varit intagen i häkte eller kriminalvårdsanstalt. Justitiekanslern beslutade år 1996 att utge ersättning till en missbrukare för vilken beslutet inte upphört trots att hon varit frånvarande från LVM-hemmet under mer än sex månader, först som avviken och därefter omhändertagen av polis och intagen i kriminalvårdsanstalt. JK ansåg i sitt beslut att den språkliga utformning av 12 § inte överensstämde med motivskrivningarna i propo-

sitionen som föregick lagen. Enligt JK talar lagens förarbeten för att det är den *sammanlagda* bortovaron från vården som skall vara avgörande för om beslut om tvångsvård skall anses upphört att gälla eller inte. JK anser därför att det i ett framtida lagstiftningssammanhang kan finnas anledning att uppmärksamma frågan om när tvångsvård skall anses upphöra enligt 12 § LVM. Regeringen föreslår mot den bakgrunden en precisering av 12 § LVM så att det klart framgår att det är den sammanlagda tiden för bortovaron som avgör när ett beslut om tvångsvård upphör att gälla.

12.4 Tvångsbefogenheter i socialtjänstförordningen flyttas till LVM och LVU

Regeringens förslag: De bestämmelser i socialtjänstförordningen (1981:750) som medger användning av vissa tvångsåtgärder mot intagna i LVM-hem och särskilda ungdomshem flyttas till lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall (LVM) respektive lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU).

Skälen för regeringens förslag: Verksamheten vid LVM-hemmen och de särskilda ungdomshemmen regleras i lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall (LVM) och lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). Inom båda lagområdena finns bestämmelser om särskilda befogenheter för vårdgivaren. Bestämmelserna är i princip desamma i de båda lagarna. De innebär förbud för en intagen att inneha alkohol och andra berusningsmedel, regler för hur sådan egendom, om den har anträffats, skall hanteras, regler om kroppsvisitering och ytlig kroppsbesiktning samt regler om att en intagen får förhindras att lämna institutionen samt i övrigt underkastas begränsningar i rörelsefriheten. I lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård (LSU) finns motsvarande bestämmelser. Som framgått ovan föreslår regeringen därutöver att det i LVU, LVM och LSU införs en bestämmelse om att drogkontroll av en intagen får genomföras med blod-, urin- eller utandningsprov. I socialtjänstförordningen (1981:750) finns utöver regleringen i LVM och LVU bestämmelser som gäller för intagna i hem för särskild tillsyn, dvs. hem som avses i 12 § LVU och 23 § LVM. Bestämmelserna innebär att en intagen får beredas vård vid låsbar enhet upp till två månader samt att en intagen vid behov kan avskiljas från övriga vid institutionen upp till 24 timmar. En intagens rätt att i lämplig utsträckning ta emot telefon och besök regleras också här. Vad gäller LSU återfinns motsvarande bestämmelser i lagen.

Att vårda någon utan dennes samtycke är en grannliga uppgift. Hur välmotiverat ingreppet än är, ställer tvångsvården särskilda krav på vårdens innehåll och utformning av insatserna. Vården bör därför i största möjliga utsträckning planeras och utformas i samråd och samförstånd med den enskilde och med respekt för dennes integritet. Det finns dock tillfällen då tvångsåtgärder måste tillgripas för att vården skall kunna genomföras. I dag återfinns, som framgår ovan, regleringen av dessa i såväl LVM och LVU som i socialtjänstförordningen. Enligt regeringens uppfattning bör de bestämmelser som nu återfinns i socialtjänstförord-

ningen och som medger att tvångsåtgärder kan vidtas mot en intagen föras över till LVM och LVU. Skälen är att de grundläggande fri- och rättigheter som regeringsformen garanterar en medborgare enligt dess 2 kap. 6 § endast kan begränsas genom lag. Nuvarande ordning, som medger relativt ingripande frihetsinskränkningar utan direkt lagstöd, är därför enligt regeringens uppfattning inte tillfredsställande. Det gäller främst möjligheten till inlåsning samt isolering från övriga intagna, men det finns enligt regeringens uppfattning skäl att också i lag reglera bestämmelsen om möjligheten att i lämplig utsträckning ta emot telefonsamtal och besök.

13 Behandling av personuppgifter inom socialtjänsten

13.1 Författningsreglering av socialtjänstens behandling av personuppgifter

Nuvarande författningsreglering – nationella och internationella regler

Någon lagstiftning som direkt avser behandling av personuppgifter som förekommer inom socialtjänstens område finns i princip inte. Det finns dock en rad bestämmelser som tar sikte på en mer generell behandling av personuppgifter oberoende av på vilket samhällsområde registren kommer till användning. Inom socialtjänstens område finns dessutom bestämmelser som siktar till att bygga upp ett integritetsskydd för enskilda i samband med att socialtjänsten griper in och hjälper den enskilde i olika situationer.

I det följande redovisas några av de viktigaste bestämmelserna av intresse när det gäller behandling av personuppgifter inom socialtjänsten.

Regeringsformen

Det grundläggande skyddet för den personliga integriteten finns i regeringsformen. I 1 kap. 2 § tredje stycket regeringsformen anges bl.a. att det allmänna skall värna den enskildes privatliv och familjeliv. En särskild bestämmelse om den personliga integriteten och automatisk databehandling finns i 2 kap. 3 § andra stycket regeringsformen. Där anges att varje medborgare skall i den utsträckning som närmare anges i lag skyddas mot att hans personliga integritet kränks genom att uppgifter om honom registreras med hjälp av automatisk databehandling. Den närmare reglering som åsyftas i lagrummet återfinns sedan den 24 oktober 1998 i personuppgiftslagen (1998:204).

Sekretesslagen

Sekretesslagen (1980:100) innehåller bestämmelser om tystnadsplikt i det allmänna verksamhet och om förbud att lämna ut allmänna hand-

lingar. I det sistnämnda avseendet innefattar sekretesslagens bestämmelser begränsningar i den i tryckfrihetsförordningen stadgade rätten att ta del av allmänna handlingar. Sekretessen innebär ett förbud att röja en uppgift oberoende av hur detta sker. Sekretessen gäller både mot enskilda och mot andra myndigheter men också i förhållandet mellan olika verksamhetsgrenar inom samma myndighet om de är att betrakta som självständiga i förhållande till varandra.

Sekretess på socialtjänstens område regleras i 7 kap. 4 § sekretesslagen. Sekretessen avgränsas med ett omvänt skaderekvisit. Uppgifter får därmed inte lämnas ut om det inte står klart att dessa kan röjas utan att den enskilde eller någon honom närstående lider men. Beslut om omhändertagande, beslut om vård utan samtycke och beslut om sluten ungdomsvård är emellertid alltid offentliga. Vidare får utan hinder av sekretessen uppgift lämnas till enskild som uppnått myndig ålder om förhållanden av betydelse för att denne skall få vetskap om vilka hans biologiska föräldrar är.

Sekretess för personuppgifter i personregister regleras i 7 kap. 16 §. Sekretess gäller om det kan antas att ett utlämnande skulle medföra att uppgiften behandlas i strid med personuppgiftslagen.

I 9 kap. 4 § sekretesslagen regleras den s.k. statistiksekretessen. Sekretess gäller i sådan verksamhet hos myndighet som avser framställning av statistik samt, i den utsträckning regeringen föreskriver det samt i annan därmed jämförbar undersökning som utförs av myndighet, för uppgift som avser enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden och som kan hänföras till den enskilde. Sekretessen är enligt huvudregeln absolut men det finns fem undantag för vilka det gäller ett omvänt skaderekvisit. Till undantagen hänförs bl.a. uppgifter som behövs för forsknings- och statistikändamål och uppgift som inte är direkt hänförlig till den enskilde.

Datalagen

Den 24 oktober 1998 upphörde datalagen (1973:289) att gälla och ersattes av personuppgiftslagen (1998:204), som genomför Europaparlamentets och rådets direktiv 95/46/EG av den 24 oktober 1995 om skydd för enskilda personer med avseende på behandling av personuppgifter och om det fria flödet av sådana uppgifter.

Eftersom datalagen i enlighet med övergångsbestämmelserna till personuppgiftslagen fortsätter att i vissa fall gälla ytterligare en tid in på 2000-talet, finns det anledning att redovisa regelsystemet i datalagen.

Enligt datalagen får personregister inrättas, varmed förstås även insamling av uppgifter som skall ingå i registret, och föras endast av den som har anmält sig hos Datainspektionen och fått licens. En licens berättigar den registeransvarige att föra ett eller flera personregister.

Med hjälp av ADB för Datainspektionen ett register över licensanmälningar, licensregistret. Licensregistret får Datainspektionen använda för sin tillsyns- och informationsverksamhet samt som underlag för uppbörd av licensavgifter. För vissa typer av register med känsliga personuppgifter krävs utöver licens även ett särskilt tillstånd från Datainspektionen

Myndigheter inom socialtjänsten behöver inte ha tillstånd för att inrätta och föra personregister som innehåller uppgifter om att någon fått ekonomisk hjälp eller vård inom socialtjänsten. Enligt förarbetena avses

sådana kommunala register, vilka som ett led i en myndighets normala verksamhet innehåller uppgift om social omsorg. De uppgifter som får registreras är sådana som behövs för de verksamheter som regleras av socialtjänstlagen (1980:620), lagen om vård av missbrukare i vissa fall (1988:870) och lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga. Enligt Datainspektionens praxis innebär detta att det endast är uppgift om beslut om ekonomisk hjälp eller vård samt den paragraf som beslutet grundar sig på som får registreras. Skall andra känsliga uppgifter registreras blir registret tillståndspliktigt. Detsamma gäller om registret skall användas för annat än administrativt ändamål.

Det krävs synnerliga skäl för att andra än myndigheter som enligt lag eller annan författning har att föra förteckning över sådana uppgifter skall kunna få tillstånd att inrätta och föra personregister som innehåller vissa angivna typer av känsliga uppgifter, såsom exempelvis uppgift om att någon misstänks eller har dömts för brott eller varit föremål för vissa tvångsingripanden. Tillstånd att inrätta och föra personregister som i övrigt innehåller uppgifter om någons sjukdom, hälsotillstånd eller sexualliv eller uppgift om att någon fått ekonomisk hjälp eller vård inom socialtjänsten får bara om det finns särskilda skäl meddelas någon annan än en myndighet.

Personuppgiftslagen

Personuppgiftslagen (1998:204) som trädde i kraft den 24 oktober 1998, har ersatt den tidigare datalagen. Lagen innebär ett genomförande i svensk lagstiftning av Europaparlamentets och rådets direktiv 95/46/EG av den 24 oktober 1995 om skydd för enskilda personer med avseende på behandling av personuppgifter och om det fria flödet av sådana uppgifter.

Regeringen har i personuppgiftsförordningen (1998:1191) gett kompletterande föreskrifter beträffande sådan behandling av personuppgifter som omfattas av personuppgiftslagen. Vidare har Datainspektionen meddelat föreskrifter om, dels skyldigheten att anmäla behandlingar av personuppgifter till inspektionen (DIFS 1998:2), dels undantag från förbudet för andra än myndigheter att behandla personuppgifter om lagöverträdelser m.m. (DIFS 1998:3).

Tillämpningsområde

Personuppgiftslagen omfattar all behandling av personuppgifter som är helt eller delvis automatiserad (5 §). Lagen gäller även för manuell behandling av personuppgifter, om uppgifterna ingår i eller är avsedda att ingå i en strukturerad samling av personuppgifter som är tillgängliga för sökning eller sammanställning enligt särskilda kriterier, dvs. i ett register.

Personuppgiftslagen gäller inte för sådan behandling av personuppgifter som en fysisk person utför som ett led i en verksamhet av rent privat natur (6 §).

Lagen innehåller också en bestämmelse som anger att personuppgiftslagen inte skall tillämpas, om en sådan tillämpning skulle inskränka myndigheternas skyldighet att lämna ut uppgifter enligt 2 kap. tryckfrihetsförordningen (7 §).

Genom personuppgiftslagen utmönstras en rad begrepp som använts i datalagen, t.ex. personregister och i stället införs en rad nya begrepp, vilka definieras i 3 §. Med behandling (av personuppgifter) avses varje åtgärd eller serie av åtgärder som vidtas i fråga om personuppgifter, vare sig det sker på automatisk väg eller inte, t.ex. insamling, registrering, organisering, lagring, bearbetning eller ändring, återvinning, inhämtande, användning, utlämnande genom översändande, spridning eller annat tillhandahållande av uppgifter, sammanställning eller samkörning, blockering, utplåning eller förstöring. Personuppgifter definieras som all slags information som direkt eller indirekt kan hänföras till en fysisk person som är i livet. Personuppgiftsansvarig är den som ensam eller tillsammans med andra bestämmer ändamålen med och medlen för behandlingen av personuppgifter.

Behandling av personuppgifter

I lagen läggs fast vissa grundläggande krav på behandlingen av personuppgifter (9 §). Den personuppgiftsansvarige skall se till att

- a) personuppgifter behandlas bara om det är lagligt,
- b) personuppgifter alltid behandlas på ett korrekt sätt och i enlighet med god sed,
- c) personuppgifter samlas in bara för särskilda, uttryckligt angivna och berättigade ändamål,
- d) personuppgifter inte behandlas för något ändamål som är oförenligt med det för vilket uppgifterna samlades in,
- e) de personuppgifter som behandlas är adekvata och relevanta i förhållande till ändamålen med behandlingen,
- f) inte fler personuppgifter behandlas än som är nödvändigt med hänsyn till ändamålen med behandlingen,
- g) de personuppgifter som behandlas är riktiga och, om det är nödvändigt, aktuella,
- h) alla rimliga åtgärder vidtas för att rätta, blockera eller utplåna sådana personuppgifter som är felaktiga eller ofullständiga med hänsyn till ändamålen med behandlingen, och
- i) personuppgifter inte bevaras under en längre tid än vad som är nödvändigt med hänsyn till ändamålen med behandlingen.

För behandlingen av personuppgifter för historiska, statistiska eller vetenskapliga ändamål gäller vissa särregler. Behandling för sådana ändamål skall inte anses oförenlig med de ändamål för vilka uppgifterna samlades in och personuppgifter insamlade för sådana ändamål får bevaras under en längre tid än vad som sägs i punkten i) ovan. Dock gäller att uppgifterna inte får bevaras under en längre tid än som behövs för dessa ändamål.

Lagen innehåller en uttömmande uppräkningslista av de fall då personuppgifter får behandlas. Om känsliga personuppgifter, uppgifter om lagöverträdelse m.m. eller personnummer skall behandlas, måste behandlingen dessutom vara tillåten i enlighet med 13–22 §§. Innebär behandlingen att personuppgifter överförs till tredje land, dvs. till en stat som

inte ingår i Europeiska unionen eller är ansluten till Europeiska ekonomiska samarbetsområdet, måste också 33–35 §§ följas.

Förbudet mot behandling av känsliga personuppgifter är emellertid inte undantagslöst (14 §). I 15–19 §§ regleras under vilka omständigheter en behandling av känsliga uppgifter trots förbudet är tillåten.

Enligt 21 § är det förbjudet för andra än myndigheter att behandla personuppgifter om lagöverträdelser som innefattar brott, domar i brottmål, straffprocessuella tvångsmedel eller administrativa frihetsberövanden. Som exempel på administrativa frihetsberövanden nämns i förarbetena (prop.1997/98:44 s. 76) tvångsingripanden enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall och lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård. Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får dock meddela föreskrifter om undantag från förbudet.

Anmälningsskyldighet

Något tillståndsförfarande – motsvarande det som finns i datalagen – förekommer inte i personuppgiftslagen. Däremot föreskrivs i lagen att behandling av personuppgifter som är helt eller delvis automatiserad skall anmälas till tillsynsmyndigheten, dvs. Datainspektionen (36 §) Undantag från sådan anmälningsskyldighet gäller bl.a. för sådan behandling av personuppgifter som regleras genom särskilda föreskrifter i lag eller förordning.

Information

I 23–27 §§ finns bestämmelser om information till den registrerade.

Enligt 23 § skall den personuppgiftsansvarige i samband med att uppgifter om en person samlas in från personen själv, självmant lämna den registrerade information om behandlingen av uppgifterna.

När uppgifterna samlas in från någon annan källa än den registrerade, skall den personuppgiftsansvarige självmant lämna den registrerade information om behandlingen av uppgifterna när de registreras (24 §). Är uppgifterna avsedda att lämnas ut till tredje man, behöver informationen dock inte ges förrän uppgifterna lämnas ut för första gången. Information enligt 24 § behöver dock inte lämnas, om det finns bestämmelser om registrerandet eller utlämnandet i en lag eller någon annan författning (24 § andra stycket).

Enligt samma lagrum behöver information inte heller lämnas om detta visar sig omöjligt eller skulle innebära en oproportionerligt stor arbetsinsats. Om uppgifterna används för att vidta åtgärder som rör den registrerade, skall dock information lämnas senast i samband med att så sker.

I 25 § anges vilken information som skall lämnas självmant. Informationen enligt 23 eller 24 § skall omfatta uppgift om den personuppgiftsansvariges identitet, uppgift om ändamålen med behandlingen och all övrig information som behövs för att den registrerade skall kunna ta till vara sina rättigheter i samband med behandlingen, såsom information om mottagarna av uppgifterna, skyldighet att lämna uppgifter och rätten att

ansöka om information och få rättelse. Information behöver dock inte lämnas om sådant som den registrerade redan känner till.

Enligt 26 § är den personuppgiftsansvarige skyldig att till var och en som ansöker om det en gång per kalenderår gratis lämna besked om personuppgifter som rör den sökande behandlas eller ej. Behandlas sådana uppgifter skall skriftlig information lämnas också om vilka uppgifter om den sökande som behandlas, varifrån dessa uppgifter har hämtats, ändamålen med behandlingen, och till vilka mottagare eller kategorier av mottagare som uppgifterna lämnas ut. I 26 § andra stycket finns det bestämmelser dels om den registrerades ansökan om information, dels om vid vilken tidpunkt efter ansökan som den personuppgiftsansvarige skall lämna informationen. I 26 § tredje stycket finns vissa undantagsbestämmelser beträffande personuppgifter i löpande text. Med *mottagare* avses (3 §) den till vilken personuppgifter lämnas ut. När personuppgifter lämnas ut för att en myndighet skall kunna utföra sådan tillsyn, kontroll eller revision som den är skyldig att sköta, anses dock inte myndigheten som mottagare.

I den utsträckning det är särskilt föreskrivet i lag eller annan författning eller i beslut som har meddelats med stöd av författning att uppgifter inte får lämnas ut till den registrerade gäller, enligt 27 §, inte bestämmelserna om information. En personuppgiftsansvarig som inte är myndighet får därvid i motsvarande fall som avses i sekretesslagen (1980:100) vägra att lämna ut uppgifter.

Överklagande m.m.

Tillsynsmyndighetens beslut enligt personuppgiftslagen om annat än föreskrifter får överklagas hos allmän förvaltningsdomstol. Myndigheten får dock bestämma att beslutet skall gälla även om det överklagas. Prövningstillstånd krävs vid överklagande till kammarrätt.

I 48 § föreskrivs att den personuppgiftsansvarige skall ersätta den registrerade för skada och kränkning av den personliga integriteten som en behandling av personuppgifter i strid med lagen vid behandling av personuppgifter har orsakat. Ersättningsskyldigheten kan dock i den utsträckning det är skäligt jämkas om den personuppgiftsansvarige visar att felet inte berodde på honom eller henne.

Socialtjänstlagen

Dokumentation

I nuvarande 50–52 §§ socialtjänstlagen (1980:620), ges bestämmelser om dokumentation inom socialtjänsten. Dessa bestämmelser infördes, enligt vad regeringen uttalade i prop. 1996/97:124 (s. 149 f.), främst i förtydligande syfte och som ett komplement till förvaltningslagens regler. Reglerna om dokumentation är vidare generellt tillämpliga på sådan enskilt bedriven verksamhet inom socialtjänsten som står under länsstyrelsens tillsyn.

Ytterligare regler om dokumentation finns i socialtjänstförordningen (1981:750) och i förordningen (1998:641) om verkställighet av slutna ungdomsvård.

Handläggning av ärenden som rör enskilda samt genomförande av beslut om stödinsatser, vård och behandling skall dokumenteras. Enligt förarbetena (a. prop. s. 151 f. och 181) avses med handläggning av ärenden alla åtgärder från det att ett ärende anhängiggörs – genom ansökan eller på något annat sätt, t.ex. på initiativ av myndigheten själv – till dess att det avslutas genom beslut.

Dokumentationen skall utformas med respekt för den enskildes integritet samt att den enskilde bör hållas underrättad om de journalanteckningar och andra anteckningar som förs om honom. Vad som har kommit fram vid utredning som har betydelse för ett ärendes avgörande skall tillvaratas på ett betryggande sätt, och handlingar som rör enskildas personliga förhållanden skall förvaras så att den som är obehörig inte får tillgång till dem.

Register

Hos en socialnämnd finns personuppgifter om de enskilda klienterna i nämndens protokoll och i bilagor till dessa, i olika sammanställningsregister som kan föras manuellt eller med hjälp av ADB, och – framför allt – i personakterna. Dessa personakter innehåller en mängd uppgifter om klienten och hans anhöriga. Som regel innehåller akten löpande anteckningar från samtal som förts med den enskilde i samband med planerade eller genomförda insatser. Dessutom finns det i personakterna handlingar av skiftande natur. Där förvaras utredningar och kopior av beslut i tidigare ärenden, kopior av yttranden till andra myndigheter, inkomna anmälningar och rapporter, läkarintyg, skriftväxling med andra sociala myndigheter m.m. Som sökregister till personakterna finns ofta ett slag- eller sökregister som är upplagt på namn och personnummer. Ett sådant sökregister – som numera oftast torde föras med hjälp av ADB – med därtill hörande personakter bildar ett personregister (prop. 1979/80:1 Del A s. 435). Det blir vidare allt mer vanligt att även personakterna förs med hjälp av ADB, s.k. elektroniska akter.

I sådana personregister hos en socialnämnd som utgör sammanställningar av uppgifter får inte tas in uppgifter om ömtåliga personliga förhållanden. Denna bestämmelse gäller inte innehållet i de personakter som ingår i socialnämndernas personregister utan endast sådana register i mer inskränkt bemärkelse som utgör sammanställning av uppgifterna (prop. 1979/80:1 Del A s. 568 f.). Enligt förarbetena hör framför allt de databaserade personregistren hit men även alla former av manuella register såsom t.ex. kortregister över utbetalningar, bevakningsregister av olika slag, servicekort etc. I de register som avses i bestämmelsen får inte integritetskänsliga uppgifter tas in rörande t.ex. sjukdom, arbetsförmåga, missbruk, kriminalitet. Om sådana anteckningar behöver göras, blir det nödvändigt att lägga upp en personakt. I registret får sedan göras hänvisning till personakten.

En socialnämnd får dock i personregister av angivet slag ta in uppgifter om åtgärder som har beslutats inom socialtjänsten och som innebär myndighetsutövning samt den bestämmelse på vilken ett beslut om en sådan åtgärd grundas. Ett exempel på detta är beslut i ärenden om bistånd enligt socialtjänstlagen.

Enligt 60 § i den nuvarande socialtjänstlagen gäller som huvudregel att anteckningar och andra uppgifter i en personakt som tillhör socialnämndens personregister skall gallras fem år efter det att sista anteckningen gjordes i akten. Från denna gallringsregel undantas handlingar i faderskapsärenden, adoptionsärenden och i ärenden om placering av barn. Därutöver undantas från gallring vissa handlingar av hänsyn till forskningens behov.

Uppgifts- och underrättelseskyldighet

I 63–66 §§ nuvarande socialtjänstlag finns vissa bestämmelser om uppgifts- och underrättelseskyldighet för socialnämnd. Bl.a. skall socialnämnden, enligt vad regeringen närmare föreskriver, ur personregister lämna ut uppgifter till Socialstyrelsen för angelägna statistiska ändamål. Sådana närmare föreskrifter har meddelats i förordningen (1981:1370) om skyldighet för socialnämnderna att lämna statistiska uppgifter. Vidare skall socialnämnden lämna ut uppgifter ur personregister till statliga myndigheter, när detta begärs för forskningsändamål och det kan ske utan risk för att den enskilde eller någon honom närstående lider men.

Arkivlagen

Arkivlagen (1990:782) innehåller bestämmelser om myndigheternas och vissa andra organs arkiv samt om arkivmyndigheterna. Enligt 3 § bildas en myndighets arkiv enbart av de allmänna handlingarna från myndighetens verksamhet samt av sådana handlingar som avses i 2 kap. 9 § tryckfrihetsförordningen (vissa minnesanteckningar och utkast eller koncept) och som myndigheten beslutar skall tas om hand för arkivering.

EG:s dataskyddsdirektiv

Europaparlamentets och rådets direktiv 95/46/EG av den 24 oktober 1995 om skydd för enskilda personer med avseende på behandling av personuppgifter och om det fria flödet av sådana uppgifter ålägger EU:s medlemsstater att inom tre år genom lagstiftning eller på annat sätt ge föreskrifter av det innehåll som framgår av direktivet. Sedan den 24 oktober 1998 gäller i Sverige personuppgiftslagen (1998:204), vars bestämmelser i huvudsak följer direktivets text och disposition. Syftet med direktivet är dels att skydda fysiska personers grundläggande fri- och rättigheter, särskilt rätten till privatliv i samband med behandling av personuppgifter, dels att främja det fria flödet av personuppgifter mellan EU:s medlemsstater.

Dataskyddsdirektivet är endast bindande i fråga om det resultat som skall uppnås och överlämnar åt medlemsländerna att själva välja form och metod för detta. Medlemsstaterna får inom den ram som ges i direktivet närmare precisera villkoren för när behandling av personuppgifter får förekomma. Dessa preciseringar får dock inte hindra det fria flödet av personuppgifter inom unionen.

Europarådets ministerkommitté antog år 1980 en konvention till skydd för enskilda vid automatisk databehandling av personuppgifter (SÖ 1982:50), den s.k. dataskyddskonventionen. Konventionen trädde i kraft den 1 oktober 1985 och har ratificerats av ett antal länder, bl.a. Sverige.

Syftet med konventionen är att säkerställa respekten för grundläggande fri- och rättigheter, särskilt den enskildes rätt till personlig integritet i samband med automatisk databehandling av personuppgifter. Utgångspunkten är att vissa av den enskildes rättigheter kan behöva skyddas i förhållande till den princip om fritt flöde av information, oberoende av gränser, som finns inskriven i internationella överenskommelser om mänskliga rättigheter.

Varje konventionsstat kan göra vissa allmänna inskränkningar eller utvidgningar i tillämpningsområdet för konventionen i dess helhet. Därutöver finns vissa möjligheter att göra undantag från några av de enskilda bestämmelserna.

Europarådets rekommendationer om dataskydd

Europarådet har antagit ett flertal rekommendationer om dataskydd inom olika områden. Dessa rekommendationer är i och för sig inte bindande för medlemsländerna men genom att anta en rekommendation utan reservation anses medlemslandet i princip åtagit sig att följa den och försöka anpassa sin nationella lagstiftning till rekommendationens innehåll. Av intresse torde vara endast rekommendationen om skydd för personuppgifter som används för forskning och statistik, No. R (83) 10.

OECD:s riktlinjer

Inom Organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling (OECD) har en expertgrupp utarbetat vissa riktlinjer i fråga om integritetsskyddet och persondataflödet över gränserna. Riktlinjerna antogs år 1980 av OECD:s råd tillsammans med en rekommendation till medlemsstaternas regeringar om att beakta riktlinjerna i nationell lagstiftning. Samtliga medlemsländer, däribland Sverige, har godtagit rekommendationen och därmed åtagit sig att följa denna.

Regeringens förslag: Behandlingen av personuppgifter inom socialtjänsten författningsregleras.

Socialdatautredningens förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: I stort sett alla remissinstanser är positiva till förslaget och anser att det finns behov av en lagreglering. *Barnens rätt i samhället (BRIS)*, *Håby kommun* och *Riksförbundet PensionärsGemenskap* anser att behoven av reglering borde kunna lösas i befintliga lagar. *Solna och Gävle tingsrätter* anser att en reglering i stället kan göras genom undantag i personuppgiftslagen.

Skälen för regeringens förslag: Särskilda registerförfattningar har på senare år blivit allt mer vanliga. En registerförfattning innebär en special-

reglering i förhållande till personuppgiftslagen i syfte att komplettera den eller i vissa delar ersätta den. En särskild författning anses under vissa förutsättningar innebära en bättre garanti för utformning av integritetsskyddet i särskilt känsliga register. Sådan särskild författningsreglering av personregister har skett utifrån det principiella ställningstagandet att personregister med ett stort antal registrerade personer och ett integritetskänsligt innehåll bör vara reglerade i lag (prop. 1990/91:60 s. 56 ff. och bet. 1990/91:KU11 s. 11). Detta framhålls också i förarbetena till personuppgiftslagen (prop. 1997/98:44 s. 41). Registerförfattningar finns i dag inom flera områden och omfattar bl.a. behandling av personuppgifter om totalförsvarspliktiga, skatteregister, hälsodataregister, vårdregister, social och polisregister.

Det har länge funnits krav på en reglering av behandlingen av personuppgifter inom socialtjänsten. Frågan om författningsreglering av socialtjänstens personregister har tidigare behandlats av Socialtjänstkommittén (se kommitténs slutbetänkande dokumentation och socialtjänstregister SOU 1995:86). Regeringen fann emellertid att utredningen inte gav ett tillräckligt tillfredställande underlag för att förelägga riksdagen ett förslag i frågan (prop. 1996/97:124).

För behandling av personuppgifter inom socialtjänstens område gäller i dag personuppgiftslagen (1998:204) och övergångsvis datalagen (1973:289).

För verksamheten inom socialtjänsten är det nödvändigt med en omfattande hantering av känsliga personuppgifter. Det är i dag inte helt känt i vilken utsträckning personuppgifter behandlas automatiserat i kommunerna för socialtjänständamål. År 1995 gjorde Socialtjänstkommittén i sitt slutbetänkande Dokumentation och socialtjänst register (SOU 1995:86 s. 43) bedömningen att de flesta kommuner i landet vid den tidpunkten använde sig av automatiserad databehandling (ADB) för åtminstone något av socialtjänstens verksamhetsområden.

I de ADB-system som byggts upp i kommunerna lagras i huvudsak individrelaterade person-, ärende-, beslut- och verkställighetsuppgifter inom socialtjänsten. Personregistren används i första hand som stöd för handläggningen av de uppgifter där socialtjänsten har en utredningsskyldighet och som stöd för de beslut som utredningen mynnar ut i. Även under verkställighetsfasen används personregister som administrativt stöd vid handläggningen av arbetsplaner, genomförandet av olika insatser, utbetalningar av ekonomiskt bistånd, hanteringen av egenavgifter inom äldreomsorg m.m. Därutöver används personregistren – om än i mindre omfattning – som underlag för tillsyn, uppföljning och utvärdering av socialtjänstens verksamhet. Registren underlättar också rapporteringen av uppgifter till Socialstyrelsen som underlag för den officiella statistiken.

Socialtjänsten bör på samma sätt som i övrigt inom offentlig och privat förvaltning ha möjlighet att utnyttja modern informationsteknik för att höja effektiviteten och kvalitén i arbetet. Det gäller inte bara arbetet i enskilda ärenden utan även i hög grad möjligheten att uppfylla ökade krav i fråga om att följa, analysera och utveckla verksamheten, dvs. dokumentationen samt framställning av olika sammanställningar och statistik. En särskild författningsreglering av behandlingen av personuppgifter inom socialtjänsten kan ses som ett led i denna strävan.

Inom socialtjänstens område hanteras många uppgifter av mycket känslig natur och behandlingen av personuppgifter kan därför av den enskilde ses som ett intrång i den personliga integriteten. Mångfalden av uppgifter och det behov som finns inom socialtjänstens område av att hantera känsliga uppgifter av detta slag medför enligt regeringens mening att det finns behov av en särskild författningsreglering. Eftersom en sådan behandling bör få ske oavsett den enskildes inställning är det av vikt att författningen garanterar ett för detta område specialanpassat integritetsskydd för den enskilde.

Reglerna skall gälla för sådan behandling av personuppgifter som utförs av en socialnämnd i sin verksamhet eller av annan motsvarande kommunal inrättning vid handläggning av ärenden, den verksamhet som Statens institutionsstyrelse utför inom socialtjänstens område och sådan behandling som för tillsyn m.m. utförs av centrala förvaltningsmyndigheter. Även enskilda som behandlar personuppgifter inom socialtjänstens område kommer att omfattas av reglerna.

13.2 Lagteknisk utformning

Regeringens förslag: En ny lag om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten skall införas som anpassas till bestämmelserna i personuppgiftslagen (1998:204). Förslaget innebär bl.a. att lagen utgår från personuppgiftslagens tillämpningsområde, begrepp och terminologi. Bestämmelserna anger de undantag och preciseringar i förhållande till personuppgiftslagen som är motiverade.

Lagen skall ges namnet lag om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten.

Socialdatautredningens förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: I stort sett alla remissinstanser är positiva till utredningens förslag. Några menar dock att lagen i sig framstår som otymplig och innehållsfattig och föreslår i stället andra lösningar för att få den mer ändamålsenlig. *Justitieombudsmannen (JO)* och *Hovrätten för Övre Norrland* anser att lagen även bör innefatta regler om undantag från eller kompletteringar till personuppgiftslagen (1998:204). *Juridiska fakulteten vid Uppsala universitet* ifrågasätter om förslaget uppfyller målsättningen att styra och precisera. För att fylla en funktion bör det i lagen anges närmare avgränsningar för när personuppgifter skall få behandlas. *Datainspektionen* framhåller att det är nödvändigt att införa begränsningar beträffande ändamål, personuppgiftsansvar, sökmöjligheter och direktåtkomst samt särskilda bestämmelser om information i samband med att uppgifterna registreras och om rätt att överklaga.

Skälen för regeringens förslag: Verksamheten inom socialtjänsten innefattar en omfattande hantering av personuppgifter som är känsliga från integritetssynpunkt. Därtill kommer att verksamheten berör ett mycket stort antal enskilda individer. Redan detta förhållande talar för att behandlingen av personuppgifter inom socialtjänsten bör regleras i lag. Ett annat skäl är att regeringen i samband med införandet av personuppgiftslagen (prop. 1997/98:44 s. 40 f.) uttalade att den nya lagen i princip bara bör innehålla generella regler och att behovet av undantag

och särregler för mer speciella områden får tillgodoses genom andra författningar. Det framhölls att registerförfattningarna innehåller många preciserade och viktiga regler som inte rimligen kan ersättas av de generella bestämmelser som den nya lagen innehåller. Vid utskottsbehandlingen av förslaget till personuppgiftslag uttalade Konstitutionsutskottet, i sitt av riksdagen godkända betänkande, att det saknas anledning att nu avvika från den tidigare fastlagda målsättningen att myndighetsregister med ett stort antal registrerade personer och ett särskilt känsligt innehåll skall regleras särskilt i lag (bet. 1997/98:KU 18 s. 43, rskr. 1997/98:180).

Det finns emellertid även andra skäl som talar för en särskild lagreglering, bl.a. rätt att behandla personuppgifter som är att anse som *känsliga* i personuppgiftslagens mening. Även vissa andra undantag, som regeringen återkommer till, behöver göras från regleringen i personuppgiftslagen.

Det är visserligen inget som hindrar att sådana undantag som nämnts ovan görs i annan form än i en särskild lag, t.ex. får enligt 20 § personuppgiftslagen regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer meddela föreskrifter om ytterligare undantag från förbudet i 13 § mot att behandla känsliga personuppgifter. Eftersom frågan om undantag från personuppgiftslagens bestämmelser rör en så integritetskänslig verksamhet som socialtjänsten, bör dock saken underställas riksdagen.

Avsikten med lagstiftningen är inte att på något sätt utvidga socialtjänstens nuvarande möjligheter att registrera uppgifter om medborgarna. Huruvida personuppgifter i det enskilda fallet skall samlas in eller lämnas ut avgörs av annan lagstiftning (t.ex. tryckfrihetsförordningen, sekretesslagen (1980:100) och socialtjänstlagen (1980:620)) och inte av personuppgiftslagen eller av den lag som nu föreslås. Vad som däremot är viktigt att åstadkomma är att den lagstiftning som skall reglera under vilka förutsättningar personuppgifter i övrigt får behandlas inom socialtjänsten, inte hindrar att personuppgifter får behandlas när så krävs för att socialtjänsten skall kunna fullgöra sina arbetsuppgifter.

Utgångspunkten för en ny lag bör vara att lagen innehåller de bestämmelser om behandling av personuppgifter som avviker från personuppgiftslagen. Den föreslagna lagen kommer inte att innehålla en fullständig reglering utan kan mer ses som en ramlag som reglerar de frågor som är av särskild betydelse inom socialtjänstens område. Sambandet med personuppgiftslagen görs tydligt genom att det införs en särskild bestämmelse som markerar detta förhållande och att rubriksättningen – så långt möjligt – anknyter till den lagen.

Lagrådet har ifrågasatt om inte lagen har fått alltför mycket karaktär av ramlag och om inte fler materiella bestämmelser bör införas på detta integritetskänsliga område samt att detta bör övervägas i det fortsatta lagstiftningsarbetet. Ett alternativ som regeringen har övervägt har varit att utforma lagen på ett sådant sätt att den blir mer ”självbärande” i förhållande till personuppgiftslagen (1998:204). En fördel med en sådan lösning skulle vara att regelsystemet för socialtjänsten då skulle bli mer lättöverskådligt. Enligt regeringens mening råder det inte heller något tvivel om att det från integritetssynpunkt skulle vara en fördel om det i lagtext på ett mer konkret sätt kunde anges fler materiella regler, t.ex. precisera för vilka ändamål personuppgifter får behandlas inom social-

tjänsten. Regeringen har emellertid bedömt det som i praktiken omöjligt att göra så.

Lagrådet har i yttrande i propositionen 2000/01:33 Behandling av personuppgifter inom skatt, tull och exekution, där man använde sig av en lagstiftningsteknik för att få hanteringen mer självbärande i förhållande till personuppgiftslagen, uttalat att en sådan teknik som där användes var otillfredsställande. Även om tekniken användes i ett annat sammanhang och inte går att överföra direkt på socialtjänstens område bäddar, enligt regeringens mening, en mer självbärande lagstiftning för särskilda risker samt kan leda till ofullständighet och dubbelreglering i förhållande till personuppgiftslagen. Därför bör den nu föreslagna lagen begränsas till att avse sådant som är specifikt för socialtjänstområdet med dess höga krav när det gäller integritetsskydd.

Ett avgörande skäl för att hålla sig till en mer allmän reglering är att socialtjänstens område är mångfacetterad och svår att detaljreglera. Möjligheterna att mer ingående reglera själva behandlingen av personuppgifter inom socialtjänsten är små. Graden av integritetskänslighet varierar i stor utsträckning och inom socialtjänsten finns behov av att behandla ett synnerligen stort antal olika personuppgifter. Stora delar av den kommunala verksamheten, Statens institutionsstyrels verksamhet och även olika typer av enskild verksamhet kommer att omfattas av bestämmelserna (se avsnitt 13.3).

I lagen görs inte någon uppräknings av för vilka ändamål som behandling får ske (se avsnitt 13.4). I stället anges att behandling av uppgifter får ske endast om behandlingen är nödvändig för att arbetsuppgifter inom socialtjänsten skall kunna utföras. Såvitt gäller ärendehandläggningen i en verksamhet som socialtjänsten har regleringen i direktiven till Socialdatautredningen uttalat att regler som begränsar vad som får registreras för att uppnå ett integritetsskydd är det som mest försvårar ett rationellt utnyttjande av informationstekniken i verksamheten.

Samtliga kategorier av personuppgifter kommer i och för sig att få behandlas inom socialtjänsten (se avsnitt 13.5). Det finns dock särskilda regler i socialtjänstlagen (2001:000) som begränsar och preciserar socialnämnds m.fl. hantering av personuppgifter. Dessutom finns det särskilda bestämmelser om tystnadsplikts- och sekretessbestämmelser i sekretesslagen (1980:100), socialtjänstlagen (2001:000) och i lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade som begränsar hanteringen av personuppgifter.

Enligt regeringens mening kan det dock vara befogat att ytterligare begränsa den tillåtna behandlingen samt direktåtkomst, sökbegrepp och samkörning inom särskilda verksamhetsområden. För att skapa ett effektivt integritetsskydd som inte sätter hinder i vägen för en föränderlig verksamhet bör regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer ges rätt att meddela föreskrifter i detta avseende. Därutöver bör regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer ges rätt att meddela föreskrifter om personuppgiftsansvaret. Regeringen bör även ges rätt att meddela föreskrifter om i vilken utsträckning personuppgifter får föras över till tredje land. Se avsnitt 13.6–13.10.

Det kan även tilläggas att begränsningar i fråga om vad som får registreras, m.m. inte är den enda möjligheten att skapa ett effektivt integritetsskydd. Möjligheterna att skapa ett verksamt skydd genom fortlöpande

kontroll av användning i efterhand (loggning) och andra säkerhetsfunktioner har förbättrats starkt genom teknik- och systemutvecklingen under senare år.

Eftersom den föreslagna lagen bör ha samma tillämpningsområde som personuppgiftslagen och enhetliga regler bör gälla för såväl manuell behandling av uppgifter som automatiserad används inte registerbegreppet i lagen. Lagen ges därför namnet lag om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten.

13.3 Tillämpningsområde

Regeringens förslag: Lagen om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten skall tillämpas vid behandling av personuppgifter inom socialtjänsten. Begreppet socialtjänst föreslås bli definierat i lagen.

Lagen skall – liksom personuppgiftslagen (1998:204) – gälla för sådan behandling av personuppgifter som är helt eller delvis automatiserad och även för annan behandling, om uppgifterna ingår i eller är avsedda att ingå i en strukturerad samling av personuppgifter som är tillgängliga för sökning eller sammanställning enligt särskilda kriterier, dvs. för manuell behandling av personuppgifter.

Det införs inte några särbestämmelser för den automatiserade behandlingen av personuppgifter.

Lagen omfattar myndigheter och enskilda som behandlar personuppgifter inom socialtjänstens område.

Lagen är inte tillämplig vid behandling av personuppgifter för forsknings- och statistikändamål och inte heller vid behandling av personuppgifter hos domstolar. Behandling för sådana ändamål kommer att få regleras av bestämmelserna i personuppgiftslagen och av eventuell annan särslagstiftning på området.

Socialdatautredningens förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Flertalet remissinstanser har inte yttrat sig i frågan. *Hovrätten för Övre Norrland, Stockholm kommun, Lessebo kommun, Skara kommun och Föreningen Sveriges socialchefer* tillstyrker förslaget. *Gävle tingsrätt* avstyrker förslaget då det inte behövs någon särskild definition av begreppet socialtjänst just för detta område. *Justitieombudsmannen (JO)* anger att det bör uttryckas tydligare att begreppet socialtjänst även inrymmer verksamhet i enskild regi. *Länsstyrelsen i Stockholms län* anser att socialtjänstbegreppet i stället bör tas in i socialtjänstlagen. *Skolverket* anger att deras tillsyn av den utbildning som anordnas på särskilda ungdomshem inte bör omfattas av begreppet socialtjänst. *Socialvetenskapliga forskningsrådet* anger att gränsdragningen mellan forskning och utvärdering är oklar och att även forskning bör omfattas av reglerna.

Begreppet socialtjänst

Till socialtjänst räknas sedan socialtjänstlagen (1980:620) trädde i kraft inte enbart verksamhet enligt denna lag utan även på området närliggande verksamhet som regleras enligt annan lagstiftning. Reglerna i socialtjänstlagen tillämpas i den mån dessa lagar saknar särskilda bestämmelser i frågan. Enligt regeringens mening är verksamhetsområdet så vidsträckt att det behövs en särskild definition av begreppet socialtjänst. Det kan inte, som *Länsstyrelsen i Stockholms län* föreslår, anses tillräckligt att ta in socialtjänstbegreppet i socialtjänstlagen. Enligt regeringens mening är det väsentligt att regleringen av hur personuppgifter behandlas får en gemensam grund att stå på. En lämplig väg är att samla all verksamhet som innefattar socialtjänst och reglera hanteringen av personuppgifter särskilt. Som tidigare nämnts föreligger det även andra skäl som talar för att behandlingen av personuppgifter bör regleras särskilt (se avsnitt 13.2).

När det gäller definitionen av begreppet socialtjänst får det, såsom utredningen framhållit anses lämpligt att söka ledning i den definition av begreppet socialtjänst som återfinns i 7 kap. 4 § sekretesslagen (1980:100). Det är också praktiskt att begreppet därvidlag inte skiljer sig alltför mycket åt.

Enligt regeringens mening skall med socialtjänst förstås;

- verksamhet enligt lagstiftning om socialtjänst och anslutande särskild lagstiftning om vård av unga och av missbrukare utan samtycke,
- verksamhet som i annat fall bedrivs av socialnämnd,
- verksamhet som bedrivs av Statens institutionsstyrelse,
- verksamhet hos kommunal invandrarbyrå,
- verksamhet enligt lagstiftningen om stöd och service till vissa funktionshindrade,
- handläggning av ärenden om bistånd som lämnas av socialnämnd enligt lagstiftning om mottagande asylsökande m.fl.,
- handläggning av ärenden om introduktionsersättning för flyktingar och vissa andra utlänningar,
- handläggning av ärenden om tillstånd till parkering för rörelsehindrade samt
- tillsyn, uppföljning, utvärdering, kvalitetssäkring och administration, under förutsättning att det anknyter till det huvudsakliga verksamhetsområdet.

Förslaget innebär – när det gäller Statens institutionsstyrelse – emellertid en viss avvikelse från vad som gäller enligt 7 kap. 4 § tredje stycket sekretesslagen. Detta har sin grund i att styrelsen även bedriver verksamhet som endast är reglerad i förordning, men som lämpligen bör omfattas av den föreslagna lagstiftningen.

Den nämnda uppräknningen av verksamheter m.m. som innefattas i begreppet socialtjänst är uttömmande. Förslaget inkluderar även sådan verksamhet som bedrivs av enskilda. Det bör dock framhållas att sådan verksamhet som inte omfattas av denna lag eller av annan särlagstiftning omfattas av personuppgiftslagen (1998:204). Konsekvensen av att man låter en verksamhet falla utanför lagens tillämpningsområde blir alltså inte att behandlingen av personuppgifter i den verksamheten förblir

oreglerad. Huruvida de personuppgifter som har samlats in med stöd av denna lag får behandlas för t.ex. sådan verksamhet som nu nämnts, dvs. utanför socialtjänsten, får således avgöras efter en tillämpning av personuppgiftslagen.

Med verksamhet förstås inte enbart den verksamhet som utgörs av handläggning av ett ärende utan även rent faktisk verksamhet, som t.ex. handlingar och uppgifter i övrigt som gäller uppsökande verksamhet, social hemhjälp, kommunal färdtjänst, behandlingshem och servicehus samt socialnämnds utredning och framställning enligt särskild lagstiftning om vård av unga och av missbrukare utan samtycke.

Manuell samt hel och delvis automatiserad behandling

Personuppgiftslagen (1998:204) gäller för sådan behandling av personuppgifter som helt eller delvis är automatiserad. Lagen gäller även för annan behandling av personuppgifter, om uppgifterna ingår i eller är avsedda att ingå i en strukturerad samling av personuppgifter som är tillgängliga för sökning eller sammanställning enligt särskilda kriterier (5 § personuppgiftslagen).

Enligt regeringens mening bör en lag som avser behandling av personuppgifter inom socialtjänsten ha samma tillämpningsområde som personuppgiftslagen. Det finns flera skäl för en sådan lösning.

För det första förekommer det fortfarande i en inte obetydlig utsträckning att personuppgifter inom socialtjänsten behandlas manuellt i register. Det finns skäl att tro att det kommer att förhålla sig på det viset under en längre övergångsperiod. Vidare kan det väl knappast uteslutas att det alltid kommer att finnas ett visst behov av att behandla personuppgifter manuellt i register.

Om tillämpningsområdet för lagen om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten begränsades till att avse endast automatiserad behandling av personuppgifter, skulle den manuella behandlingen av sådana uppgifter i ett register komma att regleras enbart av personuppgiftslagen. Personuppgiftslagen gäller i den mån det inte i annan lag eller författning finns avvikande bestämmelser. Detta skulle få till följd att känsliga personuppgifter inte skulle kunna behandlas manuellt i ett register inom socialtjänsten. Lagen bör därför gälla inte bara för all automatiserad behandling av personuppgifter utan även för manuell behandling av personuppgifter, om uppgifterna ingår i eller är avsedda att ingå i en strukturerad samling av personuppgifter som är tillgängliga för sökning eller sammanställning enligt särskilda kriterier.

Huruvida manuell behandling av personuppgifter i personakter kommer att omfattas av lagens tillämpningsområde är beroende av om de personaktsystem som används inom socialtjänsten är att anse som register i personuppgiftslagens mening, dvs. om de är sökbara på det sätt som där krävs. De sökregister som finns till personakterna är slag- och sökregister som är upplagda på namn och personnummer. När en stor mängd personuppgifter på papper behandlas på sådant sätt får de anses ha struktur av ett register (proposition 1997/98:44 s. 39) För att så skall anses vara fallet talar också det förhållandet att sökregistret och akten bör ses i ett sammanhang (proposition 1979/80:1 s.438 samt betänkandet Socialtjänst och socialförsäkringstillägg – Lagar och motiv SOU 1977:40

s. 740). Utanför lagens tillämpningsområde faller således manuell behandling av personuppgifter som inte ingår i och inte heller är avsedda att ingå i ett register.

Enligt regeringens uppfattning bör lagen – i likhet med personuppgiftslagen – inte innehålla några särregler för när uppgifter behandlas automatiserat. Det är viktigt att den nya lagen så litet som möjligt hämmar användningen av modern informationsteknik.

Forsknings- och statistikändamål samt behandling av personuppgifter hos domstolar

I förarbetena till personuppgiftslagen uttalade regeringen (prop. 1997/98:44 s. 71) att vikten av att värna om forskningens frihet gör att det förefaller lämpligare att göra en avvägning i varje enskilt fall än att i den nya lagen införa generella regler om vilken forskning och statistik som skall tillåtas. Regeringen tillade att många av dessa olikartade forsknings- och statistikprojekt som regel pågår bara under en begränsad tid. (s. 71)

Den bedömning som regeringen gjorde i lagstiftningsärendet om en ny personuppgiftslag bör gälla även inom detta område. Inte heller lagen om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten kommer således explicit ange när personuppgifter får behandlas för forskning och statistik. Behandling för sådana ändamål faller således utanför lagens tillämpningsområde. I lagen skall därför – eftersom definitionen av socialtjänst i vissa fall kan innefatta även t.ex. forskning, se t.ex. 2 § första stycket 4 förordningen (1996:610) med instruktion för Statens institutionsstyrelse – tas in en uttrycklig bestämmelse om att lagen inte skall tillämpas vid behandling av personuppgifter för forsknings- och statistikändamål.

Endast i den mån förutsättningarna i personuppgiftslagen är uppfyllda kommer behandling av personuppgifter inom socialtjänsten att kunna användas för forsknings- och statistikändamål. Av 9 § andra stycket personuppgiftslagen följer att behandling för historiska, statistiska och vetenskapliga ändamål inte skall anses oförenlig med det ändamål för vilka uppgifterna ursprungligen samlades in. I 19 § personuppgiftslagen finns en allmän bestämmelse i ämnet. Känsliga personuppgifter får behandlas för forsknings- och statistikändamål, om behandlingen är nödvändig enligt särskilda förutsättningar och om samhällsintresset av det forsknings- eller statistikprojekt där behandlingen ingår klart överväger den risk för otillbörligt intrång i enskildas personliga integritet som behandlingen kan innebära. Det är i första hand den personuppgiftsansvarige som på eget ansvar gör avvägningen (undantag om behandlingen godkänts av en forskningsetisk kommitté). Personuppgiften får lämnas ut för att användas i sådana projekt om inte något annat följer av regler om sekretess och tystnadsplikt.

Begreppet forskning bör beröras något eftersom forskning inte får förväxlas med uppföljning, utvärdering eller kvalitetssäkring. I propositionen Rättspsykiatriskt forskningsregister (prop. 1998/99:72 s. 36 f.) hänvisar regeringen till bl.a. ett uttalande i betänkandet Forskningsetisk prövning – Organisation, information och utbildning (SOU 1989:74 s. 25) samt framhålls att det är svårt att ge någon mera exakt definition av

begreppet forskning. Där uttalade Forskningsetiska utredningen att begreppet forskning i ett OECD-dokument från år 1970 har fått en tvådelad förklaring, och tillade;

Där talar man om dels grundforskning, dels tillämpad forskning, riktad forskning. I båda fallen finns det emellertid en gemensam kärna som getts formuleringen att man med forskning menar ”ett systematiskt och metodiskt sökande efter ny kunskap och nya idéer”. Denna allmänt inriktade och vida definition utgår jag också i från, när jag talar om ”forskning”, oberoende av inriktning, område och finansiering.

I förarbetena till personuppgiftslagen (prop. 1997/98:44 s. 127) uttalades om begreppet forskning bl.a. följande.

Med forskning avses i paragrafen [19 §] i första hand den verksamhet som bedrivs vid etablerade institutioner, såsom universitet och högskolor eller privata, väletablerade forskningsinstitut. Även sådana epidemiologiska undersökningar som utförs vetenskapligt omfattas. Släktforskning faller utanför, liksom annan forskning eller utredningsverksamhet av mera privat natur. Det måste finnas ett samhällsintresse av att forskningen bedrivs, och den måste vara vetenskaplig i någon mening.

I enlighet med *Lagrådets* förslag har tillagts att lagen inte heller tillämpas vid behandling av personuppgifter hos domstolar. Lagrådet har anmärkt att en sådan undantagsbestämmelse innebär att automatiserad behandling av personuppgifter i mål hos domstolar faller under personuppgiftslagen, om inte annat följer av lag eller förordning. I detta sammanhang kan nämnas att regeringen har tillsatt en utredning, den s.k. Domstolsdatautredningen (Ju 2000:08), som har i uppdrag att se över behandlingen av personuppgifter hos samtliga domstolar samt föreslå de författningsändringar som behövs för den framtida behandlingen av personuppgifter hos dessa. Utredningen beräknas lämna ett delbetänkande den 31 mars 2001 och lägga fram förslag som är föranledda av att den övergångsvisa tillämpningen av datalagen upphör att gälla den 30 september 2001. Uppdraget i sin helhet skall redovisas den 31 december 2001. Regeringen förbehåller sig därför möjlighet att återkomma i frågan vid ett senare tillfälle.

13.4 Ändamålen med behandlingen av personuppgifter

Regeringens förslag: Personuppgifter får behandlas bara om behandlingen är nödvändig för att arbetsuppgifter inom socialtjänsten skall kunna utföras.

Enskilda har inte rätt att motsätta sig sådan behandling som är tillåten enligt lagen.

Personuppgifter får lämnas ut om det följer av lag eller förordning.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter som begränsar den tillåtna behandlingen av personuppgifter.

Socialdatautredningens förslag överensstämmer med regeringens, förutom att utredningen föreslår att det får ankomma på den personuppgiftsansvarige i respektive verksamhet att med beaktande av personuppgiftslagen (1998:204) ange för vilka ändamål personuppgifter behandlas. Endast ändamål som är nödvändiga för att en arbetsuppgift inom socialtjänsten skall kunna utföras kan därvid vara berättigade.

Remissinstanserna: Flertalet av de remissinstanser som yttrat sig tillstyrker eller har inget att invända mot förslaget. *Riksdagens ombudsman (JO)*, *kammarrätten i Göteborg* och *Datainspektionen* anser att ändamålen bör specificeras alternativt exemplifieras i lagen. *Hovrätten för Övre Norrland* ställer sig tveksam till om förslaget uppfyller EG-direktivet och anser att ändamålen borde preciseras i förordning eller föreskrifter för respektive verksamhetsområde.

Skälen för regeringens förslag: Enligt personuppgiftslagen gäller att personuppgifter får samlas in bara för särskilda, uttryckligt angivna och berättigade ändamål samt att uppgifterna senare inte får behandlas för något ändamål som är oförenligt med det för vilket uppgifterna samlades in. Tanken är att den personuppgiftsansvarige själv, redan när uppgifterna samlas in, skall ange särskilda ändamål för sin behandling av personuppgifterna. Dessa ändamål sätter sedan gränser för hur uppgifterna får behandlas.

Personuppgiftslagen innehåller vidare en uppräknning av när behandling av personuppgifter är tillåten. Det är bl.a. tillåtet att behandla personuppgifter efter den registrerades samtycke. I vissa fall får personuppgifter behandlas trots att samtycke från den registrerade saknas. En förutsättning i samtliga fall är att behandlingen är nödvändig för ändamålen.

Det finns ett allmänintresse att socialtjänstens verksamhet bedrivs effektivt och säkert. Även med beaktande av den enskildes krav på integritet bör personuppgifter få behandlas i verksamheten utan att den som uppgiften avser har gett sitt samtycke.

Behandling av personuppgifter inom socialtjänstens område är integritetskänsliga i de flesta fall. Behandling kommer därutöver att omfatta även särskilt känsliga uppgifter, t.ex. uppgifter om lagöverträdelser och frihetsberövanden. För att bibehålla förtroendet för en sådan behandling är det viktigt att grundläggande krav ställs på behandlingen och att den tillgodoser den enskildes integritetsskydd.

För att uppnå ett tillräckligt integritetsskydd för den enskilde anser flera remissinstanser att ändamålen för behandling av uppgifter bör preciseras eller åtminstone exemplifieras. Det kan därför finnas skäl att närmare diskutera olika alternativ. I det följande redovisas kortfattat de modeller för ändamålsbestämning som utredningen lagt fram i betänkandet.

Socialdatautredningens modeller för ändamålsbestämning

Den *första modell* som utredningen har diskuterat innebär att det i en ändamålsbestämmelse anges endast *ett* ändamål. Enligt utredningen skulle en sådan bestämmelse med nödvändighet bli ganska vid till sin utformning, eftersom det inte är möjligt att i *en* ändamålsbestämmelse, av det slag som Datainspektionen har meddelat i sina tillståndsbeslut, fånga en verksamhet som är så omfattande och mångskiftande som socialtjänsten. Ändamålsbestämmelsen skulle kunna utformas så att

den innebär att personuppgifter får behandlas för att en arbetsuppgift inom socialtjänsten skall kunna utföras.

Enligt utredningen är fördelarna med en sådan lösning att personuppgifterna samlas in och att de sedan kan – i den mån sekretess inte lägger hinder i vägen – flöda fritt inom socialtjänsten och används för alla de skilda arbetsuppgifter som förekommer där. Detta innebär inte något negativt för den enskilde eftersom det i en och samma akt redan finns uppgifter som rör olika delar av socialtjänstverksamheten (till skillnad från vad som är fallet vid nästan all annan offentlig handläggning är hanteringen inom socialtjänsten uppbyggd efter person i stället för ärende). En ändamålsbestämmelse som är något lite vidare till sin utformning blir, enligt utredningen också mer flexibel och hindrar eller försvårar inte en förändring av verksamheten.

En nackdel med att ha alltför preciserade ändamålsbestämmelser är, enligt utredningen, dock att det finns en risk för att vissa arbetsuppgifter inte kan utföras, eftersom de inte går att föra in under en ändamålsbestämmelse. Det är även mycket tveksamt om en sådan ändamålsbestämmelse uppfyller EG-direktivets och personuppgiftslagens krav på att ändamålen skall vara *särskilda*. En annan fråga är om det från integritetssynpunkt är godtagbart att den stora mängd personuppgifter som finns och kommer att finnas inom socialtjänsten utan hinder av lagen kan flöda så fritt inom socialtjänsten som skulle bli fallet om ändamålet utformades på det sätt som nu diskuteras. Enligt utredningen torde detta kunna avhjälpas genom interna föreskrifter. Men sekretesslagen ställer dock vissa hinder i vägen mot utlämnande och det finns även annan lagstiftning som begränsar fritt flöde av uppgifter.

Enligt utredningen är den kanske mest allvarliga invändningen som kan riktas mot den nu diskuterade modellen emellertid att den registrerade skulle ha mycket svårt att bilda sig en uppfattning om i vilka sammanhang uppgifter som samlas in beträffande honom eller henne kan användas. Den enda information som den registrerade skulle få om man angav ändamålet på det sätt som nu diskuteras, är att de personuppgifter som samlas in får behandlas för att en arbetsuppgift inom socialtjänsten – vilken som helst – skall kunna utföras. Så snart en arbetsuppgift inom socialtjänsten – en verksamhet som spänner över ett mycket stort område – behöver utföras skulle uppgifterna således kunna användas.

Vid en samlad bedömning anser därför utredningen att det – även om det skulle innebära vissa fördelar – inte är någon framkomlig väg att i lagen ange endast ett ändamål för behandlingen av personuppgifter inom socialtjänsten.

I en *andra modell* som utredningen har diskuterat anges det flera särskilda ändamål när personuppgifter får behandlas inom socialtjänsten. Denna uppräkningsmodell är tänkt att vara uttömmande. Enligt utredningen är den största fördelen med en sådan modell att den enskilde, genom att det är angivet flera olika preciserade ändamål, skulle få en bättre och klarare uppfattning om i vilka sammanhang insamlade personuppgifter beträffande honom kan användas. Enligt utredningen kan dock samma kritik som i den första modellen i allt väsentligt riktas mot denna bestämmelse. Eftersom det är svårt att förutse för vilka ändamål personuppgifter kan behöva behandlas inom socialtjänsten, beroende på att det är fråga om en mycket bred verksamhet, har ändamålsbestämmelsen – för att inget ändamål skall falla utanför – fått en förhållandevis allmän utformning. Det finns, enligt utredningen, även med denna modell en viss risk för att den inte uppfyller EG-direktivets och personuppgiftslagens krav på att ändamålen skall vara särskilda.

Vidare menar utredningen framstår en sådan ändamålsbestämmelse för den registrerade som föga upplysande. Den ger knappast den enskilde mer information om vad insamlade personuppgifter kan användas till än den tidigare diskuterade modellen. En möjlighet att lösa detta menar utredningen vore att göra ändamålen mer preciserade

än som nu redovisats. Utredningen bedömer dock att en sådan lista över olika ändamål skulle bli mycket lång och att det ändå skulle kvarstå en risk för att ett angeläget ändamål inte tagits med i den uttömmande uppräkningslistan. Dessutom anger utredningen att ändamålen även skulle behöva utformas på olika sätt beroende på hur verksamheten är organiserad i det enskilda fallet, t.ex. i en kommun. Enligt utredningens uppfattning är nackdelarna även med denna modell alltför stora för att den skall kunna användas.

I stället förordar utredningen en *tredje modell* enligt vilken det överläts på den personuppgiftsansvarige att ange de särskilda ändamål för behandlingen som just denne vill uppnå. Enligt utredningen är det viktigt att en författningsreglering, som anger under vilka förutsättningar personuppgifter skall få behandlas, datoriserat eller manuellt i register inom socialtjänsten, inte innebär sådana begränsningar att det går ut över effektiviteten och behovet av flexibilitet. Modellen medför att den personuppgiftsansvarige skraddarsyr ändamålen så att de passar den aktuella verksamheten och hur den är organiserad. Personuppgifter inom socialtjänsten kan även behandlas för andra ändamål, under förutsättning att dessa nya ändamål inte är oförenliga med de ändamål för vilka uppgifterna ursprungligen samlades in.

Mot modellen kan, anser utredningen, invändas att den i ett avseende måhända inte utgör ett tillräckligt skydd för den personliga integriteten. Utredningen menar dock att denna farhåga inte bör överdrivas. I första hand är naturligtvis utfallet av denna ”oförenlighetsprövning” beroende av hur pass preciserat det ursprungliga ändamålet är. Vid en sådan prövning blir det fråga om en tillämpning av bestämmelsen i 9 § första stycket d personuppgiftslagen och utrymmet för att behandla redan insamlade personuppgifter för andra ändamål blir följaktligen litet. Utredningen framhåller särskilt att det är den modell man faktiskt enats om inom EU och att de personuppgiftsansvariga har ett EG-rättsligt grundat anspråk på att få använda personuppgifter för alla tillåtna ändamål som inte är oförenliga med de ursprungliga. Vidare utgör redan det förhållandet, att denna oförenlighetsprövning måste göras, ett skydd för integriteten. Alternativet är ju att ange ett enda mycket brett ändamål. För att personuppgifter inom socialtjänsten inte skall kunna samlas in för vilka ändamål som helst bör dock, enligt utredningen, i lagen anges en yttersta ram inom vilken de särskilda, uttryckligt angivna ändamålen måste hålla sig. Endast sådana ändamål kan anses som berättigade.

Slutsats

För att tillgodose den enskildes integritet bör denne ges en så klar uppfattning som möjligt om i vilka sammanhang insamlade personuppgifter rörande honom/henne kan användas. Ändamålen bör vara så preciserade att förhållandena utgör ett tillräckligt skydd för den personliga integriteten samtidigt som de inte utgör ett hinder vid förändring av verksamheten.

Lagrådet har uttryckt att lagen saknar en föreskrift om ändamålet med personuppgiftsbehandlingen, vilket får anses vara en brist. Enligt regeringens mening blir det emellertid ohanterligt att ange ändamålen direkt i lagen – på sätt som Socialdatautredningen också gett uttryck för i redovisningen ovan av olika tänkbara modeller. I likhet med utredningen anser regeringen att det är tillräckligt att det föreskrivs i lagen om att personuppgifter får behandlas bara om behandling är nödvändig för att arbetsuppgifter inom socialtjänsten skall kunna utföras. Regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer ges därutöver rätt att meddela

föreskrifter om de begränsningar som är nödvändiga i detta hänseende. En sådan lösning är mer flexibel och ställer inte hinder i vägen eller försvårar en förändrad verksamhet.

I den föreslagna lagen föreskrivs vidare att lagen – liksom är fallet enligt personuppgiftslagen – inte hindrar att personuppgifter lämnas ut om det följer av lag eller förordning. Det finns en rad författningar/föreskrifter som innebär att myndigheter eller enskilda får eller skall lämna ut uppgifter. När bestämmelser om sådant uppgiftslämnande har införts får det förutsättas att det har gjorts en avvägning mellan intresset av att uppgiften lämnas ut och intresset av att skydda enskilda personers integritet, vid vilken avvägning man funnit att uppgiften bör lämnas ut. Enligt regeringens mening saknas det därför anledning att i en integritetsskyddslagstiftning, som den nu föreslagna, särskilt reglera dessa fall av redan författningsreglerat uppgiftslämnande.

13.5 Kategorier av personuppgifter

Regeringens förslag: Samtliga kategorier av personuppgifter kommer att få behandlas inom socialtjänsten.

En särskild bestämmelse införs i lagen för att tillåta hanteringen av vissa känsliga personuppgifter m.m.

Regeringen får meddela föreskrifter om i vilka fall personuppgifter får överföras till tredje land.

Socialdatautredningens förslag överensstämmer i stort med regeringens förslag.

Remissinstanserna: De remissinstanser som yttrat sig är överlag positiva till förslaget. *Kammarrätten i Göteborg* och *Datainspektionen* anger att känsliga uppgifter om enskilds politiska åsikter inte bör behandlas.

Skälen för regeringens förslag: Enligt regeringens mening skulle det vara en fördel om det direkt i lag på ett konkret sätt kunde anges vilka personuppgifter som får behandlas inom socialtjänsten. I praktiken handlar det emellertid om en mycket omfattande och mångskiftande verksamhet och socialtjänstens behov av att behandla ett synnerligen stort antal olika personuppgifter, som när det gäller graden av integritetskänslighet varierar i stor utsträckning. En reglering skulle antingen innebära stora risker för att socialtjänstarbetet försvårades eller – om listan över vilka uppgifter som fick behandlas gjordes mycket omfattande – knappast medföra några vinster från integritetssynpunkt. Såvitt gäller ärendehandläggning i en verksamhet som socialtjänst kan konstateras att en sådan väg att uppnå ett integritetsskydd är den som mest försvårar ett rationellt utnyttjande av informationstekniken i verksamheten. Enligt regeringens mening bör det därför inte införas några begränsningar när det gäller vilka kategorier av personuppgifter som bör få behandlas. Det bör dock understrykas att socialtjänsten skall iaktta försiktighet vid behandlingen av personuppgifter, varför det har ansetts motiverat att ta in en erinran om detta i lagen som bygger på 9 § första stycket e och f personuppgiftslagen.

Behandlingen av vissa kategorier av personuppgifter, närmare bestämt känsliga personuppgifter och uppgifter om lagöverträdelse som inne-

fattar brott m.m. samt överföring av personuppgifter till tredje land har reglerats restriktivt i personuppgiftslagen (1998:204). Även uppgifter om personnummer och samordningsnummer har reglerats särskilt.

Person- och samordningsnummer

Enligt personuppgiftslagen får person- och samordningsnummer som huvudregel behandlas endast om samtycke lämnats (22 §). Sådana uppgifter får dock behandlas även när det är klart motiverat med hänsyn till a) ändamålet med behandlingen, b) vikten av en säker identifiering, eller c) något annat beaktansvärt skäl.

I syfte att få en säker identifiering finns det inom socialtjänsten behov av att regelmässigt behandla uppgifter om *person- och samordningsnummer*.

Känsliga personuppgifter

I personuppgiftslagen finns ett principiellt förbud mot att behandla personuppgifter som avslöjar ras eller etniskt ursprung, politiska åsikter, religiös eller filosofisk övertygelse, medlemskap i fackförening, eller som rör hälsa eller sexualliv (13 §). Uppgifter av den angivna arten betecknas i lagen som *känsliga personuppgifter*. Det finns – för att socialtjänsten skall kunna klara sina uppgifter – ett behov av att behandla även personuppgifter som är känsliga i personuppgiftslagens mening. Sådana uppgifter bör enligt regeringens mening få behandlas. Att socialtjänsten skall kunna utföra sina arbetsuppgifter på ett tillfredsställande sätt är ett viktigt allmänt intresse.

Datainspektionen och *Kammarrätten i Göteborg* har uttryckt att känsliga personuppgifter av politisk natur generellt bör undantas. *Lagrådet* har påpekat att det kan förekomma fall där behandling av personuppgifter som avslöjar sådana uppgifter framstår som klart motiverat även inom socialtjänsten. Som exempel har Lagrådet framhållit ungdomar som bl.a. på grund av sina politiska åsikter ägnar sig åt kriminalitet eller annat beteende som föranleder att socialnämnden skall ta sig an dem eller att det bland invandrare från ett land finns grupper som är starkt politiskt fientliga mot varandra och där socialnämnden behöver veta vilken gruppering en viss individ tillhör för att undvika att personen placeras tillsammans med politiska motståndare och riskerar att råka illa ut. Regeringen konstaterar att de exempel som Lagrådet fört fram visar att det kan finnas fog för att behandla även uppgifter av sådan karaktär i ett ärende inom socialtjänsten. Naturligtvis bör det inte ske slentrianmässigt. Enligt regeringens mening bör sådana uppgifter behandlas i ett ärende i första hand i det fall det har särskild betydelse för att garantera framför allt ungdom en nödvändig vård- eller behandlingsinsats.

Brott, domar i brottmål m.m.

I personuppgiftslagen ges ett förbud för andra än myndigheter att behandla personuppgifter om lagöverträdelser som innefattar *brott, domar i brottmål, straffprocessuella tvångsmedel eller administrativa*

frihetsberövanden (21 §). Som exempel på administrativa frihetsberövanden nämns i förarbetena (proposition 1997/98:44 s. 76) tvångs-ingripanden enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga och lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall. Eftersom det uppenbarligen finns ett behov inom socialtjänsten av att låta såväl myndigheter som andra än myndigheter behandla personuppgifter om lagöverträdelser som innefattar brott, domar i brottmål, straffprocessuella tvångsmedel eller administrativa frihetsberövanden, bör lagen tillåta att även sådana uppgifter får behandlas generellt inom socialtjänsten.

Det bör dock särskilt framhållas att de personuppgifter som behandlas enligt dessa bestämmelser skall vara nödvändiga med hänsyn till den behandling som är tillåten. Ett särskilt stycke om detta tas därför in i den föreslagna lagen i anslutning till bestämmelsen som anger vilka personuppgifter som får behandlas.

Tredje land

I personuppgiftslagen finns vidare en bestämmelse om att förbud mot överföring av personuppgifter till *tredje land* (33–35 §§). Med tredje land förstås en stat som inte ingår i Europeiska unionen eller är ansluten till Europeiska ekonomiska samarbetsområdet. Detta förbud är emellertid inte undantagslöst. I personuppgiftslagen finns en uppräkningslista av i vilka fall det är tillåtet att föra över personuppgifter till tredje land.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om undantag från förbudet, om det behövs med hänsyn till ett viktigt allmänt intresse eller om det finns tillräckliga garantier till skydd för de registrerades rättigheter.

Enligt regeringens mening bör det även göras möjligt att inom socialtjänsten föra över personuppgifter till tredje land. Sådana behov kan t.ex. finnas i ett faderskapsmål. Regeringen bör därför ges rätt att meddela föreskrifter om när personuppgifter får föras över till tredje land.

13.6 Personuppgiftsansvar

Regeringens förslag: Regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om vem eller vilka som är personuppgiftsansvariga för behandling av personuppgifter.

Socialdatautredningens förslag: Utredningen föreslår att den personuppgiftsansvarige för viss behandling av personuppgifter skall avgöras efter en tillämpning av bestämmelserna i personuppgiftslagen (1998:204). Enligt utredningens mening behövs det inte någon lagregel härom.

Remissinstanserna: Några remissinstanser har avstyrkt förslaget och menar att den personuppgiftsansvarige bör anges i lagen. *Borås kommun*, *Falköpings kommun* och *Lessebo kommun* har uttryckt behov av metoder för hanteringen och att man bör göra kontinuerliga uppföljningar.

Skälen för regeringens förslag: Enligt definitionen i 3 § personuppgiftslagen (1998:204) är den personuppgiftsansvarige den som ensam eller tillsammans med andra bestämmer ändamålen med och medlen för behandlingen av personuppgifter. Av definitionen följer att personuppgiftsansvaret kan delas av flera. Personuppgiftsansvaret innebär bl.a. en skyldighet att se till att de i 9 § personuppgiftslagen angivna grundläggande kraven på behandlingen av personuppgifter iakttas. Vidare innebär personuppgiftsansvaret en skyldighet att lämna information till den registrerade (23–27 §§), att på begäran av den registrerade rätta, blockera eller utplåna personuppgifter som inte behandlats i enlighet med personuppgiftslagen (28 §), att vidta lämpliga tekniska och organisatoriska åtgärder för att skydda de personuppgifter som behandlas (31 §), att – enligt huvudregeln i 36 § – anmäla all automatiserad behandling av personuppgifter till Datainspektionen, samt att ersätta den registrerade för den skada en lagstridig behandling av personuppgifter för med sig (48 §).

I särlagstiftningen som är knuten till personuppgiftslagen finns det exempel dels på att det direkt i författningen angetts vem som är personuppgiftsansvarig, dels på att frågan om personuppgiftsansvaret inte berörts. Båda varianter förekommer således. Den sistnämnda lösningen innebär att personuppgiftslagens regler gäller och att frågan om vem som är personuppgiftsansvarig får avgöras genom en tillämpning av den lagen.

Enligt regeringens uppfattning ter det sig inte lämpligt att, i en lagstiftning som omfattar ett så stort verksamhetsfält som socialtjänsten och som berör så många olika aktörer, direkt i lag reglera personuppgiftsansvaret. Ett lämpligare sätt att begränsa och synliggöra den krets som kan komma i fråga är att i en förordning eller i föreskrifter närmare upplysa om vem eller vilka som faktiskt bestämmer vilken behandling som är tillåten och medlen för behandlingen av personuppgifter.

13.7 Sökbegrepp

Regeringens förslag: Regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om begränsningar i sökmöjligheterna för särskilt känsliga personuppgifter.

Socialdatautredningens förslag: Utredningen föreslår inte någon särskild begränsning i sökmöjligheterna. Bestämmelserna i sekretesslagen (1980:100), personuppgiftslagen (1998:204) och socialtjänstlagen (1980:620) bedöms utgöra ett tillräckligt integritetsskydd för den enskilde.

Remissinstanserna: *Hovrätten för Övre Norrland, Kammarrätten i Göteborg* och *Datainspektion* avstyrker förslaget och menar att begränsning av sökmöjligheterna bör göras generellt i lag eller förordning. *Datainspektionen* anser att begränsning bör göras åtminstone för känsliga personuppgifter.

Skälen för regeringens förslag: En myndighets möjligheter – och därmed allmänhetens – att få tillgång till sammanställningar av sådana uppgifter som finns i myndighetens ADB-system kan underkastas såväl tekniska som rättsliga begränsningar. När det gäller personregister följer

av 2 kap. 3 § andra stycket tryckfrihetsförordningen att en myndighets befogenhet att göra upptagningar tillgängliga för egen räkning kan begränsas genom lag, förordning eller särskilda beslut, som grundar sig på lag. Rättsliga begränsningar av detta slag kan ske genom föreskrifter om användningen av s.k. sökbegrepp i personregister. Om inga begränsningar görs av sökbegreppen i ett personregister, följer av offentlighetsprincipen att en myndighet måste använda sig av alla till buds stående sökmöjligheter när någon begär uppgifter ur myndighetens ADB-register.

Det finns i ett antal olika författningar exempel på att användningen av sökbegrepp har begränsats. Sådana begränsningar finns t.ex. i 18 § socialförsäkringsregisterlagen (1997:934), i 7 § lagen (1998:544) om vårdregister och i 14 § lagen (1998:938) om behandling av personuppgifter om totalförsvarspliktiga. Även lagstiftning som har anpassats till regleringen i personuppgiftslagen, vilket är fallet med de båda sistnämnda författningarna, innehåller sålunda begränsningar beträffande vilka sökbegrepp som får användas. Vanligen omfattar en sådan begränsning uppgifter som anses som särskilt känsliga från integritets-synpunkt.

Som tidigare framhållits anser regeringen att det inte är möjligt att i lagen ange några begränsningar när det gäller vilka kategorier av personuppgifter som bör få behandlas inom socialtjänsten. Det ligger i sakens natur att många av dessa personuppgifter kommer att vara av integritetskänslig natur, t.ex. kommer det att finnas uppgifter om utbetalda socialbidrag, missbruk och andra sociala problem. Uppgifter om sjukdomar kan också förekomma. Vidare kan man anta att användningen av elektronisk akthantering inom socialtjänsten kommer att öka i omfattning, vilket – med de möjligheter tekniken innebär – ger i princip obegränsade möjligheter att söka information. Detta förhållande talar för att användningen av sökbegrepp av integritetshänsyn bör begränsas i något avseende, dvs. att det inte blir möjligt att söka uppgifter eller göra sammanställningar efter eget gottfinnande. Sökordsbegränsningen bör därför inriktas på de mest känsliga personuppgifterna enligt personuppgiftslagens mening. Regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer bör därför ges rätt att meddela föreskrifter om begränsning av sökmöjligheterna i detta avseende.

Regeringen utgår även från att den personuppgiftsansvariga utformar de tekniska systemen så att endast behöriga personer kan göra sökningar samt att det finns behörighetskontrollsystem. Det skall i efterhand gå att fastställa vilka personer som har tagit del av informationen (loggning). Den enskilde handläggarens sökmöjligheter borde kunna begränsas mycket kraftigt. Den personkrets som arbetar med uppföljning, utvärdering, kvalitetssäkring, forskning och framställning av statistik borde kunna begränsas till vad som är ytterst nödvändigt.

13.8 Samkörning

Regeringens förslag: Regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om villkoren för samkörning.

Socialdatautredningens förslag: Utredningen föreslår inte någon särskild bestämmelse som tillåter eller förbjuder att uppgifter som finns inom socialtjänsten samkörs.

Remissinstanserna har i stort inte yttrat sig i denna fråga.

Skälen för regeringens förslag: Enligt personuppgiftslagen (1998:204), som innebär ett tillståndslöst system, är samkörning tillåten så länge behandlingen är förenlig med det ändamål för vilka personuppgifterna ursprungligen samlades in. Vidare måste behandlingen – samkörningen – för det nya ändamålet, liksom behandlingen för de ursprungliga ändamålen, kunna hänföras under något av de tillåtna fall av behandling som anges i 10 § personuppgiftslagen och, om känsliga personuppgifter skall behandlas, dessutom vara tillåten enligt 13–20 §§ samma lag. Sekretessbestämmelser och bestämmelsen i nuvarande 59 § socialtjänstlagen (1980:620) kan också hindra att uppgifter samkörs.

Möjligheterna att samköra personregister är en vanlig anledning till den oro som enskilda kan känna inför behandling av känsliga uppgifter. En sådan oro kan uppstå trots det skydd som sekretesslagen (1980:100) och socialtjänstlagen ger. Samkörning bör med hänsyn till de vidgade möjligheterna att nyttja insamlade data inte förbjudas, men inhämtande av uppgifter från andra register som hanterar personuppgifter bör dock begränsas när den enskildes integritet kan påverkas negativt. Eftersom saken i hög grad kommer att anknyta till begränsning av den tillåtna behandlingen, som kommer att regleras i en förordning eller i föreskrifter, bör även villkoren för samkörning få meddelas i sådan form.

13.9 Utlämnande av personuppgifter på medium för automatiserad behandling

Regeringens bedömning: Någon regel som tillåter att personuppgifter inom socialtjänsten får lämnas ut på medium för automatiserad behandling bör inte införas.

Socialdatautredningens bedömning överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna har inte yttrat sig i frågan.

Skälen för regeringens bedömning: Enligt personuppgiftslagen (1998:204) behövs inte tillstånd för att behandla – t.ex. registrera – personuppgifter. Om inget annat har föreskrivits får personuppgifter – under förutsättning att utlämnandet (behandlingen) är tillåten enligt personuppgiftslagen och eventuellt anslutande speciallagstiftning – lämnas ut på vilket medium som helst, även på medium för automatiserad behandling. Bestämmelser om sekretess kan dock hindra att uppgifterna över huvud taget får lämnas ut. I vissa fall, t.ex. i nuvarande 64 § socialtjänstlagen (1980:620), finns särskilda bestämmelser om utlämnande av personuppgifter som tar över personuppgiftslagens bestämmelser.

Följaktligen behövs ingen regel som tillåter att personuppgifter inom socialtjänsten får lämnas ut på medium för automatiserad behandling. Inte heller finns det från integritetssynpunkt tillräckliga skäl för att i lagstiftningen förbjuda att personuppgifter inom socialtjänsten lämnas ut på ett sådant medium.

Regeringens förslag: Regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om vilka som skall få ha direktåtkomst till personuppgifter som behandlas automatiserat inom socialtjänsten.

Socialdatautredningens förslag: Utredningen föreslår inte någon regel som begränsar åtkomsten till personuppgifter som behandlas automatiserat inom socialtjänsten utan anser att bestämmelserna i sekretesslagen (1980:100) och personuppgiftslagen (1998:204) ger ett tillräckligt skydd.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanser har inte yttrat sig i frågan. *Hovrätten för Övre Norrland* anser att generella regler härom bör föras in i lag eller förordning. *Datainspektionen* anger att åtkomsten bör begränsas åtminstone för de institutioner för vilka Statens institutionsstyrelse ansvarar.

Skälen för regeringens förslag: De sekretessbestämmelser som gäller vid behandling av personuppgifter inom socialtjänsten innebär, oavsett om det är fråga att lämna ut uppgifter på papper eller om det rör sig om direktåtkomst, ett mycket starkt skydd för personuppgifterna. Vidare innebär personuppgiftslagens regler om att personuppgifter inte får behandlas för något ändamål som är oförenligt med det för vilket uppgifterna samlades in, att de personuppgifter som behandlas skall vara adekvata och relevanta i förhållande till ändamålen med behandlingen, samt att inte fler personuppgifter får behandlas än som är nödvändigt med hänsyn till ändamålen med behandlingen (9 § första stycket d, e och f), ett ytterligare skydd för personuppgifterna. Även detta gäller oavsett på vilket medium uppgifterna tas fram.

I den särlagstiftning som är knuten till personuppgiftslagen har direktåtkomsten preciserats, antingen direkt i lag eller i förordning.

Regeringen anser att det finns skäl för en regel som innebär att direktåtkomsten till personuppgifter som behandlas automatiserat inom socialtjänsten begränsas. Starka integritetsskäl talar också för detta. Som tidigare nämnts spänner socialtjänsten inom ett vitt område och hanterar en ansevärd mängd känsliga personuppgifter. Ett riktmärke bör vara att åtkomsten begränsas till att avse uppgifter som behövs för handläggningen av ett ärende inom socialtjänsten. Det finns uppgifter vilka myndigheterna inte har något eller mycket lite behov att få del av. Enligt regeringens mening bör en begränsning av direktåtkomsten kopplas till de områden där den tillåtna behandlingen begränsas och endast förekomma när det finns starka effektivitetsskäl som talar för det. Eftersom begränsningar av den tillåtna behandlingen kommer att regleras i förordning, bör regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer även ges rätt att meddela föreskrifter om direktåtkomst till personuppgifterna.

Regeringens bedömning: Personuppgiftslagens (1998:204) bestämmelser om den personuppgiftsansvariges informationsplikt bör gälla även när personuppgifter behandlas inom socialtjänsten.

Socialdatautredningens bedömning överensstämmer med regeringens utom i den del det gäller att regler om dokumentation som finns bl.a. i socialtjänstlagen (1980:620) utgör ett sådant undantag från informationsskyldigheten som avses i personuppgiftslagen.

Remissinstanserna: Flertalet remissinstanser har inte yttrat sig i frågan. *Riksdagens ombudsmän (JO)* anser att förvaltningslagen (1986:223) inte kan användas för att generellt tillämpa undantaget i personuppgiftslagen (1998:204) beträffande verksamhet enligt lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade/LSS. *Datainspektionen* anser att information alltid ska lämnas om behandling av personuppgifter och tillstyrker att även tredje man bör informeras.

Skälen för regeringens bedömning: I 23–27 §§ personuppgiftslagen (1998:204) finns bestämmelser om information som den personuppgiftsansvarige skall lämna till den registrerade. Dessa bestämmelser har sin motsvarighet i EG-direktivet. Personuppgiftslagen går i detta avseende inte längre än vad direktivet kräver.

Enligt regeringens förslag skall personuppgifter inom socialtjänsten få behandlas oavsett vilken inställning den enskilde har till att uppgifterna blir behandlade. Mot bakgrund härav är det ur integritetssynpunkt angeläget att den enskilde får information om att personuppgifterna behandlas, syftet med behandlingen, vad för slags uppgifter som behandlas, vem som är personuppgiftsansvarig för behandlingen och vilka rättigheter den enskilde har i anledning av behandlingen. Information är även viktig för att skapa en nödvändig grund för allmänhetens förtroende för behandlingen. Enligt regeringens mening finns det inget behov av att i detta sammanhang utvidga informationsskyldigheten utöver vad som följer av personuppgiftslagen. Några ytterligare inskränkningar i densamma kan man inte göra. När personuppgifter behandlas inom socialtjänsten har man således att utgå från personuppgiftslagens bestämmelser om information. I sammanhanget kan nämnas att det åvilar den personuppgiftsansvarige att skapa rutiner som garanterar att informationsskyldigheten fullgörs.

Följande genomgång av personuppgiftslagens regler om information och dess tillämplighet på socialtjänstens område är inte avsedd att vara heltäckande, men kan ge vägledning i tillämpningen.

Information skall lämnas självmant

När uppgifter om en person samlas in från personen själv, skall den personuppgiftsansvarige i samband med insamlandet självmant lämna den registrerade information om behandlingen av uppgifterna (23 § personuppgiftslagen). Från denna informationsskyldighet har inte föreskrivits något uttryckligt undantag. I praktiken torde informationen kunna lämnas t.ex. i en broschyr som lämnas till den registrerade eller på den blankett

där denne lämnar sina uppgifter. Denna informationskyldighet torde knappast förorsaka socialtjänsten något större arbete eller innebära några särskilda svårigheter.

Mer problematiskt kan det naturligtvis bli i de sannolikt ofta förekommande situationer där uppgifterna samlas in från annan än den registrerade. Enligt regleringen i personuppgiftslagen skall information i sådana fall lämnas i princip när uppgifterna registreras (24 § första stycket). Denna regel är emellertid försedd med några undantag.

Undantag från informationskyldigheten

Information behöver inte lämnas om det finns bestämmelser om registrerandet eller utlämnandet av personuppgifter i en lag eller någon annan författning (24 § andra stycket personuppgiftslagen).

Utredningen har dragit den slutsatsen att de regler om dokumentation som finns i 15 § förvaltningslagen (1986:223), 51 § socialtjänstlagen (1980:620), i 14 § socialtjänstförordningen (1981:750) och i 6 § förordningen (1998:641) om verkställighet av sluten ungdomsvård utgör sådana särskilda bestämmelser som avses med undantaget. Enligt regeringens mening är det emellertid inte sådana allmänna bestämmelser som man i första hand avser i 24 § andra stycket. De bestämmelser som avses torde behöva vara mer preciserade, t.ex. i form av sådan särlagstiftning som den regeringen nu föreslår. Eftersom regeringens avsikt är att denna lag och till den hörande förordning på området kommer att innehålla sådana bestämmelser som personuppgiftslagen avser kommer det att finnas ett betydande utrymme för socialtjänsten att på den grunden underlåta att lämna information i samband med att uppgifterna registreras.

Det bör emellertid framhållas att avsikten inte är att de uppgifter som registreras skall undanhållas den registrerade. Denne kommer förr eller senare att få del av uppgifterna men då med stöd av andra bestämmelser, t.ex. socialtjänstlagens regel om att den enskilde bör hållas underrättad om de journalanteckningar och andra anteckningar som förs om honom (52 §), 15 § förvaltningslagen (1986:223) eller då han eller hon ansöker om information enligt 26 § personuppgiftslagen. Undantaget innebär emellertid att socialtjänsten befrias från bördan att omedelbart lämna information till den registrerade om förhållanden som har att göra med att uppgifterna behandlas.

Information behöver inte heller lämnas när uppgifter samlats in från en annan källa än den registrerade, om det visar sig vara omöjligt eller skulle innebära en oproportionerligt stor arbetsinsats (24 § tredje stycket personuppgiftslagen). Om uppgifterna används för att vidta åtgärder som rör den registrerade, skall dock informationen lämnas senast i samband med att så sker. När det gäller behandling av personuppgifter inom socialtjänsten torde dock detta undantag endast mera sällan komma att tillämpas. Dock att det kan få en viss betydelse i de situationer där personuppgifter inom socialtjänsten antecknas om andra personer än den som är föremål för åtgärd. Något som lär förekomma i en inte obetydlig utsträckning, det kan t.ex. röra sig om uppgifter om anhöriga, kontaktpersoner m.fl.

Enligt regeringens mening kan det inte anses tillåtet att göra ytterligare undantag från informationsskyldigheten. I de allra flesta fall kan man förmodligen underlåta att lämna information med hänvisning till den nu föreslagna lagen och till den hörande förordning. Det är också möjligt att återropa undantaget i 24 § tredje stycket personuppgiftslagen.

Särskilt om tredje man

Beträffande den som i informationshänseende kan betraktas som "tredje man" bör man kunna hävda att så länge det är fråga om ett fåtal harmlösa personuppgifter bör en avvägning göras om den registrerades intresse av att bli informerad står i någon rimlig proportion till den arbetsinsats som krävs för att kunna lämna information. Den personuppgiftsansvarige måste i varje enskilt fall göra en bedömning av hur stort intresset är av att informera. Det kan ju inte uteslutas att de uppgifter som antecknats om "tredje man" är så pass integritetskänsliga eller så pass omfattande att det framstår som högst motiverat att vederbörande informeras om att dessa uppgifter samlats in.

Eftersom "tredje man" kanske inte känner till att personuppgifter om honom eller henne behandlas och därför inte på samma sätt kan bevaka sin rätt bör det inte var lämpligt att helt undanta "tredje man" från kravet på information i 24 § personuppgiftslagen. Under förutsättning att personuppgiftslagens bestämmelser om information tillämpas på ett rimligt och förnuftigt sätt behöver de inte försvåra eller hindra socialtjänsten från att arbeta på ett rationellt sätt.

En sådan tolkning av undantagsbestämmelsen i 24 § tredje stycket personuppgiftslagen kan enligt regeringens mening vara godtagbar från integritetssynpunkt. Det bör alltså inte – annat än om någon sekretessbestämmelse kan återopas – bli fråga om att dölja för den enskilde att vissa uppgifter som gäller denne eller dennes förhållanden har samlats in. En avvägning får dock göras från fall till fall. Förhållandet innebär att – vid tvist om undantaget är tillämpligt – bevisbördan torde ligga på den personuppgiftsansvarige, en viss spärr mot en alltför generös tillämpning av undantagsbestämmelsen. Den som avstår från att lämna information löper således en viss risk att bli skadeståndsskyldig gentemot den registrerade.

Andra undantag från informationsskyldigheten

Ytterligare ett undantag i personuppgiftslagen från informationsskyldighet återfinns i 27 § personuppgiftslagen. Information behöver inte lämnas i den utsträckning det är särskilt föreskrivet i lag eller annan författning eller i beslut som har meddelats med stöd av författning att uppgifter inte får lämnas ut till den registrerade. En personuppgiftsansvarig som inte är en myndighet får därför i motsvarande fall som avses i sekretesslagen (1980:100) vägra att lämna ut uppgifter till den registrerade. Bestämmelser om sekretess och tystnadsplikt gäller således alltid före skyldigheten att lämna information. Ibland hindrar bestämmelser om sekretess och tystnadsplikt att någon får reda på uppgifter om sig själv, t.ex. 7 kap. 6 § sekretesslagen (paragrafen innehåller bestämmelser till skydd för den

som lämnar uppgifter till bl.a. socialvårdsmyndigheter om andras förhållanden).

Slutligen kan nämnas att information inte behöver lämnas om sådant som den registrerade redan känner till (25 § andra stycket personuppgiftslagen). Det förhållandet att – vid tvist om undantaget är tillämpligt – bevisbördan torde ligga på den personuppgiftsansvarige, innebär en viss spärr mot en alltför generös tillämpning av undantagsbestämmelsen.

Information efter ansökan

Vilken information som skall lämnas efter ansökan regleras i 26 § första stycket personuppgiftslagen. Denna bestämmelse är självfallet tillämplig även inom socialtjänsten. Där sägs att skriftlig information skall lämnas om a) vilka uppgifter om den sökande som behandlas, b) varifrån dessa uppgifter har hämtats, c) ändamålen med behandlingen, och d) till vilka mottagare eller kategorier av mottagare som uppgifterna lämnas ut. Informationen om vilka personuppgifter som behandlas skall, enligt EG-direktivet, vara begriplig för den registrerade. När det gäller information om varifrån uppgifterna kommer, behöver den personuppgiftsansvarige bara lämna all den information som finns tillgänglig för honom eller henne. Den personuppgiftsansvarige behöver således inte hålla reda på varifrån uppgifterna har hämtats, men vet han eller hon det när den registrerade begär information skall det uppges (prop. 1997/98:44 s. 81 f.).

Skyldigheten att lämna uppgifter enligt 26 § personuppgiftslagen omfattar samtliga personuppgifter om den registrerade som den personuppgiftsansvarige behandlar. Även personuppgifter i löpande text i ett ordbehandlingsdokument omfattas, dock att det i 26 § tredje stycket personuppgiftslagen görs undantag för personuppgifter i löpande text som inte fått sin slutliga utformning när ansökan gjordes eller som utgör minnesanteckning eller liknande. Beträffande sådana personuppgifter finns det särskilda svårigheter att söka fram alla uppgifter om en och samma person som behandlas. I förarbetena till personuppgiftslagen har emellertid regeringen uttalat (prop. 1997/98:44 s. 82 f.) att den personuppgiftsansvarige bara är skyldig att utnyttja alla de sök- och sammanställningsmöjligheter som han eller hon har tillgång till för att få fram information.

En särskild fråga är om förbudet i 59 § första stycket socialtjänstlagen mot att i s.k. sammanställningsregister ta in uppgifter om ömtåliga personliga förhållanden, kan utgöra hinder mot att hos en socialnämnd göra de sökningar och sammanställningar som är nödvändiga för att uppfylla kraven på information enligt 26 § personuppgiftslagen. Enligt regeringens mening innebär nuvarande 59 § första stycket socialtjänstlagen inget sådant hinder. Syftet med förbudet i den bestämmelsen är nämligen att skydda den enskildes personliga integritet och den kan därför knappast tillämpas när en sökning eller sammanställning skall göras på den enskildes egen begäran, just för att denne skall kunna ta tillvara sina intressen gentemot myndigheten. För övrigt är det inte fråga om en sammanställning av uppgifter om den enskilde som skall lämnas ut.

Regeringens bedömning: Personuppgiftslagens (1998:204) bestämmelser om säkerhet vid behandlingen och tillsynsmyndighetens befogenheter bör gälla också när personuppgifter behandlas inom socialtjänsten.

Socialdatautredningens bedömning överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna har inte yttrat sig särskilt i frågan.

Skälen för regeringens bedömning: Personuppgiftslagens (1998:204) bestämmelser om säkerheten vid behandling av personuppgifter och tillsynsmyndighetens befogenheter skall gälla även när personuppgifter behandlas inom socialtjänsten. Några särskilda regler därutöver behövs inte i denna lag.

Det bör dock i sammanhanget framhållas att de uppgifter som finns och kommer att finnas inom socialtjänsten mycket ofta kommer att vara av integritetskänslig natur. Regeringen förutsätter att myndigheterna bedriver ett aktivt arbete i syfte att vidmakthålla en hög säkerhetsnivå. Datainspektionen har även möjlighet att med stöd av 13 § personuppgiftsförordningen meddela närmare föreskrifter om de säkerhetsåtgärder som behövs. Som regeringen uttalade i propositionen om hälsodata- och vårdregister (prop. 1997/98:108 s. 86) rör säkerhetsfrågor ofta sådana områden som behörighetskontrollsystem, förvaring av datamedia, säkerhetskopiering, m.m., dvs. frågor med klar inriktning på teknik. Sådana frågor lämpar sig, menade regeringen, mindre väl för en reglering på lag- eller förordningsnivå och bör i stället – liksom hittills – hanteras på myndighetsnivå.

13.13 Anmälan till tillsynsmyndigheten, m.m.

Regeringens bedömning: Någon särskild bestämmelse om anmälan till tillsynsmyndighet m.m. bör inte införas.

Socialdatautredningens bedömning överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna har i stort inte yttrat sig särskilt i denna fråga. *Riksdagens ombudsmän (JO)* uttrycker att det bör övervägas om inte 36 § första stycket och 37 § personuppgiftslagen bör gälla.

Skälen för regeringens bedömning: Enligt 36 § första stycket personuppgiftslagen (1998:204) omfattas behandling av personuppgifter som är helt eller delvis *automatiserad* av anmälningsskyldighet. Den personuppgiftsansvarige skall göra en skriftlig anmälan till tillsynsmyndigheten innan en sådan behandling eller en serie av sådana behandlingar med samma eller liknande ändamål genomförs.

Denna anmälningsskyldighet är emellertid inte utan undantag. Av personuppgiftslagen följer att anmälan inte behöver göras om den personuppgiftsansvarige har anmält att ett personuppgiftsombud har utsetts och vem det är (37 §). Vidare får regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer enligt 36 § tredje stycket personuppgiftslagen meddela

föreskrifter om undantag från anmälningsskyldigheten för sådana typer av behandlingar som sannolikt inte kommer att leda till otillbörligt intrång i den personliga integriteten. Sådana föreskrifter finns i 3–5 §§ personuppgiftsförordningen (1998:1191) och i 4 och 5 §§ i Datainspektionens föreskrifter (DIFS 1998:2) i fråga om skyldigheten att anmäla behandlingar av personuppgifter till Datainspektionen.

I 3 § 3 personuppgiftsförordningen föreskrivs, såvitt här är av intresse, att anmälningsskyldigheten enligt 36 § första stycket personuppgiftslagen inte gäller för behandling av personuppgifter som regleras genom särskilda föreskrifter i lag eller förordning. Denna bestämmelse innebär att behandling av personuppgifter inom socialtjänsten som sker med stöd av denna lag inte kommer att omfattas av den nämnda anmälningsskyldigheten.

Regeringen anser att det inte framkommit tillräckliga skäl för att föreskriva att anmälningsskyldighet för berörda myndigheter skall gälla. Allmänhetens intresse av information tillgodoses även om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten är undantaget från kravet på anmälningsskyldighet. Personuppgiftslagens bestämmelser om informationskyldighet (23–27 §§) torde vara tillräckliga. Upplysningarna skall – med vissa undantag – omfatta det som en anmälan enligt personuppgiftslagen skulle ha omfattat.

Vidare kan nämnas bestämmelsen i 15 kap. 11 § första stycket sekretesslagen (1980:100), där det föreskrivs att varje myndighet skall för allmänheten hålla tillgänglig beskrivning av de register, förteckningar eller andra anteckningar hos myndigheten som förs med hjälp av automatisk databehandling (ADB-register). En förutsättning är att registret till någon del utgör allmän handling och att beskrivningen inte är obehövlig från offentlighetssynpunkt. I bestämmelsens andra stycke anges vad en sådan beskrivning skall innehålla, bl.a. skall beskrivningen ge upplysning om registrets ändamål och vilka typer av uppgifter som myndigheten har tillgång till och på vilket sätt dessa uppgifter normalt inhämtas.

13.14 Bevarande och gallring

Regeringens förslag: Bevarande och gallring skall ske med beaktande av reglerna i personuppgiftslagen (1998:204) och socialtjänstlagen (1980:620).

Av socialnämnden godkända avtal om vårdnad, boende och umgänge får inte gallras förrän barnet fyller arton år.

Socialdatautredningens förslag överensstämmer i stort med regeringens.

Remissinstanserna har överlag inte yttrat sig i frågan. *Riksarkivet* avstyrker förslaget eftersom socialtjänstlagens regler om bevarande och gallring är allt mer obsoleta och det är angeläget med en översyn. De nuvarande reglerna tillgodoser endast delvis forskningen behov. Möjligheterna att i framtiden allsidigt forska om vår tids samhälle minskar.

Skälen för regeringens förslag: Enligt bestämmelserna i arkivlagen (1990:782), som är tillämpliga på bl.a. myndigheter inom socialtjänsten, skall allmänna handlingar bevaras så att de tillgodoser rätten att ta del av

sådana handlingar, behovet av information för rättsskipningen och förvaltningen samt forskningens behov (3 § arkivlagen). Vidare föreskrivs att allmänna handlingar får gallras, varvid hänsyn skall tas till dessa ändamål samt till att arkiven är en del av kulturarvet (10 §). Beträffande vissa handlingar inom socialtjänsten finns dock särskilda bestämmelser rörande gallring, närmare bestämt beträffande anteckningar och andra uppgifter i en personakt som tillhör socialnämndens personregister och personregister som avses i nuvarande 59 § socialtjänstlagen (1980:620). Sådana uppgifter skall enligt huvudregeln gallras fem år efter det att sista anteckningen gjordes i akten (60 § socialtjänstlagen). Undantag från gallring skall dock göras bl.a. med hänsyn till forskningens behov i ett representativt urval av kommuner och i övriga kommuner beträffande ett representativt urval av personer (62 §). I 51 § socialtjänstförordningen (1981:750) preciseras de urvalsmetoder som skall komma till användning. Metoderna är ett datumurval och urval enligt intensivdataområdesmodellen.

Riksarkivet har särskilt påtalat att den aktuella gallringsbestämmelsen endast delvis tillgodoser forskningens behov. Enligt Riksarkivet har metoden att bevara ett urval främst tillkommit för att tillgodose sådan forskning som bedrivs med statistiska metoder: socialt material används emellertid för många andra typer av forskning. Riksarkivet anger att det t.ex. har blivit allt vanligare med longitudinella studier där enskilda följs under en längre tid, ibland i flera generationer. I och med ADB-teknikens senaste utveckling har, enligt Riksarkivets mening, även skälen för gallring i kombination med ett urvalsbevarande i stora delar försvunnit.

Regeringen är medveten om att den nuvarande regleringen i socialtjänstlagen avseende anteckningar och andra uppgifter i en personakt som tillhör socialnämndens personregister och sådana personregister som avses i 59 § socialtjänstlagen kan innebära begränsningar beträffande forskningen i olika avseenden. Bestämmelserna om bevarande och gallring utgör dock resultatet av avvägningar mellan å den ena sidan integritetsskyddsintressen och å den andra sidan insyns- och rättssäkerhetsaspekter, myndigheternas informationsbehov samt forskningsintresset (se prop. 1989/90:72 s. 51 ff och prop. 1997/98:108 s. 80). Regeringen är mot denna bakgrund inte beredd att i nuläget föreslå någon ändring.

I lagen om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten bör erinras om att gallring skall ske med beaktande av bestämmelser i personuppgiftslagen. I 9 § läggs det fast vissa grundläggande krav på behandlingen av personuppgifter. Bland annat anges att personuppgifter inte skall bevaras under längre tid än vad som är nödvändigt med hänsyn till ändamålen med behandlingen. Personuppgifter får dock bevaras för historiska, statistiska eller vetenskapliga ändamål under en längre tid än vad som nu sagts. Vidare bör med hänsyn till den stora praktiska betydelse som socialtjänstlagens regler om bevarande och gallring har, en hänvisning härtill göras i lagtexten. Någon hänvisning till arkivlagens bestämmelser behöver däremot inte göras (jfr prop. 1997/98:108 s. 80). Av 8 § andra stycket personuppgiftslagen följer nämligen uttryckligen att lagen inte hindrar att en myndighet bevarar allmänna handlingar eller att arkivmaterial tas om hand av en arkivmyndighet.

Sedan den 1 oktober 1998 kan föräldrar som är överens reglera frågor om vårdnad, boende och umgänge genom avtal som godkänns av socialnämnden. Ett avtal som har godkänts av socialnämnden gäller och kan verkställas som ett lagakraftvunnet domstolsavgörande (prop. 1997/98:7 och bet. 1997/98:LU12).

Hos socialnämnden gäller i dag som huvudregel att en personakt skall gallras fem år efter det att sista anteckningen gjorts i akten. I socialtjänstlagen görs vissa undantag från gallringsskyldigheten dock inte såvitt avser avtal om vårdnad m.m.

Svenska Kommunförbundet har i en framställning till Socialdepartementet (S98/6675/ST) anhållit om att departementet tar initiativ till en ändring av gallringsreglerna i socialtjänstlagen, så att avtal om vårdnad m.m. inte får gallras förrän barnet fyllt 18 år.

Som kommunförbundet påpekar finns det behov av att bevara avtal om vårdnad, boende och umgänge till dess att barnet blir myndigt. En förälder kan t.ex. behöva få en kopia av avtalet för att kunna begära verkställighet hos länsrätten. Det är vidare av största vikt att det alltid går att slå fast vem som har vårdnaden om ett barn. Regeringen delar därför uppfattningen att godkända avtal bör bevaras till dess att barnet fyller 18 år. Gallringsbestämmelserna uppmärksammades inte i samband med 1998 års reform men bör ändras nu.

13.15 Sekretess

Regeringens förslag: I lagtexten införs en uttrycklig erinran om de sekretessregler som skall beaktas vid behandling av personuppgifter inom socialtjänsten.

Socialdatautredningens förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna har inte särskilt yttrat sig i denna fråga.

Skälen till regeringens förslag: I det allmännas verksamhet gäller sekretesslagens (1980:100) regler om handlingssekretess och tystnadsplikt. I socialtjänstlagen (1980:620) finns föreskrifter om tystnadsplikt för den som är eller har varit verksam inom yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet. Motsvarande regel finns i lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade.

I vilken utsträckning uppgifter som finns inom socialtjänsten om enskilda personliga förhållanden kan lämnas ut, prövas mot bakgrund av bestämmelserna i främst 7 kap. 4 § sekretesslagen, under förutsättning att verksamheten bedrivs av det allmänna. Bedrivs i stället verksamheten i privat regi, görs prövningen enligt nuvarande 71 b § eller 71 c § socialtjänstlagen, och 29 § lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade.

Vad särskilt gäller den verksamhet som bedrivs av det allmänna bör det dessutom framhållas att sekretess gäller inte bara mellan myndigheter utan även mellan olika verksamhetsgrenar inom samma myndighet, om dessa är att betrakta som självständiga i förhållande till varandra (1 kap. 3 § sekretesslagen).

Dessa grundläggande integritetsskyddsbestämmelser kompletteras av en bestämmelse i nuvarande 51 § andra stycket socialtjänstlagen. I bestämmelsen sägs att handlingar som rör enskildas personliga förhållanden skall förvaras så att den som är obehörig inte får tillgång till dem. Enligt förarbetena skall alla som inte har legitim anledning att ta del av handlingen i sin tjänsteutövning anses vara obehöriga (prop. 1979/80:1 om socialtjänsten s. 563).

Den nu redovisade lagstiftningen innebär ett väl avvägt skydd för de uppgifter som kan förekomma inom socialtjänsten. Att ytterligare komplettera dessa regler till följd av att en lag om behandling av personuppgifter införs är därför inte nödvändigt. Eftersom frågan om skydd mot okontrollerat utlämnande av uppgifter är en fråga som för den enskilde är av mycket stor betydelse är det dock motiverat att i lagen ta in en uttrycklig erinran om de sekretessregler som skall beaktas vid utlämnande av personuppgifter inom socialtjänsten.

13.16 Rättelse

Regeringens förslag: De bestämmelser om rättelse som finns i personuppgiftslagen (1998:204) skall gälla även behandlingar som utförts i strid med lagen om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten.

Socialdatautredningens förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna har inte yttrat sig i frågan.

Skälen till regeringens förslag: Enligt 28 § personuppgiftslagen (1998:204) är den personuppgiftsansvarige skyldig att på begäran av den registrerade snarast rätta, blockera eller utplåna sådana personuppgifter som inte har behandlats i enlighet med personuppgiftslagen eller föreskrifter som har utfärdats med stöd av den. Med blockering avses en åtgärd som vidtas för att personuppgifterna skall vara förknippade med information om att de är spärrade och om anledningen till spärren och för att personuppgifterna inte skall lämnas ut till tredje man annat än med stöd av 2 kap. tryckfrihetsförordningen (3 § personuppgiftslagen). Den personuppgiftsansvarige skall också enligt 28 § personuppgiftslagen, under vissa förutsättningar, underrätta tredje man till vilken uppgifterna har lämnats ut om åtgärden.

Enligt regeringens mening skall personuppgiftslagens bestämmelser om rättelse gälla även behandling som utförts i strid med lagen om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten. Beroende på det sätt som 28 § personuppgiftslagen har utformats är det nödvändigt att i de särskilda ”registerförfattningarna” ha en egen bestämmelse om rättelse eller att ha en uttrycklig hänvisning till denna bestämmelse.

13.17 Skadestånd

Regeringens förslag: De bestämmelser om skadestånd som finns i personuppgiftslagen (1998:204) skall gälla även behandlingar som utförts i strid med lagen om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten.

Socialdatautredningens förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna har inte särskilt yttrat sig i frågan.

Skälen till regeringens förslag: Enligt 48 § personuppgiftslagen (1998:204) skall den personuppgiftsansvarige ersätta den registrerade för skada och kränkning av den personliga integriteten som en behandling av personuppgifter i strid med den lagen har orsakat. Ersättningsskyldigheten kan i den utsträckning det är skäligen jämkas, om den personuppgiftsansvarige visar att felet inte berodde på honom eller henne.

Enligt regeringens mening bör personuppgiftslagens bestämmelser om skadestånd gälla även behandling som utförts i strid med lagen om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten. Eftersom personuppgiftslagens regler om skadestånd endast gäller för uppgifter som behandlats i strid med den lagen är det nödvändigt att i lagen om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten göra en uttrycklig hänvisning till personuppgiftslagens bestämmelser om skadestånd.

13.18 Överklagande

Regeringens förslag: En myndighets beslut om att avslå en ansökan om information och om rättelse skall kunna överklagas hos allmän förvaltningsdomstol. Prövningstillstånd skall krävas vid överklagande till kammarrätt.

Socialdatautredningens förslag: Utredningen har föreslagit att det inte införs någon särskild regel om överklagande av beslut i olika frågor.

Remissinstanserna: har i stort inte yttrat sig över detta förslag. *Kammarrätten i Göteborg, Datainspektionen* och *Juridiska fakulteten vid Lunds universitet* avstyrker förslaget och anser det angeläget att den enskilde ges möjlighet att överklaga besluten. *Falköpings* och *Skara kommun* tillstyrker förslaget.

Skälen till regeringens förslag: Regeringen är av den mening att beslut angående behandling av personuppgifter som direkt berör den enskilde skall kunna överklagas. En myndigheters beslut att avslå en ansökan om information enligt 26 § personuppgiftslagen bör därför kunna överklagas. Även beslut om rättelse av beslut bör kunna överklagas.

Besluten bör överklagas till allmän förvaltningsdomstol och det bör krävas prövningstillstånd för överklagande till kammarrätten.

Andra beslut som en myndighet fattar i sin verksamhet som rör behandling av personuppgifter är interna eller administrativa. Dessa beslut rör inte den enskilde direkt och bör inte kunna överklagas.

13.19 Särskilt om s.k. sammanställningsregister

Regeringens förslag: Förbudet mot att i s.k. sammanställningsregister anteckna uppgifter om ömtåliga personliga förhållanden skall inte hindra att personuppgifter behandlas hos socialnämnden för uppföljning, utvärdering, kvalitetssäkring, forskning och framställan av statistik.

Socialdatautredningen förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: I stort sett alla remissinstanser är negativa till förslaget i denna fråga och anser att bestämmelsen bör upphävas då den utgör ett hinder för socialtjänstens hantering av uppgifter. *Socialstyrelsen* anser att förslaget bör sträcka sig längre än vad som föreslås. *Hovrätten för Övre Norrland*, *Datainspektionen*, *Sveriges akademikers Centralorganisation (SACO)* och *Riksförbundet för hjälp åt narkotika- och läkemedelsberoende* tillstyrker förslaget. *Hovrätten för Övre Norrland* uttrycker att behovet av enskild integritet väger tyngre än socialtjänstens behov. *SACO* ställer sig positiv till att socialtjänstens metoder i framtiden stimuleras att bygga på vetenskap och beprövad erfarenhet. *Justitieombudsmannen (JO)* anser att förslaget inte är tillräckligt underbyggt för att bryta förbudet i socialtjänstlagen, medan *Socialvetenskapliga forskningsrådet* menar risken för oklarhet i tillämpningen är stor då förslaget till lagen där forskning undantas inte är konsistent med den föreslagna regeln. *Göteborgs kommun* menar att möjligheten att sammanställa personuppgifter bör tas in i den föreslagna lagen om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten.

Skälen till regeringens förslag: Enligt 59 § i den nuvarande socialtjänstlagen gäller att i sådana personregister hos socialnämnden som utgör sammanställningar av uppgifter inte får tas in uppgifter om ömtåliga personliga förhållanden. Dock att det i sådana register får tas in uppgifter om åtgärder som har beslutats inom socialtjänsten och som innebär myndighetsutövning och den bestämmelse på vilken ett beslut om en sådan åtgärd grundas. Bestämmelsen gäller inte innehållet i de personakter som ingår i socialnämndernas personregister utan endast sådana av socialnämnden förda register som utgör sammanställning av uppgifter om klienterna. Hit hör framför allt de databaserade personregistren. Till register av förevarande slag räknas, enligt förarbetena till socialtjänstlagen emellertid även alla former av manuella register, såsom t.ex. kortregister över utbetalningar, bevakningsregister av olika slag, servicekort etc. (prop. 1979/80:1 s. 568).

Socialstyrelsen har med stöd av 50 § socialtjänstförordningen (1981:750) meddelat föreskrifter om personregister inom socialtjänsten (SOSFS S 1981:26). Enligt föreskrifterna får i s.k. sammanställningsregister tas in endast uppgifter som i allmänhet framstår som neutrala, t.ex. namn, personnummer, adress, civilstånd och övriga familjeförhållanden, uppgift om vårdnadshavare, förmyndare eller god man samt nära anhörig eller annan liknande uppgift, yrke, arbetsgivare, bostadsförhållanden, samt inkomst- och förmögenhetsförhållanden.

Mot bakgrund av att bestämmelsen om förbud för s.k. sammanställningsregister i socialtjänstlagen infördes för snart tjugo år sedan finns det skäl att fråga om inte bestämmelsen har spelat ut sin roll. Den moderna tekniken att söka information som finns lagrad i datorer är nämligen sådan att information, även om den inte finns i ett register, kan tas fram sekundsnabbt med de sökmotorer som numera finns.

Flera remissinstanser har uppgett att informationsflödet ökar inom socialtjänsten och måste kunna hanteras på ett tillfredsställande sätt. Inkommet material som inte leder till ett ärende och därmed personakt, kan med nuvarande och med den utformningen som bestämmelsen har inte förvaras på ett sätt som är mest ändamålsenligt för verksamheten,

dvs. på ett sätt som möjliggör sökning. Upprepade anmälningar av oskyldig karaktär kan sammantaget tyda på behov av insatser från socialtjänstens sida. Det är vare sig lämpligt eller ens möjligt enligt socialtjänstlagen att vid varje situation inleda en utredning och sedan avskrivna i de fall det inte finns anledning att vidta någon åtgärd.

Förbudet mot att i s.k. sammanställningsregister anteckna uppgifter om ömtåliga personliga förhållanden har tillkommit för att värna den enskildes personliga integritet. Enligt regeringens mening bör det – om förbudet i något avseende skall lättas upp – kunna presenteras ett starkt behov därav; ett behov som får anses väga tyngre än behovet av att skydda den enskildes personliga integritet. Det kan därför inte rent allmänt hävdas att bestämmelsen inte längre fyller någon funktion. Den moderna tekniken och dess sökmöjligheter kan t.o.m. medföra att behovet av en sådan bestämmelse är större i dag än tidigare då sådana sökmotorer möjliggör att ett sådant s.k. sammanställningsregister kan skapas på ett ögonblick. Naturligtvis får bestämmelsen inte – om det inte finns starka integritets-skäl som talar i den andra riktningen – hindra att personuppgifter kan behandlas inom socialtjänsten på ett modernt, effektivt och rationellt sätt. Remissinstansernas invändning att det finns behov av att hålla lämnade uppgifter till socialtjänsten ordnade i sökbart skick, dvs. i personnummerföljd är emellertid den typen av register som bestämmelsen är avsedd att förhindra. En möjlighet som även utredningen tar upp är att socialtjänsten i en sådan situation lägger upp ett ärende och därmed en personakt och sedan, när man kan konstatera att det inte behövs någon åtgärd avskriver ärendet. Detta kan visserligen, som remissinstanserna också invänt, ses som både tidsödande och arbetsbetungande men enligt regeringen innebär det samtidigt en garanti och en säkerhet i hanteringen. Man får en ansvarig handläggare för ärendet, vilket inte ges i annat fall.

Socialstyrelsen anger att från förbudet bör kunna undantas sådana inkomna uppgifter till nämnden som kan innebära att nämnden framöver behöver inleda en utredning till skydd för den enskilde. Ett sådant undantag är emellertid förenat med nackdelar för den enskilde. Det överläts på socialnämnden att avgöra när en uppgift bör lagras i personregistren. Därigenom läggs ett mycket stort ansvar på nämnden för att den behandling som den ägnar sig åt är laglig. Förslaget ger stort utrymme för skälighetsbedömningar. Det kan ifrågasättas om inte ett sådant undantag i allt för hög grad luckrar upp det integritetsskydd som är avsikten med bestämmelsen.

Enligt regeringens mening finns det inte fog för att vare sig göra ett generellt undantag eller ta bort förbudet.

Utredningen har föreslagit en viss utvidgning av undantaget från förbudet i den nämnda bestämmelsen i de situationer där personuppgifter behandlas hos socialnämnden för uppföljning, utvärdering, kvalitets-säkring, forskning och framställning av statistik. I sådant fall rör det sig om tillfälliga sammanställningar av uppgifter, som förstörs efter en viss tid. Ett sådant undantag gör det också möjligt att för sådana ändamål använda modern informationsteknik genom att bearbeta redan insamlade personuppgifter. Enligt regeringens mening kan inte hänsynen till enskildas personliga integritet anses utgöra hinder mot att tillåta att uppgifter om ömtåliga personliga förhållanden får antecknas i ett s.k. sammanställningsregister för sådana mer övergripande ändamål. Regeringen

föreslår därför ett undantag från förbudet i sådana situationer. Det är viktigt att ett sådant sammanställningsregister endast blir tillgängligt för ett begränsat antal personer. Det får ankomma på Socialstyrelsen att, enligt socialtjänstlagen och socialtjänstförordningen meddela ytterligare föreskrifter, om det anses påkallat.

Socialvetenskapliga forskningsrådet menar att ett sådant undantag i socialtjänstlagen som det föreslagna synes inkonsekvent med förslaget i den nya lagen om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten att exkludera hanteringen för sådana ändamål. *Göteborgs kommun* har framhållit att regleringen av sammanställningsregister m.m. bör föras in i den nu föreslagna lagen. Regeringen hänvisar till tidigare avsnitt var de närmare skälen anges för att den nya lagen inte skall tillämpas för behandling av personuppgifter för forskning och statistik (se avsnitt 11.3). Bearbetning för forskning m.m. av redan insamlade uppgifter ska ske med stöd av förekommande bestämmelser i personuppgiftslagen och socialtjänstlagen.

14 Ekonomiska konsekvenser av förslagen

En viktig princip för socialtjänstens arbete är att insatserna skall utformas utifrån den enskildes behov och livssituation. Reformeringen av socialtjänstlagen år 1998 innebar inget avsteg från denna viktiga princip. I samband med förslaget om att beslut om annat ekonomiskt stöd än försörjningsstöd inte skulle kunna överklagas genom förvaltningsbesvär, utgick regeringen ifrån att kommunerna även fortsättningsvis skulle tillförsäkra den enskilde en skälig levnadsnivå samt att stödet skulle utformas så att det stärker dennes resurser att leva ett självständigt liv. Begreppet skälig levnadsnivå kvarstod i lagen likväl som den hittillsvarande tolkningen av ambitionsnivåer och kvalitet på stödinsatser.

Uppföljningar har visat att det råder stor skillnad mellan olika kommuner och olika handläggare vid biståndsbedömningen. Av den anledningen anser regeringen att det är viktigt att stärka rättssäkerheten för den enskilde. Ett annat skäl är att det inte anses rimligt att personer med behov av olika vårdinsatser eller barn och unga som behöver vård inte ges samma rättstrygghet som t.ex. äldre och funktionshindrade.

Utgångspunkten för den föreslagna ändringen är att alla personer skall ha rätt till insats efter behov, enligt den princip som hela tiden varit bärande inom socialtjänstlagen. Förslag till ny socialtjänstlag bedöms således inte innebära ökade kostnader för kommunerna.

Regeringen gör den bedömningen att de förslag som innebär förändringar i möjligheterna att överklaga myndigheternas beslut kommer att innebära en ökad arbetsbelastning i framförallt de allmänna förvaltningsdomstolarna. Regeringen avser därför att noga följa utvecklingen och behovet av resursförstärkningar i domstolarna.

Regeringen bedömer att de övriga förslag som föreslås i propositionen inte kommer att medföra några ökade kostnader.

Den nya socialtjänstlagen föreslås träda ikraft den 1 januari 2002. Härigenom ges kommuner och Socialstyrelsen tid för översyn av rutiner, riktlinjer, allmänna råd m.m. samt för de informations- och utbildningsinsatser som bedöms nödvändiga innan lagen träder i kraft.

Lagen som reglerar behandling av personuppgifter inom socialtjänsten föreslås träda i kraft den 1 oktober 2001. Av övergångsbestämmelserna till personuppgiftslagen (1998:204), som trädde ikraft den 24 oktober 1998, följer att för sådan behandling av personuppgifter som påbörjats före ikraftträdandet skall till och med den 30 september 2001 datalagen (1973:289) tillämpas. Sådan behandling får således fortsätta oberörd av personuppgiftslagen fram till dess att lagen om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten (2001:000) träder ikraft den 1 oktober 2001.

I fråga om sådan manuell behandling av personuppgifter som påbörjats före den 24 oktober 1998 eller manuell behandling av personuppgifter som utförs för ett visst ändamål, om manuell behandling för ändamålet påbörjats före den 24 oktober 1998, skall bestämmelserna i den nya lagen inte börja tillämpas förrän den 1 oktober 2007. När det gäller begäran om registerutdrag enligt 10 § datalagen, som kommit in innan den nya lagen träder i kraft men inte hunnit expedieras dessförinnan, skall framställan anses som en ansökan om information enligt den nya lagen. Den nya lagens bestämmelser om skadestånd skall tillämpas endast om den omständighet som yrkandet hänför sig till har inträffat efter det att den nya lagen trätt i kraft. För behandling av personuppgifter som har påbörjats före ikraftträdandet kommer skadestandsbestämmelserna i datalagen att vara tillämpliga.

Ändringarna i lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall, lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga samt lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård föreslås träda i kraft den 1 juli 2001.

16 Författningskommentar

16.1 Förslaget till socialtjänstlag

1 kap. Inledande bestämmelser

1 §

Paragrafen motsvarar nuvarande 1 § första – tredje styckena.

2 §

Paragrafen motsvarar nuvarande 1 § fjärde stycket. Ett tillägg har gjorts i avsikt att förtydliga vad som skall avses med uttrycket *barn*. I enlighet med den definition av barn som ges i FN:s konvention om barnets rättigheter, skall med barn avses varje människa under 18 år. *Lagrådet* har påpekat att det i lagen används såväl uttrycket *barn* som uttrycket *underårig*, vilket synes ha samma betydelse men som ibland kan ge anledning till tvekan om vilken åldersgräns som avses. Med detta förtydligande och

en konsekvent användning fortsättningsvis i lagen av ordet barn när det gäller personer under 18 år, torde den källan till missförstånd vara undanröjd.

3 §

I paragrafen som är ny erinras om att det finns bestämmelser avseende vård utan samtycke i lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall och lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.

2 kap. Kommunens ansvar

1 §

Paragrafen motsvarar nuvarande 2 §.

2 §

Paragrafen motsvarar nuvarande 3 §. Ändringarna är endast språkliga och redaktionella.

3 §

Paragrafen motsvarar nuvarande 6 h §. Endast språkliga justeringar har gjorts.

4 §

Paragrafen motsvarar nuvarande 4 § första och andra styckena.

5 §

Paragrafen motsvarar nuvarande 4 § tredje stycket, med en språklig justering.

6 §

Paragrafen motsvarar nuvarande 4 § fjärde och femte styckena.

3 kap. Socialnämndens uppgifter

1 §

Paragrafen motsvarar nuvarande 5 § första stycket, dock med en redaktionell justering.

2 §

Paragrafen motsvarar nuvarande 7 §.

3 §

Paragrafen motsvarar nuvarande 7 a § första – tredje styckena.

4 §

Paragrafen motsvarar nuvarande 8 §.

5–6 §§

Paragraferna motsvarar nuvarande 9 och 10 §§. Endast språkliga justeringar har gjorts.

Paragrafen motsvarar nuvarande 11 § första och andra styckena.

4 kap. Rätten till bistånd

1 §

Paragrafen har behandlats i avsnitt 6.2.

Första stycket har sin motsvarighet i nuvarande 6 §. Den ändring som har skett är att begränsningen av rätten till bistånd till endast försörjningsstöd och sådant bistånd som benämndes *annat bistånd* och definierades i 6 f § har tagits bort. Rätten till bistånd skall således omfatta olika insatser som den enskilde kan vara i behov av för sin livsföring om hans eller hennes behov inte kan tillgodoses på annan sätt.

Andra stycket motsvarar den nuvarande 6 a §. Ordet resurser har bytts ut mot möjligheter, utan att någon ändring i sak har avsetts.

2 §

Paragrafen är ny och ger kommunerna en befogenhet att ge bistånd även i andra fall än de som omfattas av 1 § om det finns skäl för det.

Lagrådet har i anledning av bestämmelsen i 9 kap. 2 § som ger socialnämnden rätt att återkräva ekonomisk hjälp som har lämnats i annat fall än som avses i 4 kap. 1 §, väckt frågan om när kommunen kan betala ut ekonomisk hjälp till en enskild utan att det föreligger någon rätt till bistånd. Lagrådet anför att detta visserligen tidigare har förekommit i praxis, men att en sådan befogenhet bör ges lagstöd. Regeringen delar Lagrådets uppfattning och föreslår därför att lagen kompletteras med en bestämmelse som ger kommunen en sådan befogenhet.

3 §

Paragrafen har behandlats i avsnitt 6.2.

Paragrafen motsvarar i huvudsak den nuvarande 6 b §. I första stycket 2. har den ändringen skett att posterna läkarvård, akut tandvård och glasögon tagits bort ur uppräknningen av vad som skall anses ingå i försörjningsstödet. Genom den ändring som har gjorts i 1 § avseende omfattningen av rätten till bistånd, ingår sådant i vad som benämns livsföring i övrigt. Försörjningsstödet kan härigenom renodlas till regelbundet återkommande kostnader.

Andra stycket motsvarar helt nuvarande 6 b § andra stycket.

4–6 §§

Paragraferna motsvarar nuvarande 6 c–6 e §§.

5 kap. Särskilda bestämmelser för olika grupper

1 §

Paragrafen motsvarar nuvarande 12 §. I fjärde strecksatsen har uttrycket *beroendeframkallande* medel kompletterats med *berusningsmedel*. Syftet med detta är att täcka in, förutom alkohol, alla typer av narkotika och hälsofarliga varor som ungdomar kan tänkas använda sig av i berusnings- eller annat syfte som kan vara farligt för deras hälsa och utveckling. Jfr.

8 § narkotikastrafflagen (1968:64) och lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor. I övrigt har endast redaktionella ändringar gjorts.

Prop. 2000/01:80

2 §

Paragrafen motsvarar nuvarande 27 §. I *första stycket* har ordet *underåriga* strukits som en konsekvens av vad som anförts under kommentaren till 1 kap. 2 §.

Lagrådet har anført att bestämmelsen, som gäller socialnämndens befogenhet att i vissa fall förbjuda eller begränsa möjligheterna för någon att i hemmet ta emot andras underåriga barn, hellre bör placeras i 6 kap.

Denna bestämmelse har emellertid en vidare räckvidd än situationer som gäller mottagande av barn för vård och fostran utanför det egna hemmet. Regeringen har därför valt att ta in bestämmelsen som en allmän bestämmelse till skydd för barn. Syftet med bestämmelsen är att socialnämnden skall kunna ingripa när det behövs för att skydda barn från att vistas i olämpliga miljöer. Exempel på situationer när bestämmelsen torde kunna tillämpas är vid missförhållanden i feriehem eller privata familjedaghem. Det finns också situationer när en person upplåter sitt hem till ungdomar och där bjuder på alkohol e.d. och där miljön är klart olämplig för barn att vistas i. Jfr även prop. 1996/97:124 s. 177 f.

3 §

Paragrafen motsvarar nuvarande 12 a §. Endast redaktionella och språkliga ändringar har gjorts.

4–6 §§

Paragraferna motsvarar nuvarande 19–20 a §§. Endast språkliga ändringar har gjorts.

7–8 §§

Paragraferna motsvarar nuvarande 21 och 21 a §§. Endast språkliga ändringar har gjorts.

9 §

Paragrafen motsvarar nuvarande 11 § tredje stycket.

10 §

Paragrafen motsvarar nuvarande 5 § andra stycket.

11 §

Paragrafen motsvarar nuvarande 8 a § i den lydelse som föreslås i prop. 2000/01:79.

6 kap. Vård i familjehem och i hem för vård eller boende

1 §

Paragrafen motsvarar nuvarande 22 § första – tredje styckena.

2–4 §§

Paragraferna motsvarar nuvarande 23–24 §§ med vissa språkliga och redaktionella justeringar.

5 §

Paragrafen motsvarar nuvarande 22 § fjärde stycket med en språklig justering.

6 §

Paragrafen motsvarar nuvarande 25 § första och andra styckena med vissa språkliga ändringar. Ordet *underårig* har bytts ut mot *barn* i konsekvens med vad som anförts i kommentaren till 1 kap. 2 §.

7 §

Paragrafen motsvarar nuvarande 26 §.

Vissa språkliga och redaktionella ändringar har gjorts. Även här har uttrycket *underårig* bytts ut mot *barn* i konsekvens med vad som anförts ovan.

8 §

Paragrafen motsvarar nuvarande 28 §. Även här har *underårig* bytts ut mot *barn* i konsekvens med vad som tidigare anförts.

9 §

Paragrafen motsvarar nuvarande 30 § första stycket och tredje stycket första meningen. Redaktionella ändringar har gjorts.

10 §

Paragrafen motsvarar nuvarande 31 §. Språkliga och redaktionella ändringar har gjorts. I konsekvens med vad som tidigare anförts har uttrycket *underårig* bytts ut mot *barn*.

11 §

Paragrafen motsvarar nuvarande 72 b §. Även i denna paragraf har uttrycket *underårig* ersatts med *barn* i konsekvens med vad som tidigare anförts.

12–14 §§

Paragraferna motsvarar nuvarande 25 § tredje – femte styckena, med endast en redaktionell ändring i 12 §.

15 §

Paragrafen motsvarar nuvarande 30 § andra stycket och tredje stycket andra meningen. Vissa redaktionella ändringar har gjorts.

16 §

Paragrafen motsvarar nuvarande 31 § andra stycket.

7 kap. Föreskrifter om enskild verksamhet**1–2 §§**

Paragraferna motsvarar nuvarande 69–69 a §§ med vissa språkliga och redaktionella ändringar.

3–5 §§

Paragraferna motsvarar nuvarande 70 a–70 c §§ med vissa språkliga och redaktionella ändringar.

8 kap. Avgifter.**1 §**

Paragrafen motsvarar nuvarande 34 §. Uttrycket *underårig* har bytts ut mot *barn* i konsekvens med vad som anförts i kommentaren till 1 kap. 2 §.

Lagrådet har anført att grunden för de bemyndiganden som förekommer i nuvarande 34 § är oklar. Lagrådet ifrågasätter om 8 kap. 9 § regeringsformen jämfört med 8 kap. 5 och 7 §§ medger ett bemyndigande på det aktuella området. Det är i så fall endast verkställighetsföreskrifter som kan komma ifråga. Regeringen delar Lagrådets uppfattning, varför bestämmelsen har justerats i enlighet med Lagrådets påpekande. Regeringen har för avsikt att meddela verkställighetsföreskrifter.

2 §

Paragrafen motsvarar nuvarande 35 §.

9 kap. Återkrav m.m.**1 §**

Paragrafen motsvarar nuvarande 33 a §. I andra stycket har endast en språklig justering gjorts.

2 §

Paragrafen motsvarar nuvarande 33 §.

I *första stycket* anges att socialnämnden får återkräva bistånd som den enskilde har fått enligt 4 kap. 1 §. Detta är en ändring mot tidigare, då bestämmelsen endast gällde rätt att återkräva försörjningsstöd som den enskilde fått under angivna förhållanden.

Andra stycket reglerar den situationen att den enskilde har fått ekonomisk hjälp i annat fall än som avses i 4 kap. 1 §. Sådan ekonomisk hjälp får återkrävas endast om den har getts under villkor om återbetalning.

3–4 §§

Paragraferna motsvarar nuvarande 36–37 §§ med vissa språkliga justeringar.

10 kap. Nämndorganisation**1–3 §§**

Paragraferna motsvarar nuvarande 38–40 §§.

4–6 §§

Paragraferna motsvarar nuvarande 47–49 §§ med vissa redaktionella justeringar.

11 kap. Handläggning av ärenden m.m.

Prop. 2000/01:80

1 §

Paragrafen motsvarar nuvarande 50 §.

2 §

Paragrafen motsvarar nuvarande 50 a § med vissa språkliga justeringar. Uttrycket *en underårigs* har i konsekvens med vad som anförts under 1 kap 2 § bytts ut mot *ett barns*.

3 §

Paragrafen är ny och behandlas i avsnitt 8.

Bestämmelsen anger att en vårdplan skall upprättas i de fall ett barn behöver vårdas i ett annat hem än det egna. Planen skall även uppta åtgärder och insatser som andra huvudmän ansvarar för. Det kan t.ex. gälla insatser från den psykiatriska barn- och ungdomsvården, vilken landstinget ansvarar för. Vid en ansökan om vård enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga skall en vårdplan medfölja ansökan. Med denna bestämmelse blir det obligatoriskt att upprätta en vårdplan även i de fall en utredning leder till att vård kan ges under frivilliga former.

4 §

Paragrafen motsvarar nuvarande 50 b §. Även här har uttrycket *underårig* bytts ut mot *barn* i konsekvens med vad som anförts tidigare.

5–7 §§

Paragraferna motsvarar nuvarande 51–53 §§ med vissa språkliga och redaktionella justeringar.

8 §

Paragrafen motsvarar nuvarande 54 §. Bestämmelsen har kompletterats med en hänvisning även till 21 § förvaltningslagen (1986:223). I den bestämmelsen ges föreskrifter om underrättelse av beslut. Någon motsvarande bestämmelse finns inte i nuvarande socialtjänstlag, vilket snarast torde bero på ett förbiseende. Regeringen finner det därför lämpligt att nu komplettera förevarande bestämmelse i detta avseende.

12 kap. Behandling av uppgifter

1 §

Paragrafen motsvarar nuvarande 59 §.

I enlighet med *Lagrådets* påpekande har uttrycket *personregister* i första och andra stycket bytts ut mot uttryckssätt som ansluter till personuppgiftslagen (1998:204) och den föreslagna lagen om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten.

Tredje stycket är nytt och behandlas i avsnitt 10.19.

Fjärde stycket motsvarar nuvarande tredje stycket. Uttrycket *register* har bytts mot *sammanställning av uppgifter* i enlighet med vad som anförts ovan.

2 §

Paragrafen motsvarar nuvarande 60 §. Även här har uttrycket *personregister* ersatts i enlighet med vad anförs ovan.

3 §

Paragrafen motsvarar nuvarande 61 §. Ett tillägg har gjorts som hänvisar till lagen (2001:000) om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten.

4 §

Paragrafens första och tredje stycke motsvarar nuvarande 62 §. Språkliga och redaktionella ändringar har gjorts.

Andra stycket är nytt. I bestämmelsen slås fast att av socialnämnden godkända avtal om vårdnad, boende och umgänge, trots vad som sägs i 2 §, inte får gallras förrän barnet har fyllt 18 år. Bestämmelsen behandlas i avsnitt 9.14.

5–6 §§

Paragraferna motsvarar nuvarande 63–64 §§ med vissa språkliga justeringar. *Personregister* har bytts ut i enlighet med vad som anförs i kommentaren till 1 §, utan att någon förändring i sak avses.

7–8 §§

Paragraferna motsvarar nuvarande 65–65 a §§ med endast en språklig justering.

9 §

Paragrafen motsvarar nuvarande 65 b §. En ändring har gjorts så till vida att *Folkhälsoinstitutet* har bytts ut mot *Statens Folkhälsoinstitut* i enlighet med vad regeringen föreslagit i prop. 2000/01:99.

10 §

Paragrafen motsvaras av nuvarande 66 §.

13 kap. Tillsyn över socialtjänsten**1 §**

Paragrafen motsvarar nuvarande 67 §.

2 §

Paragrafen behandlas i avsnitt 7.1.

Första stycket är nytt och tydliggör att länsstyrelsen har tillsyn över den socialtjänst som kommunerna ansvarar för.

Andra stycket motsvarar nuvarande 68 §. Ändringen under femte strecksatsen innebär ingen ändring i sak. Den tidigare hänvisningen till 6 §, som inte längre finns, har ersatts med en uppräkningslista av de biståndsbehov som avses.

3 §

Paragrafen motsvarar nuvarande 69 b §. Skillnaden mot tidigare är att bestämmelsen nu enbart anger den enskilt bedrivna verksamhet som länsstyrelsen har tillsyn över.

4 §

Paragrafen är ny och anger de tillsynsinstrument som länsstyrelsen skall ha. Paragrafen behandlas i avsnitt 7.2.

Första stycket motsvarar i princip andra stycket i nuvarande 69 b §. Det som är nytt är att bestämmelsen nu utsträcks till att gälla all verksamhet inom socialtjänsten, således även den som bedrivs i kommunal regi.

I *andra stycket* ges en skyldighet för den som svarar för verksamheten att bistå tillsynsmyndigheten vid inspektionen.

5 §

Paragrafen motsvarar nuvarande 69 c § med redaktionella och språkliga justeringar.

6 §

Paragrafen behandlas i avsnitt 7.2.

Paragrafen motsvarar i viss utsträckning nuvarande 70 §.

Genom bestämmelsen i *första stycket* ges länsstyrelsen möjlighet att meddela föreläggande för att komma till rätta med uppdagade missförhållanden i verksamheter inom socialtjänsten. Länsstyrelsen har tidigare haft denna befogenhet gentemot enskilt och viss kommunalt bedriven verksamhet. Nu utsträcks denna befogenhet till att gälla även kommunernas hemtjänst, särskilda boendeformer för service och omvårdnad för äldre samt bostäder med särskild service för funktionshindrade.

I *andra stycket* anges att ett föreläggande skall innehålla uppgift om de åtgärder som länsstyrelsen anser nödvändiga för att missförhållandena skall kunna avhjälpas.

I *tredje stycket* anges att länsstyrelsen vid allvarliga missförhållanden får förbjuda fortsatt verksamhet, om ett föreläggande om att avhjälpa brister inte har följts. Även denna bestämmelse finns sedan tidigare (70 § tredje stycket), men utsträcks nu till gälla fler kommunalt drivna verksamheter än hem för vård eller boende.

7 §

Paragrafen motsvarar nuvarande 68 a §. Den ändring som har gjorts är att hänvisningen till 6 b eller 6 f § har ersatts med en hänvisning till 4 kap. 1 §. Innebörden av detta är inte enbart redaktionell, då den föreslagna biståndsbestämmelsen omfattar fler former av bistånd. Detta medför att länsstyrelsen kan förelägga en kommun att fullgöra ett domslut om bistånd även i andra fall än enligt tidigare 6 b eller 6 f §§.

14 kap. Anmälan om missförhållanden**1–2 §§**

Paragraferna motsvarar nuvarande 71 och 71 a §§ med redaktionella och språkliga justeringar. I 1 § har uttrycket *underårig* bytts ut mot *barn* i konsekvens med vad som anförts tidigare, jfr 1 kap. 2 §.

15 kap. Tystnadsplikt**1–2 §§**

Paragraferna motsvarar nuvarande 71 b och 71 c §§. Språkliga justeringar har gjorts.

3 §

Paragrafen är ny och innehåller en erinran om att sekretesslagen (1980:100) gäller i den offentliga verksamheten.

16 kap. Övriga bestämmelser**1 §**

Paragrafen motsvarar nuvarande 72 §.

2 §

Paragrafen motsvarar nuvarande 72 a §. Redaktionella ändringar har gjorts. Innebörden av att hänvisningen till 6 § har ersatts med en hänvisning till 4 kap. 1 § är inte enbart redaktionell, då den föreslagna biståndsbestämmelsen omfattar fler former av bistånd än nuvarande 6 §. Jfr. författningskommentaren till 4 kap. 1 §.

3 §

Paragrafen motsvarar nuvarande 73 §.

I *första stycket* har den ändringen gjorts att rätten att överklaga beslut om bistånd gäller alla beslut enligt 4 kap. 1 §. Detta behandlas i avsnitt 5.3. I övrigt har endast redaktionella justeringar gjorts.

Nuvarande andra stycket har strukits då det ej fyller någon funktion. Av bestämmelserna i 22 § förvaltningslagen (1986:223) och 33 § förvaltningsprocesslagen (1971:291) följer att ett beslut endast får överklagas av den som beslutet angår.

Lagrådet har ifrågasatt om hänvisningen till förvaltningslagen till fullo tillgodoser syftet med det nuvarande stycket. Det framgår emellertid inte av förarbetena vad lagstiftarens syfte med bestämmelsen varit, vilka överklaganden man har velat undvika. Regeringens anser därför att då syftet med bestämmelsen är diffust och den uppenbarligen inte fyller något behov, den kan undvaras.

Andra stycket motsvarar nuvarande tredje stycket i 73 §.

4–8 §§

Paragraferna motsvarar nuvarande 74–77 §§ med vissa redaktionella och språkliga justeringar.

9 §

Paragrafen motsvarar nuvarande 78 §.

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

I enlighet med vad Lagrådet har anfört har lagen kompletterats med de övergångsbestämmelser som regeringen finner nödvändiga.

Lagens tillämpningsområde

1 §

Paragrafen anger – med de begränsningar som följer av 3 § – lagens tillämpningsområde.

Lagen skall tillämpas vid behandling av personuppgifter inom socialtjänsten, om behandlingen är helt eller delvis automatiserad eller om uppgifterna ingår i eller är avsedda att ingå i ett register (s.k. manuellt register). Lagen avser således samma typ av behandling och personuppgifter som personuppgiftslagen (1998:204).

Begreppen *behandling* och *personuppgifter* definieras i 3 § personuppgiftslagen. Med behandling av personuppgifter avses varje åtgärd eller serie av åtgärder som vidtas i fråga om personuppgifter, vare sig det sker på automatisk väg eller inte, t.ex. insamling, registrering, organisering, lagring, bearbetning eller ändring, återvinning, inhämtande, användning, utlämnande genom översändande, spridning eller annat tillhandahållande av uppgifter, sammanställning eller samkörning, blockering, utplåning eller förstöring. Med personuppgifter avses all slags information som direkt eller indirekt kan hänföras till en fysisk person som är i livet. Uppgifter om avlidna och ännu inte födda personer omfattas således varken av personuppgiftslagen eller av denna lag (prop. 1997/98:44 s. 117).

Lagen är tillämplig endast om det är fråga om behandling av personuppgifter inom *socialtjänsten* och så som detta begrepp definieras i 2 §.

2 §

Bestämmelsen återfanns tidigare i 3 § men har nu, i enlighet med *Lagrådets* synpunkter, flyttats till 2 §.

I denna paragraf definieras uttömmande begreppet socialtjänst.

Lagen är tillämplig oavsett vilket subjekt som behandlar personuppgifter, under förutsättning att åtgärden är att anse som socialtjänst. Det innebär att även enskilda som behandlar personuppgifter inom socialtjänsten har att tillämpa lagen.

Med socialtjänst förstås verksamhet enligt lagstiftning om socialtjänst. Detta följer av *första stycket punkten 1*. Vidare avses med socialtjänst verksamhet enligt lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall och lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga. Verksamheten består inte enbart i handläggning av ärende utan kan utgöras av faktisk verksamhet som uppsökande verksamhet, social hemhjälp, vård och behandling vid behandlingshem, servicehus och annan social service som lämnas av socialnämnden.

Enligt *punkten 2* förstås med socialtjänst också verksamhet som i annat fall enligt lag handhas av socialnämnd. T.ex. finns i föräldrabalken regler om socialnämnds medverkan vid fastställande av faderskap och underhållsbidrag till barn, om medverkan i frågor om vårdnad, boende och umgänge samt om medverkan i samband med adoptioner.

Av *punkten 3* följer att verksamhet som bedrivs av Statens institutionsstyrelse är socialtjänst i lagens mening.

Statens institutionsstyrelse är central förvaltningsmyndighet för sådana hem som avses i 12 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (särskilda ungdomshem) samt 22 och 23 §§ lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall (LVM-hem). Vidare bedriver institutionsstyrelsen verksamhet som är att hänföra till socialtjänst enligt förordningen (1996:610) med instruktioner för Statens institutionsstyrelse samt enligt lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård.

Även verksamheten vid en kommunal invandrarbyrå hänförs i detta sammanhang – liksom i sekretesshänseende – till socialtjänsten. Detta framgår av *punkten 4*. Men med stöd av även denna punkt så kommer all behandling av personuppgifter vid en kommunal invandrarbyrå att omfattas av lagen. T.ex. kommer behandling av personuppgifter som sker inom ramen för kommunens tolkförmedling att omfattas av lagen, om den äger rum vid en kommunal invandrarbyrå.

Även verksamhet enligt lagstiftningen om stöd och service till vissa funktionshindrade förstås i detta sammanhang som socialtjänst. Detta framgår av *punkten 5*.

Enligt *punkten 6* förstås som socialtjänst också handläggning av ärenden om bistånd som lämnas av socialnämnd enligt lagstiftning om mottagande av asylsökande m.fl. Beträffande vissa av utlänningarna – de som har ansökt om uppehållstillstånd i Sverige och av särskilda skäl medgetts rätt att vistas här medan ansökan prövas – beslutar och betalar socialnämnden i den kommun där utlänningen vistas ut bistånd.

Handläggning av ärenden om introduktionsersättning för flyktingar och vissa andra utlänningar är också att anse som socialtjänst vid tillämpning av denna lag. Detta följer av *punkten 7*.

I lagen (1957:259) om rätt för kommun att ta ut avgift för vissa upplåtelser av offentlig plats, m.m. och i vägtrafikkungörelsen (1972:603) finns bl.a. bestämmelser om att rörelsehindrade av kommunen får befrias från skyldighet att erlägga parkeringsavgift och att kommunen när det gäller rörelsehindrade får besluta om undantag från bestämmelser som avser stannande och parkering. Ansökningar om parkeringstillstånd för rörelsehindrade prövas av en kommunal nämnd. Även denna verksamhet anses, enligt *punkten 8*, som socialtjänst.

Slutligen förstås enligt *andra stycket* som socialtjänst tillsyn, uppföljning, utvärdering, kvalitetssäkring och administration av verksamhet som avses i första stycket punkterna 1–8.

3 §

På *Lagrådets* inrådan har bestämmelsen flyttats från 2 § till 3 §. Rubriken närmast före denna paragraf har tagits bort.

I bestämmelsen anges att lagen inte tillämpas vid behandling av personuppgifter för forsknings- och statistikändamål. I enlighet med *Lagrådets* förslag har tillagts att lagen inte heller tillämpas vid behandling av personuppgifter hos domstolar. Lagrådet har anmärkt att en sådan undantagsbestämmelse innebär att automatiserad behandling av personuppgifter i mål hos domstolar faller under personuppgiftslagen, om inte annat följer av lag eller förordning. Saken har kommenterats under avsnitt 13.3.

När det gäller uppgifter för forsknings- och statistikändamål är det emellertid inte något som hindrar att de uppgifter som samlats in för att myndigheter och andra skall kunna utföra sina arbetsuppgifter inom socialtjänsten, dvs. med stöd av denna lag, även används för forsknings- och statistikändamål. Vid sådan behandling tillämpas i stället bestämmelserna i personuppgiftslagen och eventuell särlagstiftning på området. I den mån det finns särskilda föreskrifter i lag eller förordning om utlämnande av uppgifter för forskningsändamål, gäller emellertid dessa bestämmelser före personuppgiftslagens regler.

Förhållandet till personuppgiftslagen, m.m.

4 §

I förevarande paragraf uttrycks förhållandet mellan personuppgiftslagen och denna lag på det sättet att personuppgiftslagen gäller om inget annat sägs i denna lag. Lagen om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten har utformats så att den endast gör vissa undantag från personuppgiftslagen och i övrigt preciserar vissa för behandlingen viktiga förhållanden. Enligt *Lagrådets* förslag har även hänvisats till 2 § personuppgiftslagen (1998:204) eftersom även andra bestämmelser avviker från den lagen, t.ex. bestämmelser i den föreslagna socialtjänstlagen (2001:000)

5 §

I bestämmelsen erinras om att det finns särskilda bestämmelser om register, uppgiftsskyldighet, gallring hos socialnämnden i socialtjänstlagen. I socialtjänstlagen ges förbud mot att i s.k. sammanställningsregister ta in uppgifter om ömtåliga personliga förhållanden. Övriga bestämmelser avser gallring och uppgiftsskyldighet (se nuvarande 59–60 och 62–66 §§ SoL (1980:620) och föreslagna 11 kap. 13–14 §§ och 16–22 §§ socialtjänstlagen (2001:000)). Bestämmelsen har ändrats i enlighet med *Lagrådet* förslag i syfte att tydliggöra förhållandet mellan denna lag och socialtjänstlagen (se även föreslagna 11 kap. 15 § socialtjänstlagen (2001:000)).

När behandling av personuppgifter är tillåten

6 §

Av bestämmelsens *första stycke*, som ersätter 10 § personuppgiftslagen, följer att samtliga kategorier av personuppgifter i och för sig får behandlas. Någon uttömmande reglering av för vilka ändamål personuppgifter skall få behandlas inom socialtjänsten görs inte i lagen. Bestämmelsen innebär emellertid att det läggs fast en yttersta ram när behandling av personuppgifter är tillåten. Endast sådan behandling kan anses berättigad. I syfte att tydliggöra detta har rubriken närmast före paragrafen ändrats. Regeringen bemyndigas därutöver att meddela föreskrifter om de begränsningar som därvid kan vara nödvändiga, se 11 §.

Ett nytt *andra stycket* har infogats som tidigare återfanns i 6 § (se nedan).

Av *tredje stycket* framgår att den enskilde inte kan motsätta sig att personuppgifter behandlas enligt lagen.

Prop. 2000/01:80

Vilka personuppgifter som får behandlas

7 §

Inom socialtjänsten får, enligt *första stycket*, behandlas också uppgifter om person- och samordningsnummer och sådana känsliga personuppgifter som avses i 13 § personuppgiftslagen (1998:204). Vidare får socialtjänsten och då även andra än myndigheter behandla personuppgifter som innefattar brott, domar i brottmål, straffprocessuella tvångsmedel eller administrativa frihetsberövanden. *Lagrådets* synpunkter, att det kan förekomma fall där behandling av personuppgifter som avslöjar politiska åsikter framstår som klart motiverat även inom socialtjänsten, har godtagits. Som Lagrådet framhållit kan det gälla ungdomar som bl.a. på grund av sina politiska åsikter ägnar sig åt kriminalitet eller annat beteende som föranleder att socialnämnden skall ta sig an dem eller att det bland invandrare från ett land finns grupper som är starkt politiska fientliga mot varandra och där socialnämnden behöver veta vilken gruppering en viss individ tillhör för att undvika att personen placeras tillsammans med politiska motståndare och riskerar att råka illa ut. Se även avsnitt 13. 5.

Det bör särskilt understrykas att socialtjänsten iakttar försiktighet vid behandlingen av personuppgifter. Därför har det ansetts motiverat att i *tredje stycket* ta in en erinran som bygger på 9 § första stycket e och f personuppgiftslagen. I enlighet med vad *Lagrådet* anfört bör stycket inbegripa att personuppgifter även får behandlas om de är nödvändiga för verksamheten. Regeringen delar Lagrådets synpunkter om oklarheter vad gäller andra stycket som handlar om utlämnande av uppgiftsutlämnande enligt lag eller förordning. Eftersom även placeringen kan ifrågasättas har bestämmelsen flyttats till 6 § där de övriga bestämmelserna om när behandling av uppgifter är tillåtna återfinns.

Ändringen av rubrik närmast före 6 § föranleder en ny rubrik även före denna paragraf.

Sekretess

8 §

I paragrafen erinras om de tystnadsplikts- och sekretessbestämmelser som gäller för utlämnande av personuppgifter inom socialtjänsten.

Rättelse och skadestånd

9 §

Personuppgiftslagens bestämmelser skall tillämpligas även i de fall överträdelse sker enligt lagen om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten.

10 §

Socialtjänstens beslut om rättelse och om avslag på ansökan om information skall kunna överklagas. Talan mot dessa beslut förs vid allmän förvaltningsdomstol. Bestämmelsen har utformats enligt *Lagrådets* förslag. Lagrådet har anmärkt att lydelsen ”andra beslut enligt denna lag” inte torde vara avsett att omfatta beslut om skadestånd som grundas på 9 §.

Övriga bestämmelser

11 §

Det finns behov av att närmare begränsa den behandling som tillås enligt lagen, direktåtkomst, sökmöjligheter och samkörning samt precisera personuppgiftsansvaret samt vilka personuppgifter som får föras över till tredje land (se avsnitt 13.4–13.8 och 13.10). Enligt *Lagrådets* förslag har meddelar ersatts med får meddela då det också är fråga om att ge ett bemyndigande som inte bara avser regler för myndigheter utan även – och framför allt – s.k. betungande föreskrifter för kommuner och enskilda.

Andra stycket har omformulerats på *Lagrådets* inrådan.

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Lagen om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten kommer att gälla för *all automatiserad behandling* oavsett när den påbörjats.

I fråga om *manuell behandling av personuppgifter* innebär övergångsbestämmelserna (*punkten 2*) att lagen – när det gäller sådan behandling som har påbörjats före den 24 oktober 1998 – träder i kraft först den 1 oktober 2007. Manuell behandling av personuppgifter som har påbörjats *efter* den 24 oktober 1998 kommer emellertid att omfattas av bestämmelserna i lagen om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten den 1 oktober 2001. Enligt *Lagrådets* förslag har ytterligare en övergångsbestämmelse lagts till samt ett tillägg gjorts i *punkten 3* i övergångsbestämmelserna.

16.3 Förslaget till lag om ändring i lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall

12 §

Paragrafen behandlas i avsnitt 12.3.

Ändringen innebär ett förtydligande av att ett beslut om tvångsvård upphör att gälla om missbrukaren sammanlagt minst sex månader i följd har vistats olovligt utanför ett s.k. LVM-hem, eller varit intagen i häkte eller kriminalvårdsanstalt

22 §

Paragrafen behandlas i avsnitt 12.2.

Det har inte längre ansetts nödvändigt att ha kvar styrelserna för LVM-hemmen. Bestämmelserna om styrelser tas därför bort. Någon särskild lagreglering om att det skall finnas en chef som förestår vården behövs inte. Någon sådan reglering finns heller inte i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga i fråga om de särskilda ungdomshemmen. Av 7 § förordningen (1996:620) med instruktion för Statens institutionsstyrelse framgår att chefen för de särskilda ungdomshemmen och LVM-hemmen anställs av Statens institutionsstyrelse.

29 §

Som en följd av att styrelserna för LVM-hemmen tas bort (se 22 §) ändras paragrafen på så sätt att det är den som förestår vården som skall göra en anmälan enligt paragrafen till Statens institutionsstyrelse i stället för som tidigare hemmets styrelse.

32 a §

Paragrafen är ny och behandlas i avsnitt 12.1.

I bestämmelsen ges en skyldighet, och motsvarande befogenhet, för en person som är intagen i ett LVM-hem att vid ankomsten lämna blod-, urin- eller utandningsprov för kontroll av om han eller hon påverkad av alkohol, narkotika, andra berusningsmedel, hälsofarliga varor eller dopningsmedel, om det föreligger misstanke att han eller hon är påverkad av något sådant medel. För att ett prov skall få tas krävs att misstanken är välgrundad. Detsamma gäller inför vistelse utanför hemmet enligt vad som föreskrivs i 27 §. Ett positivt prov eller vägran att lämna prov får dock inte utgöra grund för bestraffning eller indragen förmån.

33 a §

Paragrafen behandlas i avsnitt 12.4

I *första stycket* införs en bestämmelse om rätt för den som vårdas i ett LVM-hem att meddela sig med andra genom telefonsamtal och att ta emot besök i den utsträckning som det kan ske med hänsyn till vården eller ordningen vid hemmet. Motsvarande bestämmelse finns i dag i 28 § socialtjänstförordningen (1981:750). Det har ansetts lämpligt att nu i lag reglera frågan om rätt att föra telefonsamtal. *Lagrådet* har anfört att det till bestämmelsen bör fogas en rätt för den intagne att ta emot besök samt även lämnat förslag på utformningen av bestämmelsen. Regeringen har följt *Lagrådets* förslag.

Beslut skall fattas av den som förestår vården vid hemmet. Detta motsvarar också vad som gäller i dag enligt socialtjänstförordningen.

I lagen (1996:981) om besöksinskränkningar vid viss tvångsvård har införts regler för att anpassa svensk lagstiftning i fråga om besöksrestriktioner så att de uppfyller bestämmelserna i den europeiska konventionen om skydd för mänskliga rättigheter och de grundläggande friheterna. En erinran om bestämmelserna i nämnda lag görs i paragrafens *andra stycke*.

34 §

Paragrafen behandlas i avsnitt 12.4.

I paragrafen har lyfts in de bestämmelser om inskränkning av en intagens rörelsefrihet som nu återfinns i 26 och 27 §§ socialtjänstförord-

ningen (1981:750). Bestämmelsen har i huvudsak utformats i enlighet med vad *Lagrådet* föreslagit.

Prop. 2000/01:80

44 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om överklagande. Genom tillägget i första stycket ges en intagen i ett LVM-hem, möjlighet att överklaga beslut i enskilt fall av rätten att föra telefonsamtal. Generella beslut om begränsningar i fråga om telefonsamtal eller besök kan däremot inte överklagas enligt denna bestämmelse.

16.4 Förslaget till lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

15 a §

Paragrafen behandlas i avsnitt 12.4.

I *första stycket* införs en bestämmelse om rätt för den som vårdas i ett särskilt ungdomshem att meddela sig med andra genom telefonsamtal och att ta emot besök i den utsträckning som det kan ske med hänsyn till vården eller ordningen vid hemmet samt möjligheten att under en i förväg bestämd tid vistas utanför hemmet. Motsvarande bestämmelse finns i dag i 28 § socialtjänstförordningen (1981:750). Det har ansetts lämpligt att nu i lag reglera dessa frågor. *Lagrådet* har anfört att det till bestämmelsen bör fogas en rätt för den intagne att ta emot besök samt även lämnat förslag på utformningen av bestämmelsen. Regeringen har följt *Lagrådets* förslag.

Beslut skall fattas av den som förestår vården vid hemmet. Detta motsvarar vad som gäller i dag enligt socialtjänstförordningen.

I lagen (1996:981) om besöksinskränkningar vid viss tvångsvård har införts regler för att anpassa svensk lagstiftning i fråga om besöksrestriktioner så att de uppfyller bestämmelserna i den europeiska konventionen om skydd för mänskliga rättigheter och de grundläggande friheterna. Erinring om bestämmelserna i nämnda lag görs i paragrafens andra stycke.

15 b §

Paragrafen är ny och behandlas i avsnitt 12.4.

I bestämmelsen ges befogenheter att under vissa angivna förhållanden placera en intagen på ett hem för särskild noggrann tillsyn vid enhet som är låsbar eller på annat sätt inrättad för särskild noggrann tillsyn. Bestämmelsen motsvarar vad som gäller i dag enligt 26 § socialtjänstförordningen.

15 c §

Även denna paragraf är ny och behandlas i avsnitt 12.4.

Paragrafen motsvarar bestämmelserna i fråga om den som är intagen i ett särskilt ungdomshem i nuvarande 27 § socialtjänstförordningen.

17 a §

Paragrafen är ny och behandlas i avsnitt 12.1.

I bestämmelsen ges en skyldighet, och motsvarande befogenhet, för en person som är intagen i ett särskilt ungdomshem att vid ankomsten lämna blod-, urin- eller utandningsprov för kontroll av om han eller hon påverkad av alkohol, narkotika, andra berusningsmedel, hälsofarliga varor eller dopningsmedel, om det föreligger misstanke att han eller hon är påverkad av något sådant medel. För att ett prov skall få tas krävs att misstanken är välgrundad. Detsamma gäller inför vistelse i utanför hemmet. Ett positivt prov eller vägran att lämna prov får dock inte utgöra grund för bestraffning eller indragen förmån.

42 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om överklagande. Genom tillägget i första stycket införs en möjlighet för en intagen i ett hem för särskilt noggrann tillsyn möjlighet att överklaga beslut i enskilt fall av rätten att föra telefonsamtal eller ta emot besök. Generella beslut om begränsningar i fråga om telefonsamtal eller att ta emot besök kan däremot inte överklagas enligt denna bestämmelse.

16.5 Förslaget till lag om ändring i lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård

18 a §

Paragrafen, som är ny, behandlas i avsnitt 12.1.

I paragrafen föreskrivs att den dömd vid ankomst till ett särskilt ungdomshem och inför vistelse utanför hemmet är skyldig att efter uppmaning lämna blod-, urin- eller utandningsprov för kontroll om han eller hon är påverkad av narkotika, alkoholhaltiga drycker, dopningsmedel eller hälsofarliga varor, om det föreligger misstanke att den dömd är påverkad av något sådant medel. För att ett prov skall få tas krävs att misstanken är välgrundad. Ett positivt prov eller vägran att lämna prov får inte utgöra grund för bestraffning eller indragen förmån.